

doc. ThDr. Ján Husár, PhD. (ed.)

PRAVOSLÁVNY BIBLICKÝ ZBORNÍK
II/2017

Diecezjalny ošrodek Kultury Prawoslawnej ELPIS
Gorlice 2017

Editor: doc. ThDr. Ján Husár, PhD.

Redakčná rada: prof. ThDr. Alexander Cap., CSc. – predseda
prof. ThDr. Ján Šafin, PhD.
Ks. biskup ThDr. Paisjusz (Piotr Martyniuk), PhD.
Ks. ThDr. Roman Dubec, PhD.
doc. ThDr. Štefan Pružinský, PhD.
doc. ThDr. Miroslav Župina, PhD.
doc. ThDr. Štefan Šak, PhD.
doc. ThDr. Ján Husár, PhD.
ThDr. Vladimír Kocvár, PhD.
ThDr. Mário Blahota

Recenzenti: prof. ThDr. Milan Gerka, CSc.
Ks. biskup ThDr. Paisjusz (Piotr Martyniuk), PhD.
Ks. ThDr. Roman Dubec, PhD.

ISBN 978-83-63055-81-3

OBSAH

ALEXANDER CAP

Vstup Noeho rodiny a zvierat do archy.

(Biblicko-exegetický komentár na 1Mjž 7, 1–9)5

ALEXANDER CAP

Potopa. (Biblicko-exegetický komentár na 1Mjž 7, 10–16)19

ŠTEFAN PRUŽINSKÝ

Biblické učenie o zneužívaní jazyka a slova33

JÁN HUSÁR

Sociálna problematika v knihách malých prorokov

(Kniha proroka Ozeáša)42

JÁN HUSÁR

Sociálna problematika v knihách malých prorokov

(Kniha proroka Micheáša)49

MÁRIO BLAHOTA

Exodus (7. časť)56

MÁRIO BLAHOTA

Exodus (8. časť)61

RADIM PULEC-KRYŠTOF

Poslední rozhovory na biblické téma vladyky Antonije Surožského69

MIROSLAV ŠČERBEJ

Prorok Habakuk a význam jeho knihy pre aktuálnu súčasnosť88

ЮРИЙ ДАНИЛЕЦ – ОЛЕГ КАЗАК

Жизнь и деятельность архиепископа Варлаама (Борисевича)

(1899–1975 гг.)96

BOHUSLAV KUZYŠIN

Pomoc a pomáhanie pohľadom Vladimíra Solovjeva129

MÁRIA MACHALOVÁ

Poslanie sociálnej edukácie132

MÁRIA MACHALOVÁ

Sociálna prevencia a spôsobilosť ľudí k životu139

MAROŠ ŠIP

Muzikoterapia v paliatívnej starostlivosti145

LUCIA DROTÁROVÁ

Selfie154

VSTUP NOEHO RODINY A ZVIERAT DO ARCHY (Biblicko-exegetický komentár na 1Mjž 7, 1-9)

prof. ThDr. Alexander Cap, CSc.

- 7,1 καὶ εἶπεν κύριος ὁ θεὸς πρὸς Νωε εἰσελθε σὺ καὶ πᾶς ὁ οἶκός σου εἰς τὴν κιβωτόν ὅτι σὲ εἶδον δίκαιον ἐναντίον μου ἐν τῇ γενεᾷ ταύτῃ
2 ἀπὸ δὲ τῶν κτηνῶν τῶν καθαρῶν εἰσάγαγε πρὸς σὲ ἑπτὰ ἑπτὰ ἄρσεν καὶ θῆλυ ἀπὸ δὲ τῶν κτηνῶν τῶν μὴ καθαρῶν δύο δύο ἄρσεν καὶ θῆλυ
3 καὶ ἀπὸ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ τῶν καθαρῶν ἑπτὰ ἑπτὰ ἄρσεν καὶ θῆλυ καὶ ἀπὸ τῶν πετεινῶν τῶν μὴ καθαρῶν δύο δύο ἄρσεν καὶ θῆλυ διαθήρῃσιν σπέρμα ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν
4 ἔτι γὰρ ἡμερῶν ἑπτὰ ἐγὼ ἐπάγω ὕετον ἐπὶ τὴν γῆν τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ τεσσαράκοντα νύκτας καὶ ἐξαλείψω πᾶσαν τὴν ἐξανάστασιν ἣν ἐποίησα ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς
5 καὶ ἐποίησεν Νωε πάντα ὅσα ἐνετείλατο αὐτῷ κύριος ὁ θεός
6 Νωε δὲ ἦν ἐτῶν ἑξακοσίων καὶ ὁ κατακλυσμὸς ἐγένετο ὕδατος ἐπὶ τῆς γῆς
7 εἰσηλθὼν δὲ Νωε καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν κιβωτὸν διὰ τὸ ὕδωρ τοῦ κατακλυσμοῦ
8 καὶ ἀπὸ τῶν πετεινῶν καὶ ἀπὸ τῶν κτηνῶν τῶν καθαρῶν καὶ ἀπὸ τῶν κτηνῶν τῶν μὴ καθαρῶν καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ἐρπετῶν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς
9 δύο δύο εἰσηλθὼν πρὸς Νωε εἰς τὴν κιβωτόν ἄρσεν καὶ θῆλυ καθὰ ἐνέτειλατο αὐτῷ ὁ θεός

1 Pán Boh povedal Noemovi: „Vojdi ty a celý tvoj dom do archy, lebo teba v tomto pokolení uznal za spravodlivého v mojich očiach. 2 Z čistého dobytky voved' k sebe po sedem, samca a samicu, a z nečistého dobytky po dva, samca a samicu; 3 aj z čistých nebeských vtákov po sedem, samca a samicu, a z nečistých vtákov po dva, samca a samicu, aby sa zachovalo potomstvo na celej zemi. 4 Lebo ešte sedem dní (a) ja začnem zosielať dážď na zem po štyridsať dní a štyridsať nocí a vytriem z povrchu zeme všetko, čo povstalo, čo som utvoril. 5 Noe urobil všetko, čo mu prikázal Pán Boh. 6 Noe mal šesťsto rokov, keď nastala záplava vody na zemi. 7 Vošiel Noe a jeho synovia a jeho žena a ženy jeho synov s ním do archy pre vodu záplavy. 8 Z vtákov a z čistého dobytky a z nečistého dobytky a zo všetkých plazov na zemi. 9 vošli po dva k Noemovi do archy, samec a samica, tak ako mu prikázal Boh.

- 7, 1 Н ꙗже гдѣ бѣхъ къ нѡю: вниди ты и всѣхъ домы твоѣ въ ковчегъ, ѿкоу
ты будѣхъ прѣна предо мноу въ родѣ семъ:
- 2 ѿ скотѡвъ же чистыхъ введи къ себѣ едмь едмь, мѡжеикѣи полъ и
женскѣи: ѿ скотѡвъ же нечистыхъ двѣ двѣ, мѡжеикѣи полъ и женскѣи:
- 3 и ѿ птицъ небесныхъ чистыхъ едмь едмь, мѡжеикѣи полъ и женскѣи: и ѿ
вѣхъ птицъ нечистыхъ двѣ двѣ, мѡжеикѣи полъ и женскѣи, препитати
сѣмь по всѣй землѣ:
- 4 еще бо днѣи едмь, азъ наведеѡ дождь на землю чѣтыредесятъ днѣи и
чѣтыредесятъ ноцѣи: и постреблю всѣхъ востѣи, еже сотворихъ, ѿ лица
всѣхъ землѣ.
- 5 И сотвори нѡе всѣхъ, елика заповѣда сѡмъ гдѣ бѣхъ.
- 6 Нѡе же бѣ лѣтъ шестѣи сотъ, и потопа водный бысть на землѣ.
- 7 Вниде же нѡе и сынове егѡ, и жена егѡ и жѣны сыновъ егѡ съ нимъ
въ ковчегъ, воды рѣди потопа.
- 8 И ѿ птицъ чистыхъ и ѿ птицъ нечистыхъ, и ѿ скотѡвъ чистыхъ и ѿ
скотѡвъ нечистыхъ, (и ѿ вѣсѣхъ,) и ѿ вѣхъ гадѡвъ преобладающихъ по
землѣ,
- 9 двѣ двѣ внидоша къ нѡю въ ковчегъ, мѡжеикѣи полъ и женскѣи, ѿкоже
заповѣда (гдѣ) бѣхъ нѡю.

1 И сказал Господь (Бог) Ною: войди ты и все семейство твое в ковчег; ибо тебя увидел Я праведным предо Мною в роде сем. 2 И всякого скота чистого возьми по семи, мужескаго пола у женскаго, а из скота нечистого по два, мужескаго пола и женскаго. 3 Также птиц и из небесных (чистых) по семи, мужескаго пола и женскаго, (и из всех птиц нечистых по две, мужескаго пола и женскаго,) чтобы сохранить племя для всей земли. 4 Ибо, чрез семь дней, Я буду изливать дождь, на землю сорок дней и сорок ночей; и истреблю все существующее, что Я создал, с лица земли. 5 Ной сделал все, что Господь (Бог) повелел ему. 6 Ной же был шестисот лет, как потоп водный пришел на землю. 7 И вошел Ной, и сыновья его, и жена его, и жены сынов его с ним в ковчег от вод потопа. 8 И (из птиц

чистых и из птиц нечистых, и) из скотов чистых и из скотов нечистых, (и из зверей) и из всех пресмыкающихся по земле. 9 По паре, мужского пола и женского, вошли к Ною в ковчег, как (Господь) Бог повелел Ною.

71 וַיֹּאמֶר יְהוָה לְנוֹחַ בֹּא-אִתָּהּ וְכָל-בְּיֹתְךָ אֶל-הַתֵּבָה כִּי-אֶתְּךָ רְאִיתִי צָדִיק
לִפְנֵי בְדוֹר הַזֶּה
72 מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה תִּקַּח-לָךְ שְׁבָעָה שְׁבָעָה אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ וּמִן-הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר
לֹא טְהוֹרָה הִוא שְׁנַיִם אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ
73 גַּם מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם שְׁבָעָה שְׁבָעָה זָכָר וּנְקֵבָה לְחַיּוֹת זָרַע עַל-פָּנַי כָּל-הָאָרֶץ
74 כִּי לֵימִיִּם עוֹד שְׁבָעָה אָנֹכִי מִמַּטֵּיר עַל-הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה
וּמַחֲיִיתִי אֶת-כָּל-הַיְּקוּם אֲשֶׁר עֲשִׂיתִי מֵעַל פָּנַי הָאֲדָמָה
75 וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכָל אֲשֶׁר-צִוָּהוּ יְהוָה
76 וּנְחָ בְן-שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְהַמְּבּוּל הָיָה מַיִם עַל-הָאָרֶץ
77 וַיָּבֹא נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי-בָנָיו אִתּוֹ אֶל-הַתֵּבָה מִפָּנֵי מַי הַמְּבּוּל
78 מִן-הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִן-הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אֵינָנָה טְהוֹרָה וּמִן-הָעוֹף וְכָל
אֲשֶׁר-רָמַשׁ עַל-הָאָרֶץ
79 שְׁנַיִם שְׁנַיִם בָּאוּ אֶל-נֹחַ אֶל-הַתֵּבָה זָכָר וּנְקֵבָה כָּאֲשֶׁר צִוָּה אֱלֹהִים אֶת-נֹחַ

1 PÁN povedal Noemovi: „Vojdi ty a celý tvoj dom do korábu, lebo (iba) teba som v tomto pokolení videl (ako) spravodlivého pred mnou. 2 Zo všetkých čistých zvierat vezmi so sebou sedem párov, samca a samicu, a zo všetkých zvierat, ktoré nie sú čisté, (vezmi) po dva, samca a samicu; 3 aj z nebeského vtáctva sedem párov, samca a samicu, aby sa zachovalo potomstvo na celej zemi. 4 Už o sedem dní dám totiž pršať na zem štyridsať dní a štyridsať nocí a vytriem z povrchu zeme všetko, čo povstalo, čo som urobil.“ 5 A Noe urobil všetko, čo mu prikázal PÁN. 6 Noe mal šesťsto rokov, keď boli vody potopy na zemi. 7 Vošiel Noe a (spolu) s ním jeho synovia, jeho žena a ženy jeho synov do korábu kvôli vodám potopy. 8 Z čistých zvierat i zo zvierat, ktoré nie sú čisté, z vtáctva a zo všetkého, čo sa plazí po zemi, 9 prišli po dva k Noemovi do korábu, samec i samica, tak ako (to) Boh Noemovi prikázal.

1 Hospodin řekl Noachovi: „Jelikož jsme tě v tomto pokolení shledal spravedlivým, přijďte ty a celá tvá rodina do té schrány. 2 Ze všeho ryzího dobytka vezmi sedm a sedm, druhá a jeho družku, a z dobytka, který není ryzí, dva, druhá a jeho družku. 3 A stejně z nebeského ptac-

tva, sedm a sedm, samce a samici, aby sémě přežilo na povrchu celé země. 4 Neboť ještě sedm dnů a budu na zemi štyřicet dní a čtyřicet nocí lít a setřu z celého povrchu půdy veškeré tvorstvo, které jsem udělal.“ 5 A Noach učinil vše, co mu Hospodin přikázal. 6 Když nastala potopa na zemi, bylo Noachovi šest set let. 7 A Noach a s ním jeho synové, jeho žena a ženy jeho synů přišli před vodami potopy do té chrány. 8 A zvířata z ryzího dobytka a z dobytka, který není ryzí, z ptactva a ze všeho, co se plazí po zemi. 9 Dvojice přicházely k Noachovi do schrány, samec se samicí, jak to Noachovi přikázal Bůh.¹

Kapitoly 6-9, ktoré hovoria o potope ukazujú, že aj Božia trpezlivosť má svoje hranice. Pán Boh je však aj vo svojom súde milostivý (6, 8)². Keď Boh súdil a trestal svet, mal na mysli bezpečnosť a život hŕstky svojich vyvolených. V babylonskej báji³ o potope sa bohovia desia ne-

¹ Poznámka autora. V celej tejto knihe bude ako prvý text Svätého Písma uvedený grécky originál zo Septuaginty podľa verzie A. Rahlfsa, Stuttgart 1979; ako druhý text bude privedený do slovenčiny zo Septuaginty podľa Genezis, Trnava 2008; ako tretí text bude preklad privedený cirkevnoslovanský preklad Библия - Книги Священного Писания Ветхого Завета на Церковнославянском языке. Москва 1993; ako štvrtý bude uvedený preklad do ruštiny vydanie Moskovskej patriarchie, Moskva 1956. Ako piaty bude hebrejský text Svätého Písma Starého Zákona - KITTEL, R.: *Biblia Hebraica*. Stuttgart 1937. Ako šiesty je preklad do slovenčiny hebrejského- mazoretského textu – Biblia Hebraica Stuttgartensia podľa Genezis. Trnava 2008; ako posledný bude preklad do češtiny z hebrejčiny - podľa SIDON, E.: *Pět knih Mojžíšových*. Praha 2012.

² BĀNDY, J.: *Úvod do Starej Zmluvy*. Bratislava 2003, s. 36.

³ Chrám bol hospodárskym komplexom – boh, ktorý bol uctievaný, bol bohom zavlažovacieho systému. Intenzívne prelínanie náboženstva a spoločnosti sa prejavuje v tom, že rozčlenenie spoločnosti sa premietalo do neba, do sveta bohov: panteon bohov s najvyšším bohom na čele je obrazom ľudskej spoločnosti. Späťne otočené mýty pôsobia na spoločnosť legitimujúcim a stabilizujúcim spôsobom. Vláda bohov nad svetom legitmuje vládu ľudí.

Dva príklady:

1. Podľa *starobabylonského mýtu o Atrachasisovi* stvorili bohovia ľudí, aby pracovali ako na nútených prácach. 1200 rokov po svojom stvorení sa tak ľudia rozmnožili, že sa bohovia cítili byť obťažovaní hlukom, ktorý ľudia robili. Rozhodli sa preto ľudstvo vyhladiť katastrofou potopy. Lsfou jedného z bohov však jedna ľudská rodina prežila. Keď si bohovia uvedomili, že vlastne vyhubili svojich robotníkov s úľavou zistili, že predsa len niekoľko z nich prežilo. Rozhodli sa pre kompromis: Ľudia majú síce byť na zemi, ale ich počet budú vymedzovať choroby a epidémie.

spútaných živlov a túlia sa ako psi, nariekajú pri svojej bezmocnosti a bezradnosti. Biblické podanie jasne svedčí o tom, že Boh zostáva zvrchovaným Pánom nad nástrojmi svojho súdu, ktorých zmyslom nie je nezmyselné ničenie, ale obnova a premena všetkého.

S bájami, povestami ako aj rozprávkami o veľkej potope, ktorá zničila ľudstvo sa stretávame na mnohých miestach našej zeme. Taktiež aj vedecké bádania hovoria, že išlo o skutočné udalosti. Zvlášť presvedčivé sú vykopávky sira Leonarda Woolleyeho v Úre Chaldejskom (1927¹), ktoré svedčia o mohutnej (lokálnej) potope v dávnoveku, ktorá zničila všetok život v povodí Eufratu a Tigrisu. Nie je dôležité či sa biblický príbeh o potope vzťahuje k tejto katastrofe v rovinách Eufratu, alebo nejakej inej katastrofálnej povodni. Nemáme dôvod spochybňovať rozprávania o tom, ktoré vychádzajú zo skutočných udalostí. Rozprávač ich nepodáva z pohľadu histórie, ale chce povedať poslucháčom, že ďalšia existencia zeme so zreteľom na stály rast ľudskej skazenosti je závislá iba na Božej ochrane.² Čas, určený na pokánie sa míňal, ľudstvo sa však nespamätalo, veselilo sa a hrešilo „až do dňa, keď Noe vošiel do korába“ (Mt 24, 38). Potopou sa svet vracia do „chaosu“, to znamená do toho stavu, ktorý na zemi jestvoval, kým Boh neoddelil „vody“ ktoré

Na základnú otázku mýtu: „Kto je človek? Prečo bol stvorený?“, odpovedá tento mýtus: Je stvorený k práci, je pracovným (nástrojom) otrokom bohov. Ak túto povinnosť neplní mohli ho bohovia zničiť.

2. Iné mýty vysvetľujú kozmogóniu (vznik sveta) *bojom bohov*. Marduk, mladý boh, usmrtil Tiamat, bohyňu morskej vody, zobrazovanú v podobe hada alebo draka. Stvoriteľské dielo kráľa bohov Marduka je však neustále ohrozované:orský netvor by mohol svet kedykoľvek uvrhnúť naspäť do chaosu. Pri novoročnej slávnosti sa oslavuje Mardukovo víťazstvo a kultom sa tiež obnovuje jeho sila. Tento mýtus vyjadruje skúsenosť: je to ohrozený svet, v ktorom žijeme, momentálne je ešte usporiadaný a bezpečný, ale kedykoľvek môže upadnúť do chaosu (stopy tohto morského netvora môžeme vidieť v Starom zákone Ž 74, 13-14; Ž 104, 24-26). Pozri: STRUPPE, U.- KIRCHSCHLAGER, W.: Jak porozumět Bibli. Úvod do Starého a Nového zákona, Vyšehrad 2000, s. 33-34

¹ Veľmi podrobne sa daným vykopávkam o potope venuje Vojtech Zamarovský, ktorý prvotnú civilizáciu na úsvite dejín nazýva Sumér. (Pozri ZAMAROVSKÝ, V.: Na počiatku bol Sumer, Bratislava 1984, s. 129-132). Archeológovia poukazujú, že v 4. stor. pred Chr. sa na území Mezopotámie, ktoré obývali Suméri sa nachádzali obrovské kanály, ktoré boli veľmi dôležité pre rozvoj ekonomiky (zavlažovanie, regulovanie nadbytočnej vody pri záplavách, vodná doprava). Pozri ДЕОПНИК, Д.: История Древнего Востока. Москва 2016, s. 30. Už v 5. stor. pred Chr. vznikajú veľké mestá a obrovské chrámy.

² WESTERMANN, C.: Tisíc let a jeden den. Kalich 1972, s. 21.

boli pod oblohou, od vôd, ktoré boli nad oblohou“ 1Mjž 1, 7). Teraz sa vody opäť spojili (porov. 1 Mjž 7, 11), aby priviedli na zem potopu. Boh tým, že pri stvorení oddeľuje jednu vec od druhej, mení chaos na jeho opak: „A Boh videl, že je to dobré“ (1Mjž 1, 12) Biblický termín chaos znamená i hriech, ktorý bol príčinou potopy.¹ Rendtorff² poukazuje, že potopa predstavuje po tom čo sa vystriedalo desať generácií, ktorých príslušníci sa vyznačovali nesmiernou dlhovekosťou hlboký prelom. V závere obsiahleho rozprávania o potope (1Mjž 6,5-8, 19) dáva Boh záruku, že poriadok stvorenia bude trvať a do budúcnosti zabezpečí ľudský život (8, 21 opäť z pohľadu roľníkov).

7.1 PÁN

Rabínsky komentár: Doteraz sa uvádzalo v rozprávaní Božie meno – Elohim – Boh označujúce atribút Božej spravodlivosti. Tu sa prvý raz v príbehu spomína – JHVH – (PÁN), s dôrazom na Božie milosrdenstvo, lebo PÁN zachraňuje pred potopou nielen Noeho, ale aj celú jeho rodinu s majetkom, čo by si vlastnými skutkami nezaslúžili. (Sforno)

Patristický komentár: Slová „vstup do korábu“ v duchovnom zmysle znamenajú, že každý má vstúpiť do seba samého, do mysle, ktorá rozkazuje v duši. Tam je spása, tam je kormidlo človeka, mimo neho sa rozpúta potopa a číha nebezpečenstvo. Ak budeme vo vnútri, aj vonku sme bezpeční, pretože ak myseľ rozhoduje za seba, správne sú jej myšlienky, správne jej skutky. Ak žiadna neresť nepomúti človeka, jeho myšlienky sú úprimné³. (Ambróz, De Noe 11, 38: CSEL 32/1, 436-437).

V prvom verši je opätovné zdôraznenie spravodlivosti Noeho a celej jeho rodiny. Prorok Ezechiel poukazuje na príkladný život Noeho a tiež Jóna či Daniela, ktorý predkladá Izraelitom ako vzor nasledovania. Po realizovaní všetkých prípravných prác vstupuje celá bohobojná rodina do archy.

¹ *Sväté písmo Starého a Nového zákona*. Trnava 1996, s. 54.

² RENDTORFF, R.: *Hebrejská bible a dejiny*. Vyšehrad 2015, s. 176.

³ Pravoslávni hesychasti – pustovníci a askéti ako udáva vo svojich dielach sv. Gregor Palamu hovoria o tom, že um si treba vovádzat' do svojho srdca, neprestajne sa modliť „Pane Isusu Christe, Synu Boží, zmiluj sa nado mnou hriešnym“ a vo svojom vnútri vidieť Božiu slávu, nestvorené táboorské svetlo, Božské energie – Božiu blahodať. (Pozn. a).

Lopuchin¹ poukazuje, že vstup do archy celej Noeho rodiny bolo akoby poslednou výzvou k padlému ľudskému rodu, aby činil pokánie. Noe učinil všetko poslušne podľa Božieho príkazu s smie teraz vstúpiť do archy. Hospodin ho vyhlasuje za spravodlivého. Práve toto milostivé vyhlásenie mu dalo silu k tomu, aby mohol splniť Boží príkaz. Do archy vchádzajú aj všetci z jeho domu t.j. rodina nielen spoločenstvo pokrvné, ale predovšetkým duchovné obecnstvo.²

7.2 Prvá biblická zmienka o čistých a nečistých zvieratách. Sv. Filaret³ si všíma, že čisté zvieratá autor nevymenuje a z toho usudzuje, že toto pomenovanie prevzal z iných miest Sv. Písma, alebo žil v dobe kedy čisté zvieratá boli jasne definované a vedel o nich. Týmto metropolitou Filaret preukazuje biblicko-kritické štúdium posvätného textu v dobe, keď žil.

„Nečisté“ zvieratá sa po potope budú musieť len rozmnožiť, ale „čisté“ zvieratá bude tiež potrebné na obety, ktoré Noach prinesie (pozri 8, 20) a na obživu (pozri 9, 2)⁴. Lopuchin poukazuje na čisté zvieratá, ktoré mohol človek v arche aj konzumovať. Lemanski⁵ poukazuje na pacifizmus medzi človekom a zvermi, ktorý sa prejavuje ešte aj arche počas spoločnej plavby.

Riadny vzťah s Bohom sa vyjadroval aj pravidelným prinášaním obiet. Aby sa zachovalo nažive dostatok zvierat k obetovaniu má zobrať Noe do archy z každého čistého zvieratá ako aj z nebeského vtáctva po siedmych pároch. Ide o živočíchy oddelené k zvláštnemu účelu. To potvrdzuje nielen posvätné číslo sedem ale aj to, že v tomto počtu majú byť zachované iba čisté, t.j. kulticky bezchybné zvieratá. Táto požiadavka kultickej čistoty sa určite vzťahuje aj na vtáctvo. Vtáctvo má byť zachované nielen kvôli obetovaniu, ale tiež preto, aby slúžilo k ohlasovaniu Božej vôle (porovnaj krkavec, holubica po skončení potopy 8, 6; pekárov sen 40, 17; holubica pri krstu Isusa Mt 3, 16).

¹ ЛОПУХИН, А.: *Толковая Библия Т. 1.* Петербург 1904 – 1907, s. 50.

² *Výklady ke Starému zákonu I. Zákon.* Praha 1991, s. 54.

³ ДРОЗДОВ, Ф.: *Толкование на Книгу Бытия.* Москва 1867, s. 175.

⁴ *Študiijná Biblia.* Banská Bystrica 2015, s. 20.

⁵ LEMANSKI, J.: *Księga Rodzaju T.I., Nowy komentarz Biblijny. Stary Testament. T.1.* Czestochowa 2013, s. 412.

Pretože sa nič nehovorí o Noeho vnukoch vieme, že osem osôb vstúpilo do archy, aby prečkalo kataklizmu (porov. 1Pet 3, 20). Okrem ľudí sa majú zachrániť čisté i nečisté zvieratá, o ktorých je zmienka v Tóre (Levitikus 11, Deuteronomium 14). Ide o výrazný anachronizmus. Keďže raz máme biblickú právu o páre zvierat (6, 19-21) a druhýkrát o siedmich čistých pároch zvierat (7, 2, 8) odborníci jasne vidia dve odlišné literárne tradície.¹ Ako udáva Jančovič, ide o harmonické prepojenie dvoch tradícií Kňazskej a Jehovistickej podľa rôznych údajov a charakterov textov. Majstrovská kompozícia sleduje obľúbený model hebrejskej narácie, palistrofický chiasmus, alebo koncentrické usporiadanie. Je to premyslený literárny spôsob kompozície tejto dôležitej udalosti.

Rabínsky komentár: Čisté zvieratá budú slúžiť ľuďom, ktorí prežijú, ako potrava, keď Boh zruší zákaz jedenia mäsa (9, 3)-(Radal). Tie zvieratá, ktoré slúžili len na zachovanie druhu, prišli do korábu samy od seba. Ale šesť párov čistých zvierat, určených len na obetu, mal Noe **vziať** sám. (Ramban) Boh totiž chce, aby obeta bola výsledkom ľudského úsilia a výrazom vďačnosti zo slobodnej vôle. (Chumaš).

7.4 Celý týždeň majú na to, aby sa pripravili na potopu. Patristický komentár: Sv. Efrém Sýrsky³ poukazuje, že keď sa zvieratá zhromaždili pred archou, súčasníkov Noeho to nepriviedlo k pokániu. Preto im Boh dal ešte týždeň. Sto rokov mohli ostatní ľudia činiť pokánie a to počas stavby archy. Ani teraz, keď nezvyčajným spôsobom Boh zhromaždil zvieratá, z ktorých mnohé nikdy nevideli, ani to ich nepriviedlo k pokániu. Nedivili sa a nezľakli sa ani toho, že medzi šelmami a ďalšími zvieratami zavládol pokoj a neútočili na seba. Dokonca aj po vstupe zvierat a Noeho do archy Boh ešte sedem dní nechal otvorené dvere archy. Bolo podivuhodné, že ani levy sa nechceli vrátiť do svojich brlohov, ani vtáky sa nevracali do svojich hniezd, avšak súčasníci Noeho, hoci videli, čo

¹ PETER, M.: *Wyklad Pisma Swietego*. Poznań 1959, s. 126-127.

² JANČOVIČ, J.: *Nech je svetlo! Úvod a exegéza vybraných statí Pentateuchu*. Bratislava 2002, s. 67.

³ ЕФРЕМ, С.: Толкование на книгу Бытия 6, 10CSCO 152, 60, Творения 6.266. IN: *Библейские комментарии отцов Церкви и другихавторов I – VIII веков. ВетхийЗавет I. Книга Бытия 1-11*. Герменевтика 2004, s. 165.

sa dialo pred, ale aj vnútri archy, sa nedali presvedčiť a nezanechali svoje nečisté skutky.

Blaž. Augustín¹ poukazuje na to, že archa je predobrazom Cirkvi. Preto budme čistými „zvieratami“, ktoré nebudú prekážať pri vstupe, aby tu mohli prebývať aj nečistí a ukryť sa tu a vyčkať až do konca potopy. Noe je predobrazom Christa a archa – zemegule. Prečo boli v arche umiestnené všetky zvieratá, či snáď obrazne nepredstavovali všetky národy? Veď Boh ich nepotreboval a mohol ich opätovne stvoriť. Ak by všetky zvieratá zahynuli pri potope nemohol Boh opätovne stvoriť zo zeme zvieratá? Tak ako ich stvoril na počiatku, tak ich mohol stvoriť aj teraz a to vyrieknutím jediného slova. Práve tým, že ich umiestnil v arche, Boh vlastne prorocky hovoril o tajomstve, poukazujúc na drevo archy ako obraz všetkých národov, pretože v dreve (Kríži) bol zachránený život každého človeka – všetkých národov.

Sv. Cyril Jeruzalemský² vo svojich Katechézach objasňuje, že v chráme počas zaklínania³ má byť poriadok a hovorí: „Keď je zaklínanie, vtedy do príchodu ďalších, nad ktorými s číta zaklínanie, muži majú byť s mužmi a ženy so ženami. Spomeňme si na Noemovu archu. Boli v nej Noe a jeho manželka, jeho synovia a ich nevesty. Hoci archa bola iba jedna a dvere boli zatvorené, bol tam poriadok. Aj chrám, hoci je zatvorený, všetko nech má svoje miesto. Muži nech prebývajú s mužmi a ženy so ženami, aby to, čo je predurčené na spasenie, neskončilo záhubou. Nech sa nepovažuje za hlúpe, aby ste sedeli jeden pri druhom, avšak nech budú vzdialené vaše.

Sv. Ambróz Milánsky⁴ poukazuje na posvätnosti čísel sedem, ako aj siedmich párov čistých zvierat, ktoré boli zbrané do archy kvôli rozmnožovaniu, pretože číslo sedem je posvätené milosťou a Boh ho nazýva svätým a posvätným číslom. Posvätnosť čísel u Židov je vyjadrená aj

¹ АВГУСТИН, Б.: Тракта́т на Евангелие от Иоанна, 9. 11. Cl. 0278, 9, 11.1. IN: Библи́йские комментари́и отцов Церкви и других авторов I – VIII веков. Ветхий Завет I, s. 166.

² КИРИЛ, И.: Прокатехизис, 14,1-11 TLG 2110.001, 14.1-11IN: Библи́йские комментари́и отцов Церкви и других авторов I – VIII веков. Ветхий Завет I, s. 166.

³ Pravdepodobne pri krste, keď sa kresťan zriekal diabla – exorcizmus v chráme. (Pozn. a).

⁴ МЕДИОЛАНСКИЙ, А.: О Ное 11, 38 Cl.02126, 11.38.436.25 IN: Библи́йские комментари́и отцов Церкви и других авторов I – VIII веков. Ветхий Завет I, s. 163.

u evanjelistu Matúša, ktorý vo svojom Evanjeliu používa posvätné čísla, ktoré si Židia ctili a vážili.

Lehota daná Noemovi, aby uviedol všetko do archy je sedem dní. Taký istý počet kedy Boh spočinul pri svojom stvorení (2, 2). Tak ako na počiatku odpočinutie bolo cieľom všetkého, tak aj teraz majú po siedmich dňoch nájsť bezpečné odpočinutie v arche pri Noemovi. *40 dní a nocí* bude trvať Boží súd. Bude vyhladené všetko čo bolo porušené. Noe vie, že ničivá sila má vymedzený čas a jej besnenie nebude nekončné. Číslom 40 je táto doba priradená k 40 dňom putovaniu po zemi (4Mjž 14, 34), 40 rokov trval pobyt Izraela na púšti (Joz 5, 6) 40 dní a nocí putoval prorok (1Kr 19, 8). 40 dní a nocí bol Christos na púšti (Mt 4, 2). Aj teraz je to doba skúšok a súdu (5Mjž 25, 3), čas pokušenia i čas premýšľania o vine a hriechu (Jon 3, 4).

Štyridsať dní a štyridsať nocí. Dĺžka času, ktorá často charakterizuje rozhodujúce obdobie v dejinách spásy (pozri 12 v.; 5Mjž 9, 11; Mt 4,1-11). Vladyka Filaret poukazuje, že aj 40 dní a nocí, keď začalo pršať bolo posledným darom od Boha pre hriešnikov, ktorý si uvedomovali zaslúžený koniec svojho života podobne ako lotor na kríži a mohli pocítiť vinu a obracať sa do poslednej chvíli k Božiemu milosrdenstvu.

Rabínsky komentár: Po tom, čo PÁN určil určité obdobie na konanie pokánia, mu vo svojom milosrdenstve pridáva ešte **sedem dní**. (Chumaš). Podľa iných rabínov **sedem dní** PÁN, podľa tradície, smútil za mŕtvymi.

Vedecký výskum doby prahistorickej a fosílnych nálezov si môžeme všimnúť, prítomnosť prvých ľudských bytostí na zemi pred viac ako 100 000 rokmi, čo predchádzalo dobu ľadovú. Určite ide o údaj veľmi zaujímavý, pretože z človeka robí svedka doby post ľadovej, teda všeobecného topenia sa ľadu. Je zrejmé, že doba všeobecného otepľovania priniesla otepľovanie sa ľadovcov – fenoménom, ktorý dnes taktiež riešime. Išlo o dobu všeobecného topenia sa ľadu, ktorá sa premenila na dobu „záplav“. A práve spomienky na tieto hrozné záplavy môžu byť historickým jadrom príbehov o „potope“¹. Je zrejmé, že teraz nemôžeme

¹ Poznáme okolo 68 správ z rôznych kútov sveta, ktoré hovoria rôznymi spôsobmi a príbehmi o potope sveta. 13 pochádza z Ázie, 4 z Európy, 5 z Afriky, 9 z Oceánie a 37 z Južnej a Severnej Ameriky.

vysvetľovať príbehy rozprávane v prvých knihách Starého Zákona z pohľadu histórie a geografie. Spomienka na tieto udalosti zostala zachovaná v pamäti Abraháma a jeho ľudu a v biblickom príbehu bol odetá do náboženského významu.¹

Je možné vedecky vysvetliť tradície výpovedí o potope? Učenci konštatujú, že v prahistorických dobách (asi pred 70 000 rokmi) došlo k záplavám veľkých oblastí. To sa stalo predovšetkým na konci poslednej doby ľadovej, ktorá sa premenila na dlhodobé silné dažde. Niektoré územia boli úplne zatopené. Práve v tom období vzniklo rozsiahle záplavové územie tzv. aralsko-kaspické záplavové územie, ktoré sa rozprestieralo od Aralského jazera až po Kaspické more. Niektorí vedci zastávajú názor, že uvedený „klimatický trest“ bol príčinou vyhynutia neandertálskej rasy. Spomienky na rôzne potopy mohli postupom času splynúť do jednej spomienky na všetko zničujúcu povodeň. Tu si ľudia predstavovali ako predobraz tých, ktoré sa stali neskôr. Ľudové tradície, medzi inými aj mezopotámska, priebeh katastrofy rekonštruovali avšak v každej etnickej skupine odlišne. Biblický autor si vybral z týchto tradícií a vytvoril z nich kompilát. Do formy rozprávania o pohrome vkladá náboženské pravdy a týmto spôsobom predstavuje jeden z úsekov dejín spásy – „prvotné dejiny“.²

7.5-9 Opätovne sa pripomína Noeho poslušnosť. Je uvedené, že Noe mal 600 rokov. V určitom veku, za určitej situácie, keď nastáva potopa, koná Noe určité veci, ako prikázal Boh. Jeho poslušnosť a spravodlivosť je celkom konkrétna. Noeho synovia mali v tom čase okolo sto rokov.

Podľa kňazského datovania trvala potopa jeden solárny rok. Jančovič podáva takýto kalendár biblickej potopy. Kňazský autor predstavuje Noeho ako veriaceho, ktorý dodržiava šabbat.³

1. Ohlásenie potopy (7, 4) 10.2.600 Nedeľa.
2. Potopa začína (7, 11) 17.2.600 Nedeľa.
3. Prší 40 dní a nocí (7,12) 27.3.600 Piatok.

¹ CHIOLERIO, M.: *Blaze tomu, kto slyší tato slova. První setkání se Starým zákonem*. Paulínky 1997, s. 39-40.

² ZIÓLKOWSKI, Z.: *Nejtěžší stránky Bible*. Kostelní Vydří 2001, s. 173-174.

³ JANČOVIČ, J., cit. dielo, s. 70-71.

4. Vody stúpali a klesali (spolu so 40 dňami dažďa) celkovo 150 dní – 5 mesiacov je archa na Ararate (8,4) 17.7.600 Piatok.
5. Horské vrcholce (8, 5) 1.10.600 Streda.
6. Vypustenie havrana (8, 6) 10.11.600 Nedeľa.
7. 2. vypustenie holubice(8,10)24.11.600 Nedeľa.
8. 3. vypustenie holubice (8, 12) 1.12.600 Nedeľa.
9. Vysušovanie vôd (8, 13) 1.1.601 Streda.
10. Noe opúšťa archu (8, 14) 27.2.601 Streda.

7.7 Rabínsky komentár: Noe a (spolu) s ním jeho synovia. Muži a ženy sa tu uvádzajú oddelene, lebo manželské súžitie bolo v čase celosvetového nešťastia zakázané; ani zvieratá sa vtedy nesmeli páriť (Raši). Noe preto v korábe oddelil samcov od samíc. (Pirke de Rabbi Eliezer).

Vošiel do korábu...pred záplavou vody. Noe a jeho rodina boli zachránení, ale pre ostatných ľudí pokračoval bežný život, až kým nebolo neskoro (pozri Mt 24, 37-39).

7.8 Rabínsky komentár: Ktoré nie sú čisté – Z použitia tohto dlhého výrazu, miesto krátkeho slova *nečisté*, odvodili učenci v Talmude mravné ponaučenie: Človek by nikdy nemal vysloviť hrubý výraz, lebo Tóra, ktorá zdôrazňuje stručnosť, v tomto verši pridala niekoľko písmen navyše, aby sa vyhlá nepeknému slovu *nečistý*. (Pesachim).

Šchedrovický¹ konštatuje, že potopa začala pravdepodobne po jesennom zbere úrody, kedy už ľudia nemali žiadnu prácu na poliach a tešili sa v pokoji zozbieranej úrode. Potopa nastala nečakane – 17. novembra (november). Jesenné obdobie je v mnohých krajinách dodnes považované za obdobie dažďov.

Zoznam bibliografických odkazov:

BÁNDY, J.: *Úvod do Starej Zmluvy*. Bratislava 2003. ISBN 80-223-1885-X.
Biblický slovník. Red. A. Novotný. Praha 1956.

¹ ШЕДРОВИЦКИЙ, Д.: *Введение в Ветхий Завет. Пятикнижие Моисеево*. Москва 2003, 92-93.

- BIBLIA. Vydala Slovenská evanjelická cirkev a. v. v ČSSR, 1990. ISBN 0-564-03222-0.
- Библия – Книги Священного Писания Ветхаго Завета на церковнославянском языке. Москва 1993.
- Библейские комментарии отцов Церкви и других авторов I – VIII веков. Ветхий Завет I. Книга Бытия 1-11. Герменевтика 2004. ISBN 5-901 494-03-2.
- БОГОСЛОВСКИЙ, М.: Священная история Ветхаго Завета. Свято Троицкая Сергиева Лавра 1999.
- CYRIL, J.: *Mystagogické katechéze*. Velehrad 1997, prekl. Milko, P. ISBN 80-86045-09-9.
- ДЕОПИК, Д.: *История Древнего Востока*. Москва 2016. ISBN 978-5-7429-1020-6.
- ДРОЗДОВ, Ф.: *Толкование на Книгу Бытия*. Москва 1867.
- ЕГОРОВ, Г.: *Священное Писание Ветхаго Завета*. Москва 2004.
- ЕГОРОВ, Г.: *Священное Писание Ветхаго Завета*. Москва 2016. ISBN 978-5-7429-1053-4.
- Genezis. Trnava 2008. ISBN 978-80-7141-626-5.
- GENEZIS – *Starý zákon, překlad s výkladem*. Praha 1968.
- CHIOLERIO, M.: *Blaze tomu, kdo slyší tato slova. První setkání se Starým zákonem*. Paulínky 1997. ISBN 80-86025-10-1.
- JANČOVIČ, J.: *Nech je svetlo! Úvod a exegéza vybraných statí Pentateuchu*. Bratislava 2002.
- KELLER, W.: *A Biblia má predsa pravdu*. Martin 1969.
- KITTEL, R.: *Biblia Hebraica*. Stuttgart 1937.
- КОНДРАТОВ, А.: *Великий потоп: мифы и реальность*. Ленинград 1982.
- KONDRATOV, A.: *Legendy o potope*. Bratislava 1989.
- LACH, S.: *Ksiega Rodzaju. T. 1-11*. Poznań 1962.
- LEMANSKI, J.: *Ksiega Rodzaju, Nowy komentarz Biblijny. Stary Testament. T.1*. Czestochowa 2013. ISBN 978-83-7797-102-4
- ЛОПУХИН, А.: *Толковая Библия. Т. 1-3*. Петербург 1904 – 1907.
- MATOUŠ, L.: *Legenda o Gilgamešovi*. Bratislava 1972
- Nový biblický slovník*. Red. J. Douglas a kol. Praha 1996. ISBN 80-85495-65-1.

- Pentateuch. Päť kníh Mojžišových s komentármi Jeruzalemskej Biblie.* Trnava 2004. ISBN 80-7141-447-6.
- PETER, M.: *Wyklad Pisma Swietego.* Poznań 1959.
- RAHLFS, A.: *SEPTUAGINTA –LXX.* Stuttgart 1935. ISBN 3438051214.
- RENDTORFF, R.: *Hebrejská bible a dějiny.* Vyšehrad 2015. ISBN 978-80-7429-541-6.
- SIDON, E.: *Pět knih Mojžišových.* Praha 2012. ISBN 978-80-85924-67-1.
- STRUPPE, U.- KIRCHSCHLAGER, W.: *Jak porozumět Bibli. Úvod do Starého a Nového zákona,* Vyšehrad 2000. ISBN 80-7021-334-5.
- Sväté písmo Starého a Nového zákona.* Trnava 1996. ISBN 80-7162-152-8.
- СЫСОЙЕВ, Д.: *Летопис начала.* Москва 2003.
- Študijná Biblia.* Banská Bystrica 2015. ISBN 978-80-8156-052-1.
- ЩЕДРОВИЦКИЙ, Д.: *Введение в Ветхий Завет.* Москва 2003. ISBN 5-901599-15-2.
- Výklady ke Starému zákonu I. Zákon.* Praha 1991. ISBN 80-7017-408-0.
- WESTERMANN, C.: *Tisíc let a jeden den.* Praha 1972.
- ZIÓLKOWSKI, Z.: *Nejtěžší stránky Bible.* Kostelní Vydří 2001. ISBN 80-7192-450-4.
- ZAMAROVSKÝ, V.: *Na počiatku bol Sumer,* Bratislava 1984.
- ZAMAROVSKÝ, V.: *Gilgameš.* Bratislava 1980.

POTOPA
Biblicko-exegetický komentár na 1Mjž 7, 10–16

prof. ThDr. Alexander Cap, CSc.

- 10 καὶ ἐγένετο μετὰ τὰς ἑπτὰ ἡμέρας καὶ τὸ ὕδωρ τοῦ κατακλυσμοῦ ἐγένετο ἐπὶ τῆς γῆς
11 ἐν τῷ ἑξακοσιοστῷ ἔτει ἐν τῇ ζωῇ τοῦ Νωε τοῦ δευτέρου μηνός ἐβδόμη καὶ εἰκάδι τοῦ μηνός τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἐρράγησαν πάσαι αἱ πηγαὶ τῆς ἄβυσσου καὶ οἱ καταρράκται τοῦ οὐρανοῦ ἠνεώχθησαν
12 καὶ ἐγένετο ὁ ὕετος ἐπὶ τῆς γῆς τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ τεσσαράκοντα νύκτας
13 ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ εἰσῆλθεν Νωε Σημ Χαμ Ιαφεθ υἱοὶ Νωε καὶ ἡ γυνὴ Νωε καὶ αἱ τρεῖς γυναῖκες τῶν υἱῶν αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν κιβωτόν
14 καὶ πάντα τὰ θηρία κατὰ γένος καὶ πάντα τὰ κτήνη κατὰ γένος καὶ πᾶν ἔρπετον κινούμενον ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ γένος καὶ πᾶν πετεινὸν κατὰ γένος
15 εἰσῆλθον πρὸς Νωε εἰς τὴν κιβωτόν δύο δύο ἀπὸ πάσης σαρκὸς ἐν ᾧ ἔστιν πνεῦμα ζωῆς
16 καὶ τὰ εἰσπορευόμενα ἄρσεν καὶ θῆλυ ἀπὸ πάσης σαρκὸς εἰσῆλθεν καθὰ ἐνετείλατο ὁ θεὸς τῷ Νωε καὶ ἔκλεισεν κύριος ὁ θεὸς ἔξωθεν αὐτοῦ τὴν κιβωτόν

10 Po siedmich dňoch nastala voda záplavy na zemi. 11 V šesťstom roku Noemovho života, v druhom mesiaci, dvadsiateho siedmeho dňa mesiaca – v tento deň vytryskli všetky pramene priepasti a hrádze neba sa otvorili. 12 Na zemi pršalo štyridsať dní a štyridsať nocí. 13 V tento deň vošiel Noe, Neomovi synovia, Sém, Cham, Iafeth, a Noemova žena a tri ženy jeho synov s ním do archy. 14 Všetky šelmy podľa (svojho) druhu a všetok dobytok podľa (svojho) druhu a každý plaz pohybujúci sa po zemi podľa (svojho) druhu a každý vták podľa (svojho) druhu- 15 vošli k Noemovi do archy po dva z každého tvora, v ktorom je dych života. 16 Vchádzajúci samec i samica z každého tvora vošli tak, ako Boh prikázal¹ Noemovi. A Pán Boh zvonka za ním zamkol archu.

10 Ἡ Εἰσὶντὲ πο εεδμὴ δνέχζ, ἡ βοὰ ποτόπναλ εἰσὶντὲ na ζεμλῆ.

¹ Toto slovo bolo pôvodne preložené zo starogréckeho originálu LXX ako **prichádzal**, ale je zrejme ide gramatickú chybu - preklep. Slovo malo znieť tak ako sme to preložili **prikázal**. (Pozn. a. Pozri *Genesis*. Trnava 2008, s. 242).

- 11 Въ шестысотное лѣто въ житїи ноевѣ, втораго мѣа, въ двѣдесать седмый дѣнь мѣа, въ дѣнь тѣи разверзѡшася вси истѡчницы бѣздны, и хлѣбн небесныа ѡверзѡшася:
- 12 и бысть дождь на зѣмлю четыредесятъ днїи и четыредесятъ ноцїей.
- 13 Въ дѣнь тѣи вниде нѡе, имъ, хлѣмъ, ѡфедъ, сынове нѡеѡвы, и жена нѡева, и трїи жены сыновѣхъ егѡ съ нимъ въ ковчегъ.
- 14 И вси сквѣре земнии по родѣ, и вси скѡти по родѣ, и всѧкій глѣдъ двїжѡщїиася на землїи по родѣ, и всѧкаа птица пернатѧа по родѣ вбѡемѣ,
- 15 внидоша къ нѡю въ ковчегъ двѧ двѧ, мужекїи полѧ и женекїи, ѡ всѧкїа плѡти, въ нейже естъ дѡхъ живѡтныи:
- 16 И вхѡдїшѧ мужекїи полѧ и женекїи ѡ всѧкїа плѡти, внидоша къ нѡю въ ковчегъ, ѡкоже заповѣда гдѣ бѣхъ нѡю: и затвори гдѣ бѣхъ ковчегъ ѡвнѣ егѡ.

10 Чрез семь дней воды потопа перешли на землю. 11 В шестисотый год жизни Ноевой, во второй месяц, в семнадцатый (27) день месяца, в сей день разверзлись все источники великой бездны, и окна небесные отворились; 12 И лился на землю дождь сорок дней и сорок ночей. 13 В сей самый день вошел в ковчег Ной, и Сим, Хам и Иафет, сыновья Ноевы, и жена Ноева, и три жены сынов его с ними. 14 Они , и все звери (земли) по роду их, и всякий скот по роду его, и все гады, пресмыкающиеся по земле, по роду их, и все летающие по роду их, все птицы, все крылатые. 15 И вошли к Ною в ковчег по паре (мужеского пола и женского) от всякой плоти, в которой есть дух жизни. 16 И вошедшие (к Ною в ковчег) мужеский и женский пол всякой плоти вошли, как повелел ему (Господь) Бог. И затворил Господь (Бог) за ним (ковчег).

- 710 וַיְהִי לַשָּׁבָעַת הַיָּמִים וַיְמִי הַמַּבּוּל הָיָה עַל־הָאָרֶץ
- 711 בַּשָּׁנָה שְׁש־מֵאוֹת שָׁנָה לַחַיִּי־נֹחַ בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַשָּׁבָעָה־עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בָּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל־מַעְיֵנֹת תְּהוֹם רַבָּה וַאֲרֻבַּת הַשָּׁמַיִם נִפְתְּחוּ
- 712 וַיְהִי הַנֶּשֶׁם עַל־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם וַאֲרָבָעִים לַיְלָה
- 713 בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה בָּא נֹחַ וְשִׁמְיוֹן וַיִּפֹּת בְּנֵי־נֹחַ וַאֲשֶׁת נֹחַ וּשְׁלֹשֶׁת נְשֵׁי־בָנָיו אִתָּם אֶל־הַתֵּבָה

714 הָמָּה וְכָל־הַחַיָּה לְמִינָהּ וְכָל־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְכָל־הָרֶמֶשׂ עַל־הָאָרֶץ
לְמִינָהּ וְכָל־הָעוֹף לְמִינָהּ כָּל־צִפּוֹר כָּל־כָּנָף
715 וַיָּבֹאוּ אֵלֶינָה אֵל־הַתְּבָה שְׁנַיִם מִכָּל־הַבָּשָׂר אֲשֶׁר־בּוֹ רוּחַ חַיִּים
716 וַיָּבֹאִים זָכָר וּנְקֵבָה מִכָּל־בָּשָׂר בָּאוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים וַיִּסְגֵּר יְהוָה בַּעֲדוֹ

10 Po siedmich dňoch vody potopy zaplavili zem. 11 V šiestom roku Noemovho života, v druhom mesiaci, sedemnásteho dňa mesiaca – v tento deň vytryskli všetky pramene veľkej hlbiny a otvorili sa nebeské priepusty. 12 Na zemi pršalo štyridsať dní a štyridsať nocí. 13 Práve v ten deň vošiel Noe, Noemovi synovia Sem, Cham a Jafet i Noemova žena a (spolu) s nimi tri ženy jeho synov do korábu. 14 Títo i všetky divé zvieratá podľa svojho druhu, všetky plazy, ktoré sa plazia po zemi, podľa svojho druhu, všetko vtáctvo podľa svojho druhu, všetko operené i všetko okrídlené vtáctvo, 15 prišli k Noemovi do korábu, (a to) po dva z každého tvora, v ktorom je dych života. 16 Prichádzali samec i samica z každého tvora, prišli, ako mu (to) prikázal Boh. A PÁN za ním zavrel.

10 A když uplynulo sedm dní, nastala potopa vod na zemi. 11 Šestistého roku Noachova života, sedmnáctého dne druhého měsíce, tohoto dne se provalily prameny velké propasti a byly otevřeny průduchy nebes. 12 Dešť na zemi trval štyřicet dní a čtyřicet nocí. 13 Noach a Noachovi synové Šem, Cham a Jefet, jeho žena a tři ženy jeho synů s nimi přišli téhož dne do té schrány. 14 Oni a všechna zvíř po svých družích a všechen dobytek po svých družích a všichni plazi plazícíse po zemi po svých družích a také všechno ptáctvo po svých družích, všichni ptáci, každé křídlo. 15 Ze všeho tělesného, v čem je dech života, přišly do schrány k Noachovi dvojice. 16 Ti přichozí, jak mu Bůh přikázal, přicházeli samec se samicí z každého tělesného druhu, a pak za ním Hospodin zavřel.¹

¹ Poznámka autora. V celej tejto knihe bude ako prvý text Svätého Písma uvedený grécky originál zo Septuaginty podľa verzie A. Rahlfsa, Stuttgart 1979; ako druhý text bude privedený do slovenčiny zo Septuaginty podľa *Genesis*. Trnava 2008; ako tretí text bude preklad privedený cirkevnoslovanský preklad Библия – Книги Священного Писания Ветхого Завета на Церковнославянском языке. Москва 1993; ako štvrtý bude uvedený preklad do ruštiny vydanie Moskovskej patriarchie. Moskva 1956. Ako piaty bude hebrejský text Svätého Písma Starého Zákona – KITTEL, R.: *Biblia Hebraica*. Stuttgart 1937. Ako šiesty je preklad do slovenčiny hebrejského- mazoretského textu – Biblia Hebraica

7.10-12 Príchod potopy je datovaný presne a to *keď mal Noe 600 rokov, sedemnásť deň druhého mesiaca*. Prekvapivo podrobný údaj ako aj istý dátum má zabrániť tomu, aby správa o potope bola považovaná za povesť či báj. I keď tu nemá byť opísaná historická udalosť má byť zrejmé, že ide o skutočnosť Božieho súdu, ktorý sa odohráva v čase, postihuje konkrétnych ľudí. Opisuje sa tu istá situácia.

Potopa nastáva tak, že Boh dáva voľnosť zhubným silám vodstva, ktoré až doteraz udržiaval v medziach. Vody pod zemou i nad oblohou sa opätovne spájajú, aby zničili zem. Prichádza k moci obrovská priepastná tôňa z 1, 2, ktorá pripomína príšernú Tiamat. Prevalia sa pramene a vyrazia z nich vody záhuby. Pre nebeské priepusty je použitý hebrejský výraz odvodený od koreňa r – b, ktorý v slovenskom tvare znamená tiež striehnuť, česky - číhat, strojiť úklady (5Mjž 19, 11 a Joz 8, 4). Zrejme sa myslí na otvory, za ktorými striehne a cez ktoré sa preválí nepriateľský živel: nebeské pravody. Nebeská klenba ako Bohom postavená hrádza im inokedy bránila, aby nerozpútali besniacu skazu. Boh teraz uvoľňuje putá ničivým mocnostiam, aby v jeho službách vykonali svoje dielo. Ničivé vody prichádzajú v podobe lejaku, ktorý inokedy môže byť pre zem dobrý, keď prichádza ako Boží dar (3Mjž 26, 4). Ale môže byť tiež nástrojom, cez ktorý trestá Boh falošných prorokov (Ez 13, 11.13) a apokalyptických nepriateľov navrátilcov (Ez 38, 22) podobne ako morom, mečom, ohňom a sírou¹.

Avšak, aj keď Boh púšťa uzdu zlým mocnostiam, nevymykajú sa z jeho rúk. Lehota, ktorá im bol určená – 40 dní a noci je dodržaná.

Uvedenie roka, mesiaca a dňa potopy je spôsob presného datovania typický pre kňazské kruhy. Celé rozprávanie o potope obsahuje časové údaje o jej priebehu. Chronologické usporiadanie jednotlivých údajov je však problematické. Veľký počet časových údajov v rozprávaní o potope poukazuje na ich dôležitú výpovednú hodnotu. Jestvuje množstvo teórií pokúšajúcich sa zodpovedať túto otázku. **Staroveký človek veril, že čísla sú kľúčom k podstate sveta.**

Stuttgartensia podľa Genezis. Trnava 2008; ako posledný bude preklad do češtiny z hebrejštiny - podľa SIDON, E.: *Pět knih Mojžíšových*. Praha 2012.

¹ *Výklady ke Starému zákonu I. Zákon*. Praha 1991, s. 54-56.

Nebeské priepusty. V koncepte starovekej kozmológie obloha bola z pevného nepriepustného materiálu, v ktorom boli priepusty. Otvorenie priepustov dovoľovalo, aby vody, ktoré boli nad oblohou, mohli spadnúť na zem, a tak umožniť vodám nebeského oceánu spojiť sa s vodami veľkých hlbín. Obraz splynutia vôd je opakom procesu ich rozdelenia opísaného v 1, 6-10.

Pršalo – sa v hebrejčine vyjadriť „a bol dážď“. Dážď je typický pre oblasť Palestíny v zimnom vegetačnom období.

Vody zospodu a vody zvrchu pretrhnú hrázde, ktoré im dal Boh (1, 7): to znamená návrat ku chaosu. Podľa jahvistického opisu potopa nastala prietržou mračien (7, 4.12).¹

Rabínsky komentár: Už sa spomenulo slovo *potopa*, tu však Tóra používa výraz **pršalo**. Raši to vysvetlil tak, že spočiatku šlo len o mierny dážď, ktorý sa mohol ešte premeniť na požehnanie, keby ľudia v poslednej chvíli robili pokánie. Až keď to odmietli, z dažďa sa stala ničivá záplava. (Raši).

Metropolita Filaret² odvolávajúc sa na Jozefa Flávia (Jos. Antiq.L.I, s. 4) poukazuje na to, že Židia mali dva kalendáre. Občiansky a náboženský – cirkevný. Podľa občianskeho kalendára bol najbližší mesiac k jesennej rovnodennosti (novmesiacu) mesiac Tisra (Tišra) (2Mjž 23, 16). Podľa cirkevného kalendára bol k jarnej rovnodennosti (novmesiacu) mesiac Nisan (marec-apríl) (2Mjž 12, 1-2). Keďže cirkevný kalendár sa začal používať až po odchode z Egyptu, čo sa týka potopy je možné prikloniť sa uskutočnila v mesiaci Tišra t.j. september-október. Lopuchin udáva mesiac Morčešvan t.j. november.

7,13-16 Vety sú opakovane poskladané z výrazov z opisu stvorenia sveta v kap. 1. Na rozdiel od 6, 19-20, kde sú rovnakým spôsobom opísané tvory odsúdené na zánik, ide v tomto prípade o živočíchy, ktoré boli vybrané, aby sa zachránili v korábe.

„Práve tohto dňa“ teda, keď začala potopa sa naplňuje príkaz Hospodinov. Rodina Noeho a všetko tvorstvo, ktoré sa má zachrániť vošli do archy. Sú vymenovaní všetci členovia rodiny ako aj skupiny zvierat, aby na pozadí besniacich sa zlých mocností bola zrejmá plnosť zachra-

¹ Pentateuch. Päť kníh Mojžišových s komentármi Jeruzalemskej Biblie. Trnava 2004, s. 11.

² ДРОЗДОВ, Ф.: Толкование на Книгу Бытия. Москва 1867, s. 181.

ňujúcej Božej milosti¹. V arche je uchránený zárodok celého ľudstva. Univerzálnosť súdu je vyvážená univerzálnosťou záchrany, ktorú naznačujú mena synov, muža a ženy – človeka a tvorstva.

Všetky zvieratá, všetok dobytok, všetky plazy, čo sa hýbu na zemi a všetko vtáctvo. Štyri z piatich kategórii sveta zvierat, ktoré sú spomenuté v 1, 21-25. Piata kategória – morské tvory – mohla prežiť mimo korábu².

PÁN za ním zavrel dvere

Keď čítame, že naplnenú archu „zatvoril Boh“ je tomu treba porozumieť tak, že Hospodin ich vzal pod svoju ochranu, takže sú v bezpečí pred nepriateľskými živlami a pred zničením. Lopuchin³ poukazuje, že Boh trpezlivo a dlho očakával pokánie až prichádza koniec tomuto očakávaniu. Hriešny svet nečiní pokánie a preto prichádza súd na týmto svetom. Boh zatvára dvere archy t.j. už vypršal čas, ktorý dal ľudstvu k tomu, aby činilo pokánie.

Patristický komentár: Sv. Ján Zlatoústý⁴ vysvetľuje: „Všimni si 16. verš, kde je zmienka o tom, že Boh zatvoril dvere archy. Tým chcel ukázať, že On je tým, ktorý spravodlivého dokonale ochráni. Dvere zatvoril zvonku, aby spravodlivý nemusel vidieť, ako všetko hynie, čo by mu spôsobovalo veľké utrpenie. Noe už trpel a znepokojoval sa, keď si predstavoval, aká strašná bude potopa a záhuba ľudského rodu, ale aj celého živočíšneho a rastlinného sveta. Zatvorenie dverí archy Bohom komentuje sv. Efrém Sýrsky⁵ ako akt, aby nikto nemohol vypáčiť dvere a vstúpiť do archy. Sv. Justín Vyznávač⁶ zdôrazňuje to, že Boh nezostúpil z neba, aby zatvoril dvere archy, ale že to vykonal ako Všemohúci a Vševediaci tajomným spôsobom.

¹ LACH, S.: *Księga Rodzaju*. T. 1.-11. Poznań 1962, 261.

² *Študijná Biblia*. Banská Bystrica 2015, s. 21.

³ ЛОПУХИН, А.: *Толковая Библия* Т. 1. Петербург 1904 – 1907, s. 52.

⁴ ЗЛАТОУСТ, И.: Гомилии на книгу Бытия, 25, 12 TLG 2026.112, 53.223.20 IN: *Библейские комментарии отцов Церкви и других авторов I – VIII веков. Ветхий Завет I. Книга Бытия 1-11*. Герменевтика 2004, s. 168.

⁵ ЕФРЕМ, С.: Толкование на книгу Бытия 6, 11 CSCO 152, 60-61, Творения 6.267. IN: *Библейские комментарии отцов Церкви и других авторов I – VIII веков. Ветхий Завет I*, s. 168.

⁶ МУЧЕНИК, И.: Беседа с Трифоном иудеем, 127 TLG0645 003, 127.1.3-4.8 IN: *Библейские комментарии отцов Церкви и других авторов I – VIII веков. Ветхий Завет*, s. 168.

Maxim Turínsky¹ vraví: „Prizrime sa bližšie týmto štyridsiatim dňom – posvätnému číslu odkiaľ začneme. Od začiatku čítame v Starom Zákone, že v časoch, keď žil Noe, keď ľudský rod veľmi hrešil, sa práve toľko dní vylievali potoky a z otvorených nebies sa lial dážď, pokiaľ nezatopil celú zem. Istým tajomným spôsobom táto štyridsaťdňová povodeň znamenala nie tak potopu ako krst. Krstom bola preto, že smrťou hriešnikov sa zničila nečistota a vďaka Noemu sa zachránila spravodlivosť. Tak aj teraz Hospodin podľa vzoru oných čias ustanovil štyridsaťdňový pôst, aby nás počas tohto obdobia z otvorených nebies osviežovala rosa milosrdnej lásky, aby nás urobil čistými spasiteľný dážď umytia vodami krstu. Aby potoky vôd v nás zničili vnútornú nečistotu našich hriechov a cnostnú spravodlivosť zachránili. Pretože príčina je tá istá ako za čias Noeho. Preto je krst pre hriešnika potopou, ale pre veriaceho záchranou. Preto Hospodin umytím zeme zachránil spravodlivosť a zničil nespravodlivosť“.

Sv. Ján Zlatoústý² hovorí: „Nie náhodou nám hovorí Sväté Písmo o tom, aby sme vedeli, že sa utopili nielen ľudia, štvornohé zvieratá, hady, ale aj nebeskí vtáci a všetky zvieratá, ktoré prebývali v horách. Preto sa udáva, že voda prevyšovala hory o pätnásť lakťov, aby sme sa presvedčili, že to, čo Boh dal, sa skutočne stalo. Hospodin povedal, že o sedem dní privedie potopu na zem a vyhubí všetko z povrchu zemského všetky bytosti, ktoré stvoril od ľudí po zvieratá a vtáky. Následne Božie Písmo hovorí o tom, nie preto, aby nám ukázalo, ako vysoko vystúpila voda, ale najmä to, aby sme vedeli, že nezostal nikto nažive, dokonca ani zvieratá a všetko zaniklo spoločne s ľudstvom. Všetko bolo stvorené pre človeka a keď mal zahynúť človek, prirodzene aj oni hynú spoločne s ním“.

Sv. Efrém Sýrsky³ hovorí: „Duchovným okom som pozrel na raj a vrchy všetkých hôr sú nízke pred jeho výškou. Vysoké vlny potopy sa

¹ ТУРИНСКИЙ, М.: Проповеди 50, Cl.0219a, 50.50 Библейские комментарии отцов Церкви и других авторов I – VIII веков. Ветхий Завет, s. 170-171.

² ЗЛАТОУСТ, И.: Гомилии на книгу Бытия, 25, 12 TLG 2026.112, 53.223.20 IN: Библейские комментарии отцов Церкви и других авторов I – VIII веков. Ветхий Завет I., s. 171.

³ ЕФРЕМ, С.: Гимны о рае, 1, 4 CSCO 174:2 IN: Библейские комментарии отцов Церкви и других авторов I – VIII веков. Ветхий Завет I., s. 171.

dotýkali iba jeho úpätia. Zbožne ho bozkávali a vracali sa naspäť, aby zaliali vrcholy hôr. A hoci potopa zaliala všetko, dotkla sa iba úpätia raja“.

Sv. Justín Vyznávač¹ hovorí: „Vy (Židia) viete, že Izaiášovi Boh povedal o Jeruzaleme: V čase potopy Noeho som zachránil Ja². Tieto Božie slová znamenajú, že v potope sa uskutočnila tajomná záchrana ľudí. Pri potope sa spravodlivý Noe a ďalší ľudia t.j. jeho manželka, traja synovia a ich ženy – vytvorili počet osem ľudí. Sú zároveň symbolom dňa, keď sa zjavil Christos po zmŕtvychvstaní, ktorý bol v poradí ôsmim dňom. Avšak, čo sa týka sily prvým dňom. Christos sa rodí prv ako pozemský človek (Kol 1, 15) a taktiež sa stal počiatkom nového rodu Ním znovuzrodeného prostredníctvom vody, viery a dreva. Keď preň prišla na zem potopa, zas to bola múdrosť, ktorá prinášala záchranu, keďže na slabučkom dreve spravodlivého previedla (Prem 10, 4) ukrývajúca tajomstvo kríža, podobného tomu, ako Noe sa zachránil na dreve, plaviac sa na ňom so svojou rodinou. Aj Mojžiš palicou previedol národ cez more. Vy si myslíte, že to bolo povedané iba o vašom národe na zemi? Písmo však hovorí, že celá zem bola zatopená a voda sa nachádzala pätnásť lakťov na vrchmi. Je zrejmé, že Boh vravel nie o vašej zemi, ale o národe, ktorý ho bude počúvať a pre ktorý pripraví spočinutie v Jeruzaleme, ako to už bolo preukázané všetkými symbolmi pri potope. Rozumiem, že prostredníctvom vody, viery a dreva tí, ktorí sa pripravovali a činili pokánia zo svojich hriechov vyhnú sa prichádzajúce-
mu Božiemu súdu.“

Beda Veľmiciený³ hovorí: „Keď čítame históriu o sv. Noemovi, ktorý sa zázračne zachránil v arche spoločne s ostatnými vidíme, že potopa zlikvidovala všetkých nečistých a všetci dobre chápú, čo to znamená. Hospodin sa stará o spravodlivých a nespravodlivých nenávidí. Boha-
bojných dokáže ochrániť pred pokušením a bezbožných spravodlivo trestá... Ak duchovne hľadáme na text, vidíme v ňom ukryté ďalšie sväté

¹ МУЧЕНИК, И.: Беседа с Трифоном иудеем, 138 TLG 0645 003, 138.1.4.-138.3.10IN: *Библейские комментарии отцов Церкви и других авторов I – VIII веков. Ветхий Завет*, s. 172-173.

² Táto fráza sa v Sv. Písme nenachádza. (Pozn.a).

³ ДОСТОПОЧТЕННЫЙ, Б.: Скинии 2, 7Cl. 1345, 2.1063 8 IN: *Библейские комментарии отцов Церкви и других авторов I – VIII веков.. Ветхий Завет*, s. 173.

tajomstvá. Preto archa označuje všeobecnú Cirkev (1 Pet 3, 20-21) vody potopy – krst, čisté a nečisté zvieratá – duchovných a telesných ľudí prebývajúcich v Cirkvi, otesané a naasfaltované brvná archy – učiteľov posilnených milosťou viery. Krkavec, ktorý vyletel z archy, to sú tí, ktorí po krste odpadajú od viery, olivová ratolesť prinesená holubicou do archy, to sú tí, ktorí sa krstili mimo Cirkvi ako heretici, avšak s láskou a milosťou Svätého Ducha sa zjednocujú so všeobecnou Cirkvou. Holubica, ktorá vyletela z archy a nevrátila sa, je symbolom tých, ktorí sa zbavili telesných pút a usmernili sa k slobodnému svetlu nebeskej domoviny, aby sa viac nikdy nevrátili k námahe pozemského putovania.

„Vedecký komentár“:

Vedci sa usilujú objasniť celosvetovú potopu viacerými spôsobmi:

1. Prenesením bodu rovnováhy zeme
2. Spomalením otáčania sa zeme okolo osi
3. Pôsobením letiacej kométy na zemskú atmosféru.

Na otázku odkiaľ sa zobralo toľko vody, aby zaliala celú zem nie je ťažko odpovedať. 1. Celosvetovú potopu si možno predstaviť ako premiestnenie sa povrchovej vody z jednej pologule na druhú 2. Do tretieho dňa stvorenia, keď voda ešte nemala presne vymedzené miesto sa voda nachádzala na celou zemou. 3. Zemská atmosféra má dostatok vody, aby zaliala celú zem.¹ Vladyka Filaret pritom poukazuje na dve miesta Fontenel vo Francúzsku a Lepipzig v Nemecku, kde sa v prírode na kameni našli odtlačky rastlín z Východnej Indie a Južnej Ameriky. Poniektorí odborníci ako napr. Bjuffon, poukazujú na to, že tento fakt sa dá vysvetliť iba veľkou prírodnou katastrofou, akou bola potopa, t.j. že tieto rastliny tu boli priplavené. Taktiež v oblasti Pallasu na Sibíri, ktorá je najhornejšou časťou Ázie, sa vo vysokých polohách hôr našli trupy slona a nosorožca, ktorých trupy boli pravdepodobne priplavené potopou. Na to poukazuje aj sv. Nikolaj Velimirovič², ktorý hovorí, že v súčasnosti vedci potvrdili túto celosvetovú potopu, pričom kostry teplomilných zvierat boli nájdené na Polárnom kruhu a v severských krajinách a naopak chladnomilné zvieratá boli objavené v tropických

¹ ПОПОВ, Н.: *Священная история Ветхого Завета*. Св. Троицкая Сергиева Лавра 1997, s. 17.

² ВЕЛИМИРОВИЧ, Н.: *Слово о Законе*. Москва 2005, s. 26-27.

krajinách. Na druhej strane hovorí tento srbský biskup a teológ, že vedci nemôžu nájsť skutočné príčiny potopy v zákonitostiach prírody, pretože ich treba hľadať v zákonitostiach ľudskej morálky. Potopa podľa neho bola unikátnym a neopakovateľným zázrakom, ktorý sa dá porovnať s neopakovateľným a jedinečným stvorením sveta. A neopakovateľné javy v prírode nemajú vedci veľmi radi, pretože ich nemôžu vtesnať a ohraničiť prírodnými zákonmi. Práve negovanie morálnych zákonov bolo príčinou obrovskej katastrofy v dejinách našej planéty a ľudského rodu.

Je zaujímavé, že Albert Einstein v jednom zo svojich názorov ohľadom potopy spomína tzv. „kozmickej dážď“. V súčasnosti sa v médiách objavujú správy, že je dokázané, že na Marse, či Mesiaci existovala voda.

Z histórie je v Indonézii známy zánik ostrova Krakatoa v r. 1883, ktorý zanikol pri zemetrasení, pričom obrovská vlna o výške 20 m pochovala medzi ostrovmi Java a Sumatra niekoľko tisíc ľudí. Príčinou bola výbuch sopky vysokej 813 m. G. Lindberg¹ poukazuje na niekoľko potop typu tsunami v období štvrtohôr.

Geológia pozerá na potopu ako na prirodzený jav a nie ako na zvláštne zjavenie a potrestanie ľudstva. Taktiež geológovia nehovoria o nečakane krátkej 40 dňovej katastrofe, ale o celej geologickej epoche, kde došlo okrem iného aj k poklesu teploty na Zemi a objaveniu sa doby ľadovej. Mnohí geológovia hovoria, že „ľadová doba je hypotéza“ a potopa je ešte nevyriešený problém. Existuje hypotéza profesora Rima, ktorý tvrdí, že existencia dúhy pred potopou nebola možná. Obrovské množstvo zrážok zapríčinili zmenu v atmosfére a následne sa objavuje fenomén, ktorý nazývame dúha. Tá je vo Svätom Písme definovaná ako „znak“, že takej veľkej potopy aká bola vtedy na svete už nebude.²

V minulosti najmä v 19. storočí sa poukazovalo na mnoho javov a dôkazov tejto tragickej udalosti. Väčšinu z nich dnes vedci vysvetľujú ako stopy činnosti ľadovej doby v štvrtohorách. V súvislosti s dobou ľadovou však dochádzalo k určitým zmenám napr. kolísaniu morských

¹ LINDBERG, G.: Veľké pohyby morskej hladiny v štvrtohorách. Kodaň 1972. Pozri STRAKA, V.: *Druhá potopa*. České Budejovice 1964, s. 178.

² АНДРЕЕВ, И.: *Православна-христианская апологетика*. New York 1965, s. 70-73.

hladín dôsledkom uvoľňovania vody z ľadovcov či formovania zemského povrchu v súvislosti s rastom a poklesom a jeho zafaženia ľadom. Lahko by mohli byť spôsobené úkazy zhodné s biblickou správou. Koniec posledného obdobia doby ľadovej je možné datovať do doby asi 10 000 rokov pred Chr. takže Noemovi a jeho súčasníkom bude musieť byť priznaná takáto starobylosť.¹

Genezis, ale aj mezopotámske tradície predstavujú potopu ako prelomové obdobie sveta. Do potopy sa Genezis zaoberá s „pôvodnými“ metahistorickými (prekračujúce históriu) rozprávami, vzdialenými a dávnymi udalosťami, ktoré poslúžili svojím symbolickým jazykom predstaviť celé ľudstvo.

Kto porovná text akkadského **Eposu o Gilgamešovi** so správou o potope sveta v Genezis (6-9) bude veľmi prekvapený mnohými **podobnosťami**:

1. Babylonskí bohovia chceli zničiť potopou ľudské pokolenie, takisto aj Boh oľutuje, že stvoril človeka a hriech zničí potopou.
2. Tu aj tam zjavuje jednému človekovi (Ut-napištim, Noe) Boží plán. Obidvaja majú postaviť loď (prípadne koráb), aby prežili katastrofu.
3. Obidva texty obsahujú presné údaje o mierach pri stavbe, obidvaja opisujú nakladanie a potopu.
4. Na konci vysielajú obidve hlavné postavy holubicu a krkavca.
5. Obidvaja zachránení prinášajú obeť, ktorej príjemná vôňa poteší božstvo.
6. Nakoniec sú Ut-napištim a Noe po potope obdarení.

Avšak medzi biblickým textom a babylonským eposom sú veľké rozdiely:

1. Biblia nepozná mnohých bohov, ale iba **jedného Boha**.
2. Noe na rozdiel od Ut-napištim, ktorý hovorí v prvej osobe, vôbec nerozpráva, Noe iba koná; no nie je pasívny, je to ideálny poslucháč Božieho slova, dodržiava Jeho príkazy, stavia oltár.
3. Vzťah Boha k ľuďom je hlavným predmetom tohto rozprávania. Popri tom dôjde celkom mimovoľne aj k morálnemu záveru. Je to tým, že veľmi starý text sa tu veľmi pôsobivým spôsobom stáva vy-

¹ *Nový biblický slovník*. Red. J. Douglas a kol. Praha 1996, s. 804.

jadrujúcim prostriedkom pre vieru Izraela. Dlhé rozprávania (1Mjž 6-9) sa sústreďuje na dve témy: hriech ľudí a súd Boha. Vina človeka je zdôraznená v 1Mjž 6, 5; 6, 11-12.

4. Biblický text začína aj končí Božím slovom, ktoré vyhlasuje potopu za súd nad hriešnym ľudstvom. Prvotný zmysel textu je viac ako iba porozprávania o jednorazovom treste potopou. So všetkou ostrosťou sa chce zdôrazniť, že hriechom si človek privodí smrť. Smrť je druhá strana hriechu. Nakoniec ona je zaslúženým a spravodlivým trestom za hriech.
5. Boží zármutok ukazuje, že Boh je na svoje stvorenie úzko naviazaný. Preto dáva ľudstvu v Noemovi nový začiatok, bol to rok potopy, ktorý priniesol nový život. 364 dní je odvodených na základe piatich dátumov v texte. Iba pri tejto jedinej biblickej udalosti máme takýto presný kalendár.
6. Noe sa nestane nesmrteľným človekom ako Ut-napištim. Noema požehná Boh. S ním prvým uzatvára vzťah založený na vernosti slovu, večnú **zmluvu**, ktorá sa vzťahuje na celé ľudstvo.
7. Na konci potopy stojí opäť slovo Boha (8, 21-22), ktoré je podnietené hriechom človeka. Boh predpokladá, že hriech bude jestvovať aj po tejto potope. Boh nebude viac vykonávať súd bezprostredne po každom hriechu. Dejiny ľudstva majú pokračovať, hoci by si zaslúžili smrť. V trvaní Bohom stanoveného stvoriteľského poriadku: **siatie a žatva, leto a zima**: bude ľudstvo zakusovať Božie **milosrdenstvo**.

Pre štúdium Písma je zaujímavá aj **Epos o Atrahasisovi** (1600 pred Chr.) Tu máme podobné poradie udalostí ako v Genezis 1-9 rozpráva o stvorení človeka, o jeho dejinách až po potopu. V epose je aj popis príčiny potopy. Ľudia robili takých hluk, že nedovolili najvyššiemu bohu spať. Po potope sa v epose hovorí o obnove stvorenia s obmedzením: Nie všetky ženy porodia, aby sa tak preľudnenie, ktoré zapríčinilo hnev bohov, neudialo nikdy viac.¹

¹ JANČOVIČ, J.: *Nech je svetlo! Úvod a exegéza vybraných statí Pentateuchu*. Bratislava 2002, s. 72.

Zoznam bibliografických odkazov:

Biblický slovník. Red. A. Novotný. Praha 1956.

BIBLIA. Vydala Slovenská evanjelická cirkev a. v. v ČSSR, 1990. ISBN 0-564-03222-0.

Библия – Книги Священного Писания Ветхого Завета на церковнославянском языке. Москва 1993.

Библейские комментарии отцов Церкви и других авторов I – VIII веков. Ветхий Завет I. Книга Бытия 1-11. Герменевтика 2004. ISBN 5-901 494-03-2.

ДРОЗДОВ, Ф.: *Толкование на Книгу Бытия*. Москва 1867.

ЕГОРОВ, Г.: *Священное Писание Ветхого Завета*. Москва 2016. ISBN 978-5-7429-1053-4.

Genesis. Trnava 2008. ISBN 978-80-7141-626-5.

GENEZIS – Starý zákon, překlad s výkladem. Praha 1968.

CHIOLERIO, M.: *Blaze tomu, kdo slyší tato slova. První setkání se Starým zákonem*. Paulínky 1997. ISBN 80-86025-10-1.

JANČOVIČ, J.: *Nech je svetlo! Úvod a exegéza vybraných statí Pentateuchu*. Bratislava 2002.

KITTEL, R.: *Biblia Hebraica*. Stuttgart 1937.

LACH, S.: *Księga Rodzaju. T. 1.-11*. Poznań 1962.

LEMANSKI, J.: *Księga Rodzaju. Nowy komentarz Biblijny. Stary Testament. T.1. Czestochowa* 2013. ISBN 978-83-7797-102-4

ЛОПУХИН, А.: *Толковая Библия. Т. 1-3*. Петербург 1904 – 1907.

Nový biblický slovník. Red. J. Douglas a kol. Praha 1996. ISBN 80-85495-65-1.

Pentateuch. Päť kníh Mojžišových s komentármi Jeruzalemskej Biblie. Trnava 2004. ISBN 80-7141-447-6.

PETER, M.: *Wyklad Pisma Swietego*. Poznań 1959.

ПОПОВ, Н.: *Священная история Ветхого Завета*. Св. Троицкая Сергиева Лавра 1997.

RAHLFS, A.: *SEPTUAGINTA –LXX*. Stuttgart 1935. ISBN 3438051214.

RENDTORFF, R.: *Hebrejská bible a dějiny*. Vyšehrad 2015. ISBN 978-80-7429-541-6.

SIDON, E.: *Pět knih Mojžišových*. Praha 2012. ISBN 978-80-85924-67-1.

- STRUPPE, U.- KIRCHSCHLAGER, W.: *Jak porozumět Bibli. Úvod do Starého a Nového zákona*. Vyšehrad 2000. ISBN 80-7021-334-5.
- Sväté písmo Starého a Nového zákona*. Trnava 1996. ISBN 80-7162-152-8.
- Študijná Biblia*. Banská Bystrica 2015. ISBN 978-80-8156-052-1.
- ЩЕДРОВИЦКИЙ, Д.: *Введение в Ветхий Завет*. Москва 2003. ISBN 5-901599-15-2.
- ВЕЛИМИРОВИЧ, Н.: *Слово о Законе*. Москва 2005. ISBN 5-86060-041-0.
- Výklady ke Starému zákonu I. Zákon*. Praha 1991. ISBN 80-7017-408-0.
- WESTERMANN, C.: *Tisíc let a jeden den*. Praha 1972.
- ZIÓLKOWSKI, Z.: *Nejtěžší stránky Bible*. Kostelní Vydří 2001. ISBN 80-7192-450-4.

BIBLICKÉ UČENIE O ZNEUŽÍVANÍ JAZYKA A SLOVA¹

doc. ThDr. Štefan Pružinský, PhD.

V liste svätého apoštola Jakuba sa nachádza myšlienka, ktorá varuje pred možnosťou zneužitia jazyka na konanie zla a hriechu, pričom ľudský jazyk inšpirovaný zlom je tu nazvaný neudržateľným zlom plným smrtiaceho jedu: „jazyk nik z ľudí nemôže skrotiť, lebo je to neudržateľné zlo, (a je) plný smrtonosného jedu“² (gr. τὴν δὲ γλῶσσαν οὐδεὶς δύνатаι ἀνθρώπων δαμάσαι· ἀκατάσχετον κακόν, μεστὴ ἰοῦ θανατηφόρου; csl. *ѡзѡка же никтѡже мѡжетъ ѡ челоѡѣкъ о҃гнѡтѣти: не о҃держимо (ко) слѡ, ипѡлнь їада смертоносна*). Napriek tomu, že sila človeka sa tak výrazne prejavila v pokorení živej prírody vrátane tých najväčších a najdivokejších zvierat, ukazuje sa, že jeho sila nestačí na pokorenie a ovládanie vlastného jazyka. V tomto smere sa ľudia ukazujú ako slabí a bezmocní, úplne závislí na pomoci od Boha.

Apoštol Jakub slovami tohto verša netvrdí, že ovládanie jazyka je absolútne nemožné vo všeobecnosti a v žiadnom prípade, pretože v Jk 3, 2. 10 ho pripúšťa, no tvrdí, že je nemožné pre samotných ľudí bez Božej pomoci, na čo poukazuje vyjadrenie „**nik z ľudí**“ (gr. οὐδεὶς ἀνθρώπων; csl. *никтѡже ѡ челоѡѣкъ*). „Žiadne prirodzené ľudské sily nemôžu skrotiť jazyk“³ a nedokáže to „ani veda, ani skúsenosti“⁴ človeka sami o sebe, pretože ľudská prirodzenosť sa stala kvôli hriechu padlou, nemocnou, slabou a neschopnou k dokonalému sebaovládaniu. Nikto z ľudí nemôže tvrdiť, že nad ním jazyk nikdy nezvífazel, že sa mu „jeho jazyk nikdy nevymkol spod kontroly. Okrem toho, ak by aj človek dokázal skrotiť svoj vlastný jazyk, nemôže skrotiť jazyky iných ľudí“⁵. Slovo je „neoceniteľný dar, ktorým Stvoriteľ skrášlil človeka a odlíšil ho ním od všetkých ostatných živých tvorov. No to isté slovo človeku často

¹ Tento článok je jedným z výsledkov riešenia vedecko-výskumného projektu „Výklad všeobecného listu svätého apoštola Jakuba (Exegéza 3. kapitoly)“ (VGA PC č. 2/2016).

² Jk 3, 8.

³ ЯРОШЕВСКИЙ, Г., Иером.: *Соборное Послание св. Апостола Иакова*. Киевъ 1901, s. 213.

⁴ КИБАЛЬЧИЦЪ, И.: *Опыт обозрения и объяснения соборного послания св. ап. Иакова*. Москва 2004, s. 103.

⁵ ΑΕΡΑΚΗ, Δ. Γ., Αρχιμ.: *Ἡ Ἐπιστολή τοῦ Ἰακώβου*. Ἀθήνα 1986, s. 84.

škodí. Pretože slovo je vyjadrením vnútornej mysle človeka, človek nie je schopný ho zastaviť... Človek slovom škodí sebe aj iným ľuďom, keď v nich slovami zapáľuje zlo, ktoré sa potom vracia naspäť k nemu a tak sa to akoby točí dookola"¹. So slovom to býva tak, ako so všetkými veľkými darmi. Čím väčší je dar, tým väčšie dobro, ale aj zlo dokáže človek jeho použitím alebo zneužitím pôsobiť. Dar slova je taký veľký, že keď sa tento dar vymkne spod kontroly a nasmeruje sa k zlu a proti človeku, zachrániť sa pred ním nie je v silách samotného človeka a pomôcť mu vtedy môže iba Boh. Len pôsobenie Božej blahodate môže človeka uzdravovať a posilňovať v zápase proti ľudským slabostiam a pekelnému ohňu zla, ktoré sa intenzívne usiluje vplývať na náš jazyk, myslenie a reč.

Slová apoštola Jakuba o nemožnosti skrotenia jazyka je potrebné chápať ako varovanie pred veľkou náročnosťou boja s hriechmi jazyka a tiež aj ako výzvu k neustálemu a bdelému prebývaniu s Bohom, s ktorým je možné zvíťaziť nad každým zlom. Boj s hriechmi jazyka je podľa sv. Nikodýma Agioritu „taký ťažký, že často aj spravodliví a bezúhonní ľudia robia svojím jazykom chyby, ak sú nepozorní, ako sa o tom hovorí aj v knihe Jób: „Hoci by som aj bol spravodlivý, moje vlastné ústa ma vyhlásia za vinného, aj keď som bezúhonný, ony to prekrútia“ (Job 9, 20)”².

Napriek veľkej náročnosti boj s hriechmi jazyka netreba vzdávať, pretože sme k nemu všetci povolaní. Príkladom je prorok Dávid, ktorý hovorí: „Dám pozor na svoje správanie, aby som nezhrešil jazykom. Budem držať ústa na uzde“³. „Dokonalí a pozorní ľudia ako aj tí, ktorí milujú dobrovoľné mlčanie, s pomocou Božej blahodate dosiahli, dosahujú a môžu dosiahnuť to, aby nehrešili v slove. Tí však, ktorí sú nedokonalí, nepozorní a mnohovravní, iba ťažko môžu zvíťaziť nad jazykom a nezhrešiť v slove... Jazyk nemôže skrotiť žiadny vášnivý človek, ktorý je ovplyvňovaný ľudskými a pozemskými snahami a pôžitkami..., ktorý „nemyslí na veci Božie, ale na ľudské“ (Mt 16, 23), čiže veci ľudí tele-

¹ КИБАЛЬЧИЧЪ, И., cit. dielo, s. 103.

² ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ, οσ.: *Ερμηνεία εις τὰς επτα Καθολικὰς Ἐπιστολάς τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων Ἰακώβου, Πέτρου, Ἰωάννου καὶ Ἰούδα*, Θεσσαλονίκη 1986, s. 113.

³ Ž 38(39), 1-2.

sných, milujúcich pozemský život a svet“¹ v zmysle hriechu a hriešnych vášní a žiadostí, ktoré v tomto svete pôsobia.

Chápanie slov apoštola Jakuba nie ako rezignácie, ale ako výzvy do boja s hriechmi jazyka nachádzame aj u bl. Augustína, ktorý hovorí, že apoštol Jakub slová tohto verša napísal „nie preto, aby sme v sebe trpeli vládu tohto zla a prehliadali ho, ale preto, aby sme prosili o Božiu blaho-dať pre pomoc v skrotení jazyka“². Skrotiť jazyk je nemožné len pre „neznovuzrodeného človeka. To, čo je nemožné pre človeka neznovuzrodeného slovom pravdy, to je možné pre človeka znovuzrodeného pre múdrosť zhora (Jk 3, 15). Pre prirodzeného a neznovuzrodeného človeka je jazyk neskrotiteľným a ničivým zlom, plným smrtonosného jedu nenávisti (1Jn 3, 15)“³.

Slová apoštola Jakuba v tomto verši sú adresované všetkým veriacim, no v prvom rade je to varovanie pre učiteľov. Tí by si mali najviac uvedomovať, že správne učenie nemôže vychádzať z nich samotných, ale jedine z Boha. Skutočnosť, že ovládanie jazyka a reči je úplne závislé na spojení s Bohom a pomoci od Neho, je jednou z príčin, prečo apoštol Jakub neradil mnohým ľuďom byť učiteľmi. Dobrým učiteľom totiž môže byť len ten, kto si očistil srdce natoľko, že dosiahol spojenie s Bohom a stal sa chrámom Svätého Ducha, ktorý ho pri učení vedie a oduševňuje. Dobrým učiteľom môže byť len ten, kto dokáže spoznávať Božiu vôľu a ohlasovať ju iným. Dosiahnuť takýto stav nie je jednoduché, ale je to možné. Ak by totiž ovládanie jazyka a reči nebolo možné ani s Božou pomocou, potom by bol apoštol Jakub úplne proti akémukoľvek učiteľstvu a to sa nestalo.

V duchu slov apoštola Jakuba v tomto verši dobrým učiteľom môže byť len ten človek, ktorý „má na to dar od Boha a ktorý v sebe chráni bázeň pred Bohom. Mal by to byť „nebeský človek“, čiže nový človek. Nový človek je celý naplnený nebeskými cnosťami: milosrdenstvom, pokorným zmýšľaním, dobrotou, modlitbou, trpezlivosťou (por. Kol 3,

¹ НИКОЛМОУ АПОРЕПТОУ, оо., cit. dielo, s. 113-114.

² АВГУСТИН ИППОНСКИЙ, бл. О природе и благодати. In: БРЭЙ, Д.: Библийские комментарии отцов Церкви и других авторов I-VIII веков. Новый Завет. Кафолические послания. Тверь 2008, s. 50.

³ ОРЛИН, Н.: Соборныя послания апостола Иакова, первое и второе ап. Петра и ап. Иуды. Москва 2005, s. 32.

12-14). Toto všetko sa dosahuje vierou v Bohočloveka... Viera môže všetko, viera môže vychovať a nasmerovať k Bohu aj jazyk... Nádej na Božiu milosť má svoje hranice. No láska nikdy neprestáva, nezmenšuje sa a nedáva zastaviť sa tomu jazyku, ktorý je zapálený blaženým oduševnením, pretože slovom láska je pomenovaný Boh“¹.

V dôsledku pádu do hriechu jazyk predstavuje pre samotnú ľudskú prirodzenosť „neudržateľné zlo“ (gr. ἀκατάσχετον κακόν; sl. не удержимо (ко) зло). Nezadržateľnosť jazyka je v kontexte tohto verša potrebné chápať v tom zmysle, že jazyk je bez Božej pomoci nezastaviteľný a neutišiteľný. Ak by sa nám totiž aj podarilo jazyk v nejakej chvíli zastaviť, len ťažko zastavíme pôsobenie toho, čo sme už povedali. „Raz vyslovené slovo sa dá odvolať, je možné sa za neho ospravedlniť, no tým sa ešte nezastaví jeho ďalší obeh medzi ľuďmi a jeho zhubné pôsobenie“². V niektorých starých rukopisoch je pre označenie jazyka v tomto verši použitý pojem „nestále zlo“ (gr. ἀκατάστατον κακόν)³, čiže zlo, v ktorom niet poriadku, ktoré je zmätočné, premenlivé, nestabilné, nepravideľné a „vytvárajúce anomálie“⁴. Neudržateľnosť a nestálosť navzájom tesne súvisia, pretože najviac neudržateľné a neovládateľné je to, čo je nestále, čoho správanie sa dá iba ťažko predvídať a ovplyvňovať. Podobne ako apoštol Jakub, aj apoštol Hermas hovorí, že k hriechom jazyka človeka popudzuje „nestály démon (ἀκατάστατον δαιμόνιον), ktorý sa nikdy nenachádza v pokoji“⁵. Tal mud zasa jazyk prirovnáva k neustrážiteľnému „väzňovi, ktorého strážia pery aj zuby, no hoci strážnikov je tak veľa, predsa si s ním nedokážu poradiť“⁶.

¹ МР҃҃А, Н., митр.: *Тумачење Саборних посланица Светог писма Новог завета*. Србиње 2004, s. 53-54.

² SOUČEK, J. B.: *Dělná víra a živá naděje, Výklad epištoly Jakubovy a první epištoly Petrovy*. Praha 1968, s. 61.

³ NOVUM TESTAMENTUM GREACUM, editio Critica maior, IV. Catholic letters. Part 1. Text. Installment 1. James. Stuttgart 1997, s. 55.

⁴ ΑΓΟΥΡΙΔΗ, Σ. Χ.: *Υπόμνημα εις τήν επιστολήν του Αγίου Ιακώβου*. Αθηναι 1956, s. 5

⁵ ЕРМ, апостол: «Пастырѣ» (online). [cit. 2017-06-19]. Dostupné na internete: <https://azbyka.ru/otechnik/Erm/pastyr_hermy/6>

⁶ GRYGLEWICZ, F.: *Pismo Święte Nowego Testamentu w 12 tomach. Listy Katolickie. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz. Tom 11*. Poznań 1959, s. 103.

Ďalšou vlastnosťou jazyka u padlej ľudskej prirodzenosti je to, že je plný „**smrtonosného jedu**“ (gr. *ιοῦ θανατηφόρου*; sl. *ἰάλα ἐμερτηρόσηνα*). Pod jedom je tu potrebné rozumieť „zlé alebo nečisté slovo, ktoré z jazyka vychádza“¹. Táto skutočnosť robí jazyk podobný hadovi v tele-
snom aj duchovnom zmysle. „V jazyku človeka sa ako v ďasnách hada nebadane ukrýva smrtonosný jed. Tak, ako jed hada pri uhryznutí spô-
sobuje smrť, tak aj jed jazyka, jed nepriateľstva a nenávisti (1Jn 3, 15) usmrcuje...“². Podobné vyjadrenia o jazyku sa nachádzajú aj na iných miestach Svätého Písma³ a tiež aj v dielach apoštolských mužov. Naprí-
klad sv. Ignác Antiochijský v liste trallianským kresťanom píše, že here-
tickí učitelia svojím falošným učením podávajú ľuďom „smrtonosný jed zmiešaný akoby s medovinou, ktorú ten, kto o tom nevie, prijíma s pôžitkom a zomiera sladkou smrťou“⁴.

Jazyk je podobný hadovi aj preto, lebo akoby „hryzie..., a hoci nemá kosti, predsa láme kosti..., a vymršťuje jed. Mnohí ľudia sa kvôli nemu správajú ako zákerné zvery, ktoré sú schopné všetkého. Maskujú sa, netušíš, kde sa nachádzajú, a čo v sebe skrývajú ich slová. A predsa z nich vyteká jed“⁵. Jazyk je podobný hadovi ešte preto, lebo je „nepola-
piteľný a nepokoriteľný, pretože je nestály a krúti sa ako had“⁶. Slová dokážu „otráviť ovzdušie medzi ľuďmi a niekedy priamo zabiť všetku súdržnosť a dôveru“⁷. Jazyk, ktorý sa podobne ako had pohybuje veľmi mrštne a obratne, ak je vedený zlom v srdci, „pôsobí proti šťastiu člove-
ka a pokoja v spoločnosti tak, ako jed na ľudský organizmus. Neexistuje tak smrtonosný hadí jed, ktorý by prekonal pôsobenie jedovateho jazy-
ka proti šťastiu a radosti človeka. Naozaj nikto sa nemôže ubrániť sile obrátneho ohovárača, ktorého klamstvá dokáže odhaliť jedine Boh“⁸.

¹ ΣΑΚΚΟΥ, Σ. Ν.: *Ερμηνεία εις τήν Επιστολήν τοῦ Ἰακώβου*. Θεσσαλονίκη 1975, s. 83.

² ЯРОШЕВСКИЙ, Г., *Иером.*, cit. dielo, s. 215.

³ Pozri Job 20, 16; Ž 11(12), 3; 33(34), 13-14; 57(58), 4-5; 139(140), 3-4; Rim 3, 13 a ď.

⁴ ΙΓΝΑΤΙΟΣ ΘΕΟΦΟΡΟΣ, *αγ.:* Επιστολή πρὸς Τραλλιανούς. In: ΚΡΙΚΩΝΗ, Χ. Θ.: *Αποστολικοί Πατέρες*, Τ. 1. Θεσσαλονικη 1995, s. 143.

⁵ ΑΕΡΑΚΗ, Δ. Γ., *Αρχιμ.*, cit. dielo, s. 84.

⁶ ОРЛИН, Н., cit. dielo, s. 32.

⁷ SOUČEK, J. B., cit. dielo, s. 61.

⁸ ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ, Π. Ν.: *Ἑπόμνημα εις τὰς Ἐπιστολάς τῆς Καινῆς Διαθήκης*. τ. 3. Ἀθήναι 1996, s. 262.

Tak, ako všetky údy ľudského tela je možné využiť na konanie dobra aj zla, tak je možné využiť aj jazyk na konanie dobrých aj zlých skutkov. Tak, ako je možné zbrane použiť na ničenie aj obranu a jedy na otrávenie aj liečenie, tak je možné aj s jazykom naložiť nielen na konanie hriechu, ale aj v prospech nás aj iných ľudí. Napriek tomu, že jazyk apoštol Jakub v tomto verši nazýva neudržateľným zlom plným smrtonosného jedu, nič to nemení na tom, že našou úlohou je zlo premeniť na dobro a obrátiť ho proti zlu¹. Preto sv. Ján Zlatoústý k tomuto veršu poznamenáva nasledujúcu výzvu: „Jazyk je ostrý meč, no my ním nespôsobujeme rany iným, ale odstraňujeme naše hnisavé rany“². Bl. Theofilakt k tomu dodáva, že jazyk má byť ovládaný rozumne. Ťažkosť ovládania jazyka nemá slúžiť ako výhovorka v boji proti hriechom jazyka. Obsah posledných dvoch veršov preto chápe ako otázku: „Ak človek krotí a robí krotkými neskrotné zvery, či nemá skrotiť aj vlastný jazyk?“³.

Cieľom apoštola Jakuba nebolo vystrašiť kresťanov a odradiť ich od duchovného boja a rozvíjania daru slova a učiteľstva, ale práve naopak v tomto boji a úsilí o rozmnožovanie darov nás povzbudiť, poučiť a upozorniť na možné úskalia a nebezpečenstvá. Jeho učenie je v úplnom súlade s učením Isusa Christa, ktorý povedal: „Dávajte si pozor, aby vaše srdcia neotťaželi obžerstvom, opilstvom a starosťami o tento život, aby vás ten deň neprekvapil“⁴. A tiež: „Bedlite teda, lebo nevíete, v ktorý deň príde váš Hospodin... Buďte pripravení, lebo Syn človeka príde v hodinu, o ktorej sa nenazdáte“⁵. Tieto slová patria v prvom rade učiteľom, o ktorých hovorí aj apoštol Jakub, ale aj všetkým ostatným kresťanom. Je potrebné, aby sme všetci chránili „nielen zmysly, ale aj údy svojho tela od hriechu. Ak si budeme pokojne uve-

¹ Pozri HANGONI, T., ŠÍP, M.: Úloha religiozity v sociálnom a duchovnom poradenstve v oblasti vybraných cieľových skupín sociálnej práce. 1. vyd. - Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2015

² ИОАНН ЗЛАТОУСТ, св.: Отрывки Толкования на соб. послание св. Иакова. In: Полное собрание творений святого отца нашего Иоанна Златоуста, том 12. книга 2., Почаев 2005s. 1357.

³ ФЕОФИЛАКТ БОЛГАРСКИЙ, бл., Толкования на Деяния и послания святых апостолов, Москва 2009, s. 325.

⁴ Lk 21, 34.

⁵ Mt 24, 42. 44.

domovať svoje prebývanie v Bohu, odoženieme od seba svojich (duchovných) nepriateľov a náš jazyk im nebude slúžiť. Ten, kto pozorne sleduje svoje myšlienky, rozpozná tie, ktoré chcú znečistiť jeho um, jazyk, srdce, myšlienky a všetko ostatné, čo vychádza z jeho duše. Človek nemôže slúžiť Bohu, ak neznenávidí všetko, čo prichádza od zlého. Ak slúžime Bohu, v modlitbe pociťujeme potešenie od Boha a nepociťujeme nijaké iné potešenie, kým Ho chválime, vyznávame a dobrorečíme Mu svojím jazykom, pretože všetko toto je ako stena, ktorá oddeľuje našu dušu od démonskej tmy a nečistého jazyka. Umu, ktorý chráni zmysly a naše údy od telesných žiadostí, ktorý ich vedie bezvášnivou a ktorý vzdáva dušu od telesnej vôle a (hriechom) rozpáleného jazyka, Boh vždy posielal svoju pomoc. Neustálym volaním (k Bohu) sa okamžite ničia všetky nehanebné vášne, ktoré útočia na dušu s cieľom, aby naše zmysly a údy neviedli na hriech. Preto kresťan nesmie rozptyľovať (nepozornosťou) svoje srdce a jazyk až do konca svojho (pozemského) života. Tak, ako roľník si nemôže byť istý svojou úrodou, až kým ju nepozbiera, pretože nevie, čo sa môže stať, tak aj každý človek nesmie nechať svoje srdce a jazyk bez ochrany až do posledného dychu. Pretože nevieme, ktorá vášň na nás chce zaútočiť tak, aby jej aj jazyk poslušil, musíme byť bdelí ako vojak na stráži. Kresťan sa má vždy chrániť modlitbou od rôznych démonských útokov a prosiť Boha, aby bol našim neustálym pomocníkom¹. Tento pozitívny pohľad na celú skúmanú problematiku je najdôležitejší. Celou patristickou tradíciou sa v duchu Evanjelia tiahne myšlienka, že zlo je potrebné premáhať dobrom, zlých duchov životom v Bohu a vášň hovorenia zlých slov cnosťami mlčanlivosti, rozumnosti, triezvosti a zdržanlivosti v používaní jazyka.

Zoznam bibliografických odkazov:

ΑΕΡΑΚΗ, Δ. Γ., Αρχιμ.: *Ἡ Ἐπιστολή τοῦ Ἰακώβου*. 1. vydanie. Ἀθήνα 1986.

ΑΓΟΥΡΙΔΗ, Σ. Χ.: *Υπόμνημα εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου*. 1. vydanie. Ἀθῆναι 1956.

¹ МР҃҃А, Н., митр., cit. dielo, s. 54.

- БИБЛИЯ. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета на церковнославянском языке. 2. vydanie. Москва 1993. ISBN 5-85524-009-6.
- BIBLIA. Slovenský ekumenický preklad s deuterokánonickými knihami. 3. vydanie. Banská Bystrica 2015. ISBN 978-80-85486-98-8.
- БРЭЙ, Д.: Библейские комментарии отцов Церкви и других авторов I-VIII веков. Новый Завет. Кафолические послания. Тверь 2008. ISBN 978-5-901494-12-7.
- ЕРМ, апостол: «Пастырь» (online). [cit. 2017-06-19]. Dostupné na internete: <https://azbyka.ru/otechnik/Erm/pastyr_hermy/>
- ФЕОФИЛАКТ БОЛГАРСКИЙ, бл.: Толкования на Деяния и послания святых апостолов, Москва 2009. ISBN 978-5-91362-178-8.
- GRYGLEWICZ, F.: *Pismo Święte Nowego Testamentu w 12 tomach. Listy Katolickie. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz. Tom 11.* 1. vyd, Poznań 1959.
- HANGONI, T., ŠIP, M.: Úloha religiozity v sociálnom a duchovnom poradenstve v oblasti vybraných cieľových skupín sociálnej práce. 1. vyd. - Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2015. ISBN 978-80-555-1455-0.
- ИОАНН ЗЛАТОУСТ, св.: Отрывки Толкования на соб. послание св. Иакова. In: Полное собрание творений святого отца нашего Иоанна Златоуста, том 12. книга 2., Почаев 2005.
- ЯРОШЕВСКИЙ, Г., Иером.: Соборное Послание св. Апостола Иакова. Киев 1901.
- КИБАЛЬЧИЧЪ, И.: Опыт обозрения и объяснения соборного послания св. ап. Иакова. 3. vydanie. Москва 2004.
- ΚΡΙΚΩΝΗ, Χ. Θ.: *Αποστολικοί Πατέρες*, Τ. 1. 2. vydanie. Θεσσαλονίκη 1995. ISBN 960-12-0427-X.
- МРЂА, Н., митр.: Тумачење Саборних посланица Светог писма Новог завета. Србиње 2004. ISBN 99938-730-1-2.
- ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ, οσ.: *Ερμηνεία εἰς τὰς ἐπτα Καθολικάς Ἐπιστολάς τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων Ἰακώβου, Πέτρου, Ἰωάννου καὶ Ἰούδα*, 3. vydanie. Θεσσαλονίκη 1986.
- NOVUM TESTAMENTUM GREACUM, editio Critica maior, IV. Catholic letters. Part 1. Text. Installment 1. James. Red. B. Aland a kol. 2. vydanie. Stuttgart 1997. ISBN 3-438-05600-3.

- ОРЛИН, Н.: *Соборныя послания апостола Иакова, первое и второе ап. Петра и ап. Иуды*. 2. vydanie. Москва 2005.
- ΣΑΚΚΟΥ, Σ. Ν.: *Ερμηνεία εις τήν Επιστολήν τοῦ Ιακώβου*. Θεσσαλονίκη 1975.
- SOUČEK, J. B.: *Dělná víra a živá naděje, Výklad epištoly Jakubovy a první epištoly Petrovy*. Praha 1968.
- ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ, Π. Ν.: *Ὑπόμνημα εις τάς Ἐπιστολάς τῆς Καινῆς Διαθήκης*. τ. 3. 4. vydanie. Ἀθήναι 1996.

SOCIÁLNA PROBLEMATIKA V KNIHÁCH MALÝCH PROROKOV (Kniha proroka Ozeáša)

doc. ThDr. Ján Husár, PhD.

Obdobie účinkovania malých prorokov obsiahlo v etape dejín Bohom vyvoleného izraelského národa veľkú periódu a zahrnulo v sebe mnohé spoločenské i náboženské premeny. Jeho väčšia časť prináleží tzv. obdobiu kráľov, ktoré bolo ukončené odvedením Židov do babylonského zajatia (r. 587) a končí sa tzv. pobabylonským obdobím. Obdobie účinkovania dvanástich malých prorokov tak môžeme ohraničiť periódou od 9. do 5. storočia pred Christom, počnúc prorokom Joelom a končiac prorokom Malachiášom. Štvrtým v poradí, ktorý účinkoval v dobe kráľov, bol prorok Ozeáš (r. 753–722).

Prorok Ozeáš („Jahve spasil“) bol prorokom v Severnom kráľovstve (Izraeli). Účinkovať začal v dobe panovania izraelského kráľa Jerobama II. a jeho prorocká služba trvala až do zániku Izraelského kráľovstva (Oz 1, 1). Bola to pre Izraelské kráľovstvo veľmi pohnutá doba, doba politického zmätku a nábožensko-mravného úpadku. Na Blízkom východe sa rozmáhala mocná Asýria, ktorá postupne obsadzovala územia menších národov a začínala atakovať aj Izrael. Veľa Ozeášových výrokov sa preto týka asýrskej hrozby, vedľa ktorých nachádzame aj upozornenia proroka na vážnosť politickej i sociálnej situácie. Nevyhnutnosťou bolo v očiach proroka skutočné obrátenie sa k Hospodinu Bohu a pravej monoteistickej praxi.

Vo svojom spise prorok odsudzuje predovšetkým hlbokú mravnú skazenosť (4, 1-2; 6, 7-10; 7, 1) a sociálnu nespravodlivosť, ktorú videl najmä u mocných a vládnuccich predstaviteľov. Príčinou tohto úpadku bola náboženská nevernosť Izraela a zpohanšťovanie pravého kultu kanaánskymi praktikami. Národ sa pri náboženských rituáloch klaňal popri Hospodinovi i Baálovi, čo prorok rázne odsudzuje (2, 7-11. 23-25; 14, 6-9). Aby čo najostrejšie poukázal na nevernosť Izraela, berie si na pokyn Hospodina smilnú ženu (1, 2). Ona predstavuje Izrael – neverný Hospodinovi a smilniaci s inými pohanskými božstvami, t.j. slúžiaci iným bohom. Prorok predstavuje vždy milujúceho Boha, ktorý sa i napriek tomuto, v manželstve neodpustiteľnému previneniu, neod-

vracia od manželky, no snaží sa ju prinavrátiť na cestu manželskej vernosti. Prorok miluje svoju manželku presne tak, ako Hospodin miluje svoj národ i napriek jeho smilneniu s inými božstvami (najmä Baála).¹ A hoci Boh ponechá Izrael až k jeho pádu a Jeho súd bude pre Izrael krutou odmenou, no príde čas, kedy ho opäť pozdvihne a bude jeho Bohom tak, ako bude on Jeho ľudom. Boh sa totiž, na rozdiel od človeka, nepoddáva hnevu, nechráni ho v srdci naveky, no volí radšej milosrdenstvo a lásku. Preto prorok vyzýva národ, aby opätovoľ Božiu lásku, zanechal smilné pohanské rituály a navrátil sa cestou pokánia, úprimnosti a oddanosti k pravému Bohu a Jeho uctievaniu.

V dobe proroka Ozeáša, tak ako to sám zaznamenal do svojho spisu, vyvolený národ úplne odstúpil od Hospodina, od dodržiavania Mojžišovho zákona a to malo za následok porušovanie základných spoločenských a humánných princípov, ktoré vyústilo až do nesmierného sociálneho útlaku. Prorok hovorí: „Čujte slovo Hospodinovo, synovia Izraela, lebo Hospodin sa má súdiť so žijúcimi na zemi; veď niet *pravdy*, niet *milosrdenstva*, ani *poznania Boha* niet na zemi! *Krivá prisaha*, *lož*, *vražda*, *krádež* a *cudzoložstvo* vnikli a *krv stíha krv*“ (4, 1-2). Na inom mieste dopĺňa: „Hovoria slová *krivej prisahy*, tak uzavierajú zmluvy...“ (10, 4), a inde zas „...vtedy sa odhalil zločin Efraima a neresť Samárie, lebo páchali *podvod*, *zlodeji* sa vlámali, na ulici plienili *lupiči*“ (6, 1). V národe absentovala pravdovravnosť, krivá prisaha, ktorú zakazovalo deviate prikázanie Dekalógu (2Mjž 20, 16 - Nevyslovíš krivé svedectvo proti svojmu blížnemu!), sa stala prostriedkom k získaniu majetku blížneho. Milosrdenstvo bolo neznámym pojmom a človek človeka radšej oklamal, okradol a dokonca aj zavraždil. A cudzoložstvo spoločne so smilstvom bolo v spoločnosti akceptované, pretože i pohanské rituály, ktorým sa Izraeliti oddávali, obsahovali tieto, pravej bohoúcte neznáme prvky. Sú to zjavné porušovania základných Božích požiadaviek obsiahnutých v Dekalógu (2Mjž 20, 13-15 – Nezabiješ! Nescudzoložíš! Nepokradneš!). Ďalším rozšíreným javom v spoločnosti bola pomsta.

¹ Symbolické zobrazenie Izraela ako prorokovej manželky a Hospodina ako samotného proroka Ozeáša je predobrazom mystického zobrazenia Cirkvi a Christa ako Nevesty a Ženicha, ktoré nachádzame v Novom Zákone (Ef 5, 25n; por. Mt 9, 15; 25, 1-13; Jn 3, 29; Zj 21, 2)

„Krv stíha krv“, hovorí Ozeáš. Izraeliti mali v Mojžišovom zákone jasne zadefinované, pre akú príčinu a za akých okolností je možné vykonať akt pomsty (4Mjž 35, 12. 16-34), no tu prorok poukazuje na pomstu ako na bežný prostriedok k vražde. A ako píše sv. Efrém Sýrsky, prorok myslí najmä na vraždenie Božích prorokov.¹

Vážnym spoločenským a teda aj sociálnym problémom bolo porušovanie práva. Prorok hovorí: „Kniežatá Izraela sú podobné tým, čo prekladajú medzníky: svoj hnev na nich ako vodu vylejem. Efraim je utláčaný, porušuje sa právo, lebo sa mu zachcelo bežať za márnosťou“ (5, 10-11). Posunúť medzník znamenalo vážne porušenie vlastníckeho práva, pretože každý Izraelita dostal svoj dedičský podiel, ktorý bol hlavným garantom jeho slobody a sebestačnosti. Mojžišov zákon prísne dohliadal, aby dedičský podiel v žiadnom prípade nepripadol inému vlastníkovi, dokonca ani vtedy, ak by ho majiteľ predal. V tzv. jubilejnom roku sa mu pozemok musel vrátiť (3Mjž 25, 13-17). Izraeliti sa nesmeli navzájom vydierať, bolo to neprípustné. Veď ako povedal Hospodin: „Pôda sa nebude predávať navždy, lebo pôda je moja a vy ste len cudzincami a prišelcami u mňa. Preto v celej krajine, ktorú budete vlastniť, musíte prísť na právo môcť si znovu zem vykúpiť“ (3Mjž 25, 23-24). Ako vidieť z prorokových slov, kniežatá, t.j. vládnuca vrstva, porušovali toto ustanovenie a okrádali jednoduchý ľud takým spôsobom, že ich prorok prirovnal k tým, ktorí prekladajú medzníky. Chytrosťou a nebadane chceli získať cudzie vlastníctvo, utláčali tak národ, ktorý prichádzal o fundament svojho živobytia a vytvárali tak vrstvu chudobných. Z tohto dôvodu „zaorávali zločin, žali nepravosť, jedli ovocie lži. Lebo sa spoliehali na svoje cesty...“ (10, 13). Bezprávie je vážny sociálny problém Ozeášovho obdobia.

Na základe prorokových slov môžeme vytýčiť niekoľko hlavných príčin, ktoré vyvolali sociálne problémy vo vnútri vyvoleného národa. V prvom rade to bolo duchovné smilstvo, t.j. modloslužba a polyteizmus, ktoré negovali mnohé monoteistické princípy a odvádzali národ od dodržiavania Božích prikázaní. Modloslužobné pohanské praktiky vykonávali králi, kniežatá i pospolitý ľud, ktorý ich nasledoval. „Môj ľud sa svojho dreva spytuje a učí ho jeho palica, lebo ich zvedol smilný

¹ EFRÉM SÝRSKY, sv.: *Tvorenia*. T. VI. Otčij Dom : Moskva 1995, s. 96-97.

duch a smilne sa odvrátili od Boha, “ hovorí prorok a pokračuje: „...Na hrebeňoch vrchov prinášajú obety a na pahorkoch prinášajú kadidlo, pod dubom, topoľom a terebintou, lebo ich chládkov je dobrý. Preto smilnia ich dcéry a cudzoložia ich nevesty. Nie ich dcéry budem trestať pre smilstvo a pre cudzoložstvo ich nevesty, veď sami sa uchylujú k smilniciam, obetujú s neviestkami svätých, a tak padá nechápavý ľud. Ako krava, ktorá strečkuje, tak strečkuje Izrael. Teraz ho má pász Hospodin ako baránka na rozsiahlej pastve? Spoločníkom modiel je Efraim, nechaj ho!” (4, 12-14. 16-17). O zpohanštených vodcoch a kňazoch prorok pridáva: „Počujte toto, kňazi, a dom Izraela, pozoruj, nakložže si ucho, kráľov dom, pretože vám patrí tento súd; stali ste sa v Masfe osídlením, na Táboře sieťou rozostretou” (5, 1).

Primknutie Izraelitov k modloslužbe vyvolalo refazovú reakciu aj v ostatných častiach nábožensko-spoločenského života vyvoleného národa. Izraeliti sa modloslužbou vzdialili od Hospodina Boha, stali sa Jeho protivníkmi a neposlušnými deťmi. Dokonca ignorovali Božie výzvy na návrat, ktoré Boh vypovedal prostredníctvom Božích mužov, prorokov. Ozeáš to národu ostro vyčíta slovami: „A hovoril som k prorokom, dal som mnohé videnia a prostredníctvom prorokov som v podobenstvách hovoril” (12, 10). Avšak oni ani teraz „nevolajú ku mne zo srdca, na svojich lôžkach len jajakajú; pre zbožie a mušť sú v úzkostiach, sú proti mne odbojní. Jaj, beda im, veď sa vzdialili odo mňa, skaza im, veď sa mi spreneverili!” (7, 14. 13).

Ďalšou príčinou sociálnych problémov v Izraeli, ktorá taktiež súvisí s odpadnutím Izraelitov od pravej bohoúcty, bolo spoliehanie sa na ochranu cudzích národov a nespoliehanie sa na Božiu pomoc. Iné národy, najmä Asýria a Egypt, však za svoju ochranu požadovali veľké dary a to stálo národ mnoho prostriedkov a síl. Najviac však na to doplácaval jednoduchý ľud. Izrael akoby zabudol, že svoju ruku má vystierať k svojmu Bohu a ten ho zachráni, no národ na čele s kráľom vystiera ruku k nepriateľom. Preto prorok vyčítavo národu hovorí: „Efraim je sľaholub, prostý, bez umu: Egypt privolávajú, kráčajú do Asýrska. Efraim pasie za vetrom, za východným vetrom ženie sa celý deň, množí lož a pustošenie. S Asýrskom uzatvárajú zmluvu a vlečú olej do Egypta. Do Asýrska išiel Efraim, poslal k veľkému kráľovi; on vás však nemôže uzdraviť ani váš vred odstrániť” (7, 11; 12, 1; 5, 13b; por. 8, 9).

Krvilačnosť vládnucej vrstvy a, čo je obzvlášť popudzujúce, aj kňazov, bola ďalšou príčinou sociálnych problémov, ktoré sužovali Izrael. Prorok hovorí: „Ako hrdlo zločincov je zástup kňazov, zabíjali na ceste do Sichemu, áno, zločin páchali. Efraim ma trpko popudzoval; no uvrhne naň jeho krvilačnosť a vráti mu hanbu jeho Hospodin“ (6, 9; 12, 14). Ozeáš vytýka kňazom ich prahnutie po majetku, čo bolo v úplnom rozpore s ich službou i poslaním. Dokonca tu poukazuje na to, že sa kňazi znížili až k takému zločinu, akým je vražda. Niet sa čo čudovať, pretože v Izraeli nebolo pravých kňazov z levitov, ale boli powyberaní z pospolitého ľudu (3Kr/1Kr 12, 31 – Potom /Jeroboam/ narobil svätýň na výšinách a ustanovil kňazov zo spodiny ľudu, ktorí neboli leviti) a od počiatku boli vedení k modloslužbe a k ziskuchtivosti.

Posledným problémom, ktorý opisuje prorok Ozeáš a ktorý vytváral dobré podmienky pre protizákonné konanie, bol alkoholizmus: „Smilstvo, víno a mušt rozum odberá“ (4, 11). Alkohol opantával myseľ vodcov a tí potom vymýšľali možnosti, ako „v medziach zákona“ pripraviť človeka o strechu nad hlavou. Zmienka o alkoholizme je v knihách prorokov veľmi častá.

Prirodzeným dôsledkom sociálnej nespravodlivosti bol rozpad spoločnosti založenej na patriarchálnom spôsobe života (rozpad rodín na siroty, vdovy, strata dedičstva muža), triedne rozdiely (vrstva bohatých a biednych bez práv), nespokojnosť najnižších vrstiev (vzbury, nepokoje, štátne prevraty) a Božie dopustenie v podobe invázie asýrskeho vojska a zničenia Samárie a celého Izraelského kráľovstva. Prorok to opísal slovami: „Jesť budú, no nenasýtia sa, smilniť budú, no nerozmnožia sa, lebo opustili Hospodina“ (4, 10). Preto „zhynie Samária, pretože sa vzpierala svojmu Bohu...“ (14, 1).

Prorocký spis proroka Ozeáša nám však ponúka aj východiská, po aplikovaní ktorých by sa sociálna nespravodlivosť v národe eliminovala. To je výnimočnosťou každého biblického spisu, ktorý ku každému problému v živote človeka či národa ponúka aj možnosti na jeho vyriešenie a odstránenie.

Aj prorok Ozeáš tlmočil izraelskému národu Božie slová a požiadavky, ktoré by ho navrátili na cestu práva a spravodlivosti. A je to v prvom rade pokánie, ktorým prorok vymedzuje cestu na návrat k Bohu. Hovorí: „Idem, na svoje miesto sa navrátim, kým sa na pokánie

nedajú, potom budú hľadať moju tvár. Vtedy si ťa (národ) navždy zasnúbim, za pravdu a právo si ťa zasnúbim, za lásku a zľutovanie, zasnúbim si ťa za vernosť, takže poznáš Hospodina“ (5, 15; 2, 19-20). Prorok priam národ vyzýva, aby spolu s ním hovoril: „Podťe, vráťme sa k Hospodinovi, lebo On nás poranil a On nás uzdraví, udrel nás, ale ošetrí. Oživí nás po dvoch dňoch, na tretí deň nás vzkriesi a žiť budeme pred Jeho tvárou. Poznajme, usilujme sa poznať Hospodina: Jeho východ je pripravený sťa zora a príde nám ako včasný dážď i ako dážď neskorý na zem“ (6, 2-3). „Sejte si podľa spravodlivosti, žnite podľa lásky, preorte si úhor, je čas hľadať Hospodina, kým príde a naučí vás spravodlivosti“ (10, 12). „Ty sa však vráť k svojmu Bohu, zachovaj lásku a spravodlivosť a ustavične vo svojho Boha dôveruj“ (12, 6). „Vezmite so sebou slová a obráťte sa k Hospodinovi; povedzte mu: „Odpusť každú vinu a láskavo nás prijmi...“ (14, 3). „Lebo milosrdenstvo chcem, a nie obeť, a poznanie Boha viac ako celozápaly“ (6, 6; por. Mt 9, 13; 12, 7). „Kto je múdry, aby tieto veci pochopil a rozumný, aby ich porozumel? Lebo Hospodinove cesty sú priame a spravodliví po nich kráčajú, ale nečestní na nich nevydržia“ (14, 10).

Zoznam bibliografických odkazov:

- Библия. Книги священного писания Ветхого и Нового завета в русском переводе с Синодального издания. Москва 1992.
- Biblia. Sväté Písmo Starého a Nového Zákona. 6. vydanie. Spolok sv. Vojtecha, Trnava 2005. ISBN 80-7162-538-8.
- BIČ, M. a kol.: *Starý Zákon (preklad s výkladom) 14 – Dvanásť prorokov*. Kalich, Praha 1968.
- DUFOUR L. X.: *Словарь библейского богословия*. Bruxelles 1990.
- EFRÉM SYRSKY, sv.: *Творения*. Т. VI. Отчий Дом, Москва 1995.
- ГЛУБОКОВСКИЙ, Н. Н.: *Библейский словарь*. Сергиев Посад – Джорданвилль 2007.
- ХЕРГОЗЕРСКИЙ, А.: *Обозрение пророческих книг Ветхого Завета*. Москва 1998.
- JAKOVLEVIČ, R.: *Poznámky k Písmu Svätému Starého Zákona*. PBF, Prešov 1957.

- КОРРОВА, J.: *Izraelští proroci*. Kostelní Vydří 2001. ISBN 80-7192-507-1.
- МИХАИЛ (Лузин), еп.: *Пророческие книги Ветхого Завета*. Тула 1901.
- ОЛЕСНИЦКИЙ, А. А.: *Руководственные о Священном Писании Ветхого и Нового Завета – Сведения из творений святых отцов и учителей Церкви*. Москва 2002. ISBN 5-7789-0129-1.
- РОЖДЕСТВЕНСКИЙ, Д. В.: *Учебное руководство по Священному Писанию*. Петроград 1915.
- СНИГИРЕВ, Р.: *Священное Писание Ветхого Завета*. Саратов 2006. ISBN 5-98599-019-2.

SOCIÁLNA PROBLEMATIKA V KNIHÁCH MALÝCH PROROKOV (Kniha proroka Micheáša)

doc. ThDr. Ján Husár, PhD.

Piatym malým prorokom, ktorý účinkoval v období kráľov, bol prorok Micheáš. Účinkoval v tej istej dobe ako predchádzajúci prorok Ozeáš, no podstatne dlhšie (r. 742–687). V tom istom období svoju prorockú službu vykonával aj jeden z najväčších starozákonných prorokov – prorok Izaiáš.

Prorok Micheáš („Kto je ako Hospodin?“) bol prorokom v Judskom kráľovstve. Účinkovať začal počas vládnutia judského kráľa Joatama a jeho prorocká služba sa zavŕšila za panovania spravodlivého kráľa Ezekiela (742-687). Prorok Micheáš bol obdarený vysokým stupňom rozoznávania morálnych hodnôt a nedal sa siahnuť k materialistickému zmýšľaniu. Prorok sa vyznačoval láskou k spravodlivosti ako prorok Ámos a milujúcim srdcom ako prorok Ozeáš. Obidvoch však prevýšil v hĺbke videní, v súcite k národu, ktoré utvrdil v spoločenstve s Hospodinom a pravou vierou v Neho. Pozerajúc na nespravodlivosť a týranie prostého ľudu vládnucou triedou, prorok nielen spolucítil v jeho utrpeniach, ale s nezastrašenou odvahou, častokrát v ohrození života sa postavil na stranu ľudu, na jeho obranu. Micheáš poukazoval na neprítomnosť Božej spravodlivosti v národe – najmä medzi vládnucou vrstvou. Preto bol v prvom rade prorokom úbohého ľudu, prorokom sociálnej spravodlivosti.

Obdobie, v ktorom pôsobil zbožný prorok Micheáš a jemu súčasní proroci Izaiáš, Ozeáš a snáď aj prorok Ámos, bolo dobou mnohých spoločenských, hospodárskych a politických premien, ktoré vyvolali aj zmeny v sociálnych pomeroch obyvateľov oboch izraelských kráľovstiev. Vzrastala sociálna nespravodlivosť v dôsledku protizákonných a nečestných skutkov vedúcich osobností vyvoleného Božieho národa. Sekularizácia zachvátila národ vo veľkej miere, vplyv náboženstva na každodenný život pospolitého ľudu sa stával čoraz viac povrchný a o pozícii človeka v spoločnosti nerozhodoval jeho mravný charakter, ale jeho bohatstvo. Práve na takéto praktiky poukazoval prorok Micheáš vo svojej knihe. Prorocká zvesť proroka Micheáša sa zachovala v omno-

ho menšom rozsahu ako zvesť proroka Izaiáša, no napriek tomu sociálny motív je tu omnoho výraznejší.

Najväčšie zlo, ktoré prorok pociťoval a ktoré vnímal vôkol seba, bolo to, že vidiečania boli ponížení na nevoľníkov, pretože bohatí sa zmocnili ich pôdy aj domov (2, 2; 3, 3). Pohľad, ktorý si môžeme vytvoriť na základe prorokových výrokov, nám poskytuje obraz o tom, že hriechy a rozšírený pohanský kult, ktorý bol pokladaný za hlavný znak náboženstva, boli hlavnými príčinami úpadku spoločnosti aj po sociálnej stránke. Proti týmto pomerom, ktoré boli plné útlaku, nespravodlivosti a vykorisťovania, stavia prorok eschatologickú budúcnosť, v ktorej budú všetky tieto zlé javy odstránené („Každý bude odpočívať pod svojím viničom a pod svojím figovníkom, a nikto ich nebude zastrešovať“ – 4, 4).

Prorok Micheáš vystupuje v prvom rade proti boháčom a zbohatlíkom, ktorí sa nespravodlivými skutkami obohacovali na prostote a pokore Bohu verného zbožného ľudu. „Boli takí, ktorí vymýšľali utrpenia a mysleli na zlé na svojich lôžkach, a hneď, keď prišiel deň, uskutocnili ich, pretože nepozdvihli k Bohu svoje ruky. A želali si polí i okrádali siroty, odnímali aj domy. Lúpili muža i jeho dom, aj muža, aj jeho dedičstvo“ (2, 1-2). Prorok nespomína konkrétne spôsoby, akými boháči zdierajú ľud a získavajú majetky, no bude to pravdepodobne úžera (por. Am 8, 4-6), vysoké úroky alebo jednoducho prostredníctvom vlastnej moci podobne ako za čias kráľa Achába (3Kr/1Kr 21. kap. – Nábotova vinica) a prorokov Izaiáša (5, 8-24), Ozeáša (5, 10) a Ámosa (4, 1).

Najmä tretia kapitola Micheášovej knihy sa javí ako sociálna kázeň, ktorú prorok obracia k vodcom národa. Prorok tu teda usvedčuje a obviňuje vodcov národa, svetskú i duchovnú elitu. Najskôr sa obracia na popredných z Jakuba a na vodcov domu izraelského. Títo boli povolaní k tomu, aby poznali právo a spravodlivo súdili, ale oni konali úplne inak. „Hovorí: počujte že toto, vodcovia domu Jakubovho a ostatní domu Izraelovho: či nie vy máte poznať spravodlivosť? No vy nenávidíte dobro a hľadáte zlo, odnímate z nich ich kožu a aj telo z ich kostí. Jedli ste telá mojich ľudí a aj ich kože z ich kostí drali, ich kosti lámali a drvili ako telá do kotla a ako mäsa do hrnca“ (3, 1-3). „Počujte tieto slová, starší Jakubovho domu a ostatní domu Izraelovho, ktorým sa hnuší právo a všetko správne prekrúcajú, ktorí krvou budujú Sion a Jeruzalem

nespravodlivosťou. Jeho starší súdia za dary, jeho kňazi odpovedajú za mzdu, jeho proroci vešia za peniaze..." (3, 9-11). Vplyvní ľudia konajú práve naopak. Mali by milovať bezúhonnosť a byť príkladom v plnení všetkých Božích ustanovení, čo je nielen dobré, ale i správne. No oni zmýšľajú a konajú opačne. V ustanoveniach a prikázaniach hľadajú medzery, ktorými by mohli ospravedlniť svoje priestupky. Hľadajú možnosť „zákonného“ vykorisťovania tak, aby nikto nepochyboval, že nekonajú v rámci platných predpisov. Prehliadajú dobré, aby videli zlé. Utláčajú nemilosrdne všetkých, ktorých by mali viesť spravodlivo. Takáto bola situácia videná očami proroka Micheáša, ktorý neváhal otvorene a niekedy v ohrození života povedať to, čo vodcovia národa nechceli počuť. Jeho prirovnania, týkajúce sa sociálneho útlaku, sú najsilnejšie zo všetkých prorokov. Škoda, že je to problém aj našej doby.

Prorok Micheáš kritizuje tých, ktorí mali byť oporou národu, ale oni ho namiesto toho zdierajú. Príčinou toho stavu je, že títo ľudia milujú len zlo a starajú sa len o to, aby urobili dobre pre seba a nie iným. Zlo, ktoré pochádza od diabla, je príčinou tohto zlého stavu a je veľmi ťažké ho vykoreniť. Právo je zanedbávané a namiesto toho, aby ochraňovalo človeka, skôr mu je na príťaž. Slúži ako nástroj útlaku a nespravodlivého nadobúdania majetku.

Tak ako v Severnom kráľovstve vystúpili proti bezpráviu a na ochranu práva a spravodlivosti proroci Ámos a Ozeáš, tak v Judsku kvôli tým istým cieľom vystúpili proroci Izaiáš a Micheáš. Právo totiž nie je dielom ľudského rozumu, bolo to Božie právo, Božia vôľa a tá je neoddeliteľnou súčasťou a základom izraelského náboženstva. Právo bolo písané aj ústne tradované a jeho zachovávanie a odovzdávanie ďalším generáciám bolo povinnosťou kňazov. Ale vidíme, kňazi túto povinnosť zanedbávali, o čom hovorí aj prorok Ozeáš. Avšak vodcovia národa ľudu nepomáhali a nestarali sa o jeho zveľaďovanie a duchovné napredovanie, ale starali sa len o vlastné blaho a ostatné obyvateľstvo vykorisťovali a utlačali.

Vo svojich rečiach sa Micheáš obracia aj proti falošným prorokom a falošným kazateľom, ktorí „vešia za peniaze, a dúfajú v Hospodina, hovoriac: Či nie je Hospodin medzi nami? Nedopustí na nás zlé“ (3, 11). Táto ich nádej je však falošná ako videnia a proroctvá, ktoré vyslovujú. Pretože „toto hovorí Hospodin proti prorokom, ktorí klamú môj ľud,

ktorí svojimi zubami hryzú a kážu im pokoj, a keď sa nedá do ich úst, ohlasujú na nich vojnu. Preto budete mať noc miesto videnia a tmu miesto predpovedania, a zapadne slnko nad prorokmi a zatemnie sa deň nad nimi. A zahanbia sa jasnovidci, na výsmech budú veštcí, a prehovorí k nim títo všetci, no nebude nik, kto by ich počúval“ (3, 5-7). Títo falošní proroci nekážu slovo Hospodinovo, ale toto slovo prekrúcajú, pretože nemajú vedenie Svätým Duchom. Svoje falošné proroctvá zvestujú za peniaze. Prorokujú len to, čo chcú ľudia počuť. Prorokujú len dobro, blahobyť a Božie milosrdenstvo, pretože zlo nechcel počúvať nik a tým uvádzajú ľudí do omylu (falošného opojenia), ktorý je síce nádherný a plný Božieho požehnania na veky, ale o to ťažšie sa potom bude prijímať skutočnosť, ktorá neodvratne kvôli hriechu nastane a ktorá bude úplne iná ako očakávali. Prorok Micheáš celú túto situáciu nádhorne vystihol slovami o tom, od koho je a aká bude ich predpoveď: „Duch (diablov) predložil lož, liala sa ti ako víno a na opojenie“ (2, 11).

„Beda mi, duša! Lebo vymizol bohabojný na zemi a medzi ľuďmi niet spravodlivého: všetci sa sporia do krvi, každý svojmu blížnemu koná zlo. Svoje ruky pripravujú na konanie zla: knieža prosí dary, sudca hovorí mierne slová, želanie jeho duše je: odnímam ich dobré, jediac ako mol, no chodiac podľa zákonov v deň kontroly. Beda! Ó, beda! Priblížili sa Tvoje tresty, teraz nastane ich plač“ (7, 2-4). „Neverte priateľom, nenadejte sa na starších ľudu a aj od svojej ženy sa chráň, než by si jej mal čosi povedať, pretože syn opovrhne otcom, dcéra povstane proti svojej matke a nevesta proti svojej svokre, všetci nepriatelia muža sú jeho domáci“ (7, 5-6). Prorok týmito slovami jasne poukazuje na žalostnú situáciu, ktorá vládla vo vnútri vyvoleného národa. Milosrdenstvo ako skutok prejavu lásky k blížnemu, ktorý je v núdzi, bolo čosi neznáme; spravodlivosť nemala v živote ľudí miesto a bola príťažou pri mocenskom a ziskuchtivom úsilí; vojny a roztržky boli na dennom poriadku a falošnosť, pretváрка a klamstvo si našli svoje uplatnenie vo vzťahoch, dokonca i medzi najbližšími príbuznými. Neveriť blížnemu a priateľovi sa viac vyplácalo ako dôvera a v dôsledku toho bolo rodinné zázemie úplne zdehonestované. Správanie sa syna či dcéry je úplne v rozpore s piatym prikázáním Dekalógu. Zradu mohol každý očakávať najskôr od svojich najbližších. Je to stav spoločnosti, ktorá stojí na okraji priepasti a nebude trvať dlho a padne do priepasti.

Príčinou takeéhoto stavu sú podľa proroka Micheáša, okrem odvrátenia sa od pravej bohoúcty, najmä bohatí vodcovia národa, ktorí klamstvom a násilím získavali svoje majetky: „Či bude ospravedlnený bezbožník pre falošnú mierku a s klamnými závažiami vo vrečku, z ktorých získal svoje bohatstvo nečestnosti? Tí, čo v nej žijú, hovoria lži a ich jazyk sa v ich ústach pozdvihol“ (6, 11-12). K ďalším príčinám patrí tiež úplatnosť sudcov, ktorí „súdia za dary“ (3, 11), ziskuchtivosť kňazov, ktorí „odpovedajú za mzdu“ (3, 11) a intrigy falošných prorokov, ktorí „klamú môj ľud“ (3, 5) a „veštia za peniaze“ (3, 11).

Micheáš podáva aj dôsledky tohto stavu: „Preto pre vaše skutky bude Sion zoraný ako pole a Jeruzalem bude ako hĺba rozvalín a vrch domu (Hospodinovho) ako les dúbravy“ (3, 12). Ako jediný z prorokov predpovedá úplné zničenie Jeruzalema a aj jeho chrámu. „Preto toto hovorí Hospodin: Hľa, pomýšľam zlé na tento rod, z ktorých nepozdvihnete svoje šije a nepôjdete skoro vzpriamení, pretože je zlý čas“ (2, 3). Veľkosť útrap bude ohromujúca, nebude sa z nich ľahké dostať. Na scéne sa teda objavuje Hospodin a ohlasuje potrestanie vinníkov v súlade s ich priestupkami. Jarmo, ktoré bohatí naložili na biednych, ponúsú sami. Tak ako predtým oni odníмали iným dedičstvo, teraz bude odňaté práve im – Hospodin dopustí nepriateľskú inváziu a odvedenie národa do zajatia. To prorok vyjadril aj slovami: „Preto starší môjho ľudu budú vyhnaní z domov svojej roztopašnosti, pre svoje zlé skutky boli zavrnutí“ (2, 9).

No to zďaleka nie je všetko. Prorok ohlasuje bezbožníkom aj deň Hospodinovho súdu, ale keď nadíde, „keď budú vyzývať k Hospodinovi, nevypočuje ich a vtedy odvráti od nich svoju tvár, pretože vo svojich skutkoch zlé konali“ (3, 4).

Micheáš na druhej strane poskytuje človeku aj možnosti nápravy: „Bolo ti oznámené, človeče, čo je dobro a čo žiada Hospodin od teba, či len nie konať spravodlivo, milovať milosrdenstvo a byť pripravený chodiť s Hospodinom, tvojím Bohom? Hospodinov hlas sa prihovára mestu a zachráni tých, ktorí sa boja Jeho mena“ (6, 8-9a). Výpoveď proroka Micheáša, zachytená v týchto veršoch, sa považuje za najvznešenejšiu a najhlbšiu výpoveď Starého Zákona o podstate pravého náboženstva. Čo teda žiada Hospodin, tvoj Boh, od teba, ak nie to, aby si mal bázeň pred Ním a chodil po Jeho cestách, aby si Ho miloval a slúžil Mu celým

svojím srdcom a celou svojou dušou, aby si zachovával Jeho prikázania i ustanovenia, aby ti bolo dobre? A budeš milovať Hospodina, svojho Boha a budeš zachovávať Jeho pravidlá, zákony, nariadenia a príkazy v každý čas. Micheáš každému ponúka, aby „kráčať v mene Hospodina Boha naveky“ (4, 5) a svoju radostnú víziu završuje proroctvom o narodení Mesiáša v Betleheme a Jeho dušpastierskej činnosti (5, 1-5).

Nie kult, ale viera a mravnosť, spoločenstvo s Bohom a s ľuďmi je to, čo Boh vyhľadáva a požaduje od každého človeka. Boh oznámil človeku, čo je dobré, pokorne chodiť pred Bohom, konať podľa práva a spravodlivo a milovať milosrdenstvo. Toto je tá obeť, ktorú má človek priniesť, keď prichádza pred Boha. Jedine v tomto vidí Micheáš možnosť obnovy pravej viery a návratu vyvoleného národa na cestu k Bohu, k Jeho spravodlivosti.

Zoznam bibliografických odkazov:

- Библия. Книги священного писания Ветхого и Нового завета в русском переводе с Синодального издания.* Москва 1992.
- Biblia. Sväté Písmo Starého a Nového Zákona.* 6. vydanie. Spolok sv. Vojtecha, Trnava 2005. ISBN 80-7162-538-8.
- BIČ, M. a kol.: *Starý Zákon (preklad s výkladom) 14 – Dvanásť prorokov.* Kalich, Praha 1968.
- DUFOUR L. X.: *Словарь библейского богословия.* Bruxelles 1990.
- GERKA, M.: *Proroci.* Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU v Prešove, Prešov 2005.
- ГЛУБОКОВСКИЙ, Н. Н.: *Библейский словарь.* Сергиев Посад - Джорданвилль 2007.
- ХЕРТЗЕРСКИЙ, А.: *Обозрение пророческих книг Ветхого Завета.* Москва 1998.
- JAKOVLEVIČ, R.: *Poznámky k Písmu Svätému Starého Zákona.* PBF, Prešov 1957.
- KOPPOVÁ, J.: *Izraelští proroci.* Kostelní Vydří 2001. ISBN 80-7192-507-1.
- МИХАИЛ (Лузин), еп.: *Пророческие книги Ветхого Завета.* Тула 1901.

- ОЛЕСНИЦКИЙ, А. А.: *Руководственные о Священном Писании Ветхаго и Новаго Завета – Сведения из творений святых отцов и учителей Церкви*. Москва 2002. ISBN 5-7789-0129-1.
- РОЖДЕСТВЕНСКИЙ, Д. В.: *Учебное руководство по Священному Писанию*. Петроград 1915.
- СНИГИРЕВ, Р.: *Священное Писание Ветхого Завета*. Саратов 2006. ISBN 5-98599-019-2.

EXODUS (7. časť)

ThDr. Mário Blahota

Kniha Genesis nám podáva správu, ako sa predkovia Izraela dostali do Egypta. Konkrétne kniha Genesis 37 kapitola hovorí o Jozefových snoch, ktoré mali za následok rozhorčenie jeho bratov, ktorý ho predali do otroctva. Príbeh o predaní Jozefa do otroctva svojimi bratmi ako opisuje Gn 37, 25-28¹ obsahuje dve tradície, ktoré sú vzájomne zipovito spojené. V Gn 25, 25-27 sa hovorí o *Izmaelských kupcoch*, zatiaľ čo v.28 spomína *Midiáncov*. Jedná sa tu o rôzne podania, ktoré sa tradovali spočiatku ústne, ako rodinné legendy o praotcovi Jozefovi a o jeho spôsobe príchodu do Egypta. Genesis 39 kapitola podáva správu ako sa praotec Jozef stáva popredným predstaviteľom na *Putifarovom* dvore. Konkrétne povolanie praotca Jákoba do Egypta je opísané v Gn 46, 2-4². Tam je uvedené priame povolanie Jákoba a celého jeho rodinného klanu samotným Bohom. Vo videní sa prv Boh Jákovovi pripomína slovami ako „Ja som ten silný Boh tvojho otca Izáka“ podľa čoho aj vieme, že **Boh tu vystupuje ako rodinné Božstvo Jákovových predkov**. Tento Boh praotca Izáka povoláva Jákoba „*Neboj sa odísť dolu do Egypta*“. Ďalej vo v.3b máme aj zaslúbenie o tom, že učiní z Izraela veľký národ. V nasledujúcom v.4 máme slová „Ja pôjdem s tebou dolu do Egypta a ja ťa tiež odtiaľ zase vyvediem hore“. Práve tu máme predzvesť o budúcom vyvedení z Egypta, teda ako my hovoríme jedná sa o nami opisovaný exodus. Z tohto rodinného klanu sa podľa Ex 1,1-7³, kde je podaná rodinná ge-

¹ 25 Ked' sa posadili k jedlu, videli prichádzať karavánu Izmaelitov z Gileádu. Ťavy niesli ladanovú živicu, balzam a myrhu, ktoré dopravovali do Egypta. 26 Júda povedal bratom: Čo budeme mať z toho, keď brata zabijeme a zatajíme jeho krv? 27 Pod'me, predajme ho Izmaelitom, ale nevzťahujme nášho ruky, veď je to náš rodný brat. Bratia ho poslúchli. 28 Ked' tadiaľ prechádzali midjánski kupci, bratia vyťahli Jozefa z cisterny a predali ho za dvadsať strieborných Izmaelitom, ktorí ho odvedli do Egypta.

² 2 Boh oslovil Izraela v nočnom videní: Jákob! Jákob! On odpovedal: Tu som! 3 Povedal mu: Ja som Boh, Boh tvojho otca. Neboj sa odísť do Egypta, lebo tam z teba urobím veľký národ. 4 Ja sám pôjdem s tebou do Egypta a ja ťa odtiaľ privediem aj späť. Jozef ti vlastnou rukou zatlačí oči.

³ Toto sú mená synov Izraela, ktorí prišli s Jákobom do Egypta. Každý prišiel so svojou rodinou: 2 Rúben, Šimeón, Lévi a Júda; 3 Jissachár, Zebulún a Benjamín; 4 Dán, Naftali, Gád a Ašér. 5 Všetkých, čo vyšli z Jákovových bedier, bolo sedemdesiat. Jozef totiž už bol v Egypte. 6 Potom

nealógia Izraela, vytvorilo podľa neskoršej tradície *dvanásť Izraelských kmeňov*. Čo sa týka novodobých výskumov, tak nie je žiaden archeologický priamy dôkaz o nejakom väčšom počte Izraelitov v Egypte. V Ex 12,37 máme správu o počte až šesťsto tisíc ľudí, ktorí vyšli z Egypta. Je to dosť zarážajúce, že egyptské historické záznamy mlčia o takomto veľkom, a hromadnom odchode takejto veľkej a početnej skupiny. Kroniky Egypta boli veľmi dôsledné a určite pri tak veľkom odchode, by boli zaznamenali tak veľkú udalosť masívneho odchodu tak početnej skupiny ľudí. Egyptské záznamy hovoria o mnohých skupinách, ktoré migrovali do Egypta v období sucha a hladu a táborili pri oblastiach Nílskej delty, ktorá bola úrodnou pôdou. Presúvali sa nomádske skupiny a kočovníci. Aj kniha *Genesis 12,10*¹ podáva správu ako sa praotec Abrahám kvôli hladu presunul do Egypta.² Biblické správy o dĺžke po-

zomrel Jozef, všetci jeho bratia i celé vtedajšie pokolenie. 7 Izraeliti boli však plodní, rozmnožili sa, vzrástol ich počet a preveľmi zmohutneli, takže ich bola plná krajina.

¹ *Keď v krajine nastal hlad, Abrám odišiel do Egypta, aby tam začas pobudol, lebo v krajine sa veľmi rozšíril hlad.*

² Tu je dobré si všimnúť ako pracuje biblická tradícia, kde sa v rannejšej dobe Izraela tradovali rodinné príbehy a legendy o patriarchoch. Zatiaľ čo v Gn 12, 10-20 príbeh hovorí o Abrámovi, ktorý prišiel do Egypta kvôli hladu so svojou ženou Sárrou a zo strachu pred faraónom vydáva svoju ženu Sárrou za jeho sestru. Iná tradícia hovorí o Abrámovi v Gn 20,1-18 kde sa Abrám presúva do Geráru a svoju ženu Sárrou vydáva za svoju sestru zo strachu pred kráľom Geráru Abimelechom. Treba si aj porovnať príbeh o Praotcovi Izákovi v Gn 26,6-11 kde je to isté rozprávanie ako v Gn 20,1-18 o Abrámovi len s tým rozdielom, že už sa nejedná o Abráma a jeho ženu Sárrou, ale o Izáka a jeho ženu Rebekú. Z povedaného vyplýva, že v krajine praotcov bol hlad a neúroda. To prinútilo nomádske rodinné klany sa presunúť do rôznych oblastí, ktoré boli úrodnejšie. Jedna z tradícií hovorí aj o Egypte. Tieto starobylé rozprávania sa vzťahli na nami uvedených praotcov a do bežného rámca rozprávania o putovaní z dôvodu hladu a ich presunoch sa menili len hlavné postavy. Gn 12,10-20: *Keď v krajine nastal hlad, Abrám odišiel do Egypta, aby tam začas pobudol, lebo v krajine sa veľmi rozšíril hlad. 11 Keď sa chystali vojsť do Egypta, povedal svojej žene Saraj: Pozri sa, viem, že si žena krásneho vzhľadu. 12 Keď ňu uvidia Egypťania, povedia si: Toto je jeho žena. Mňa zabijú a teba nechajú nažive. 13 Povedz teda, že si moja sestra, aby sa mi pre teba vodilo dobre a zostal som tvojou zásluhou nažive. 14 Keď Abrám prišiel do Egypta, Egypťania videli, že je to žena veľmi krásna. 15 Uvideli ju aj faraónovi dvorania, vychoválili ju pred faraónom a odviekli ju do jeho paláca. 16 Ten pre ňu s Abrámom dobre zaobchádzal, takže mal ovce, dobytok, osly, sluhov, slúžky, oslice a ťaavy. 17 Hospodín však postihol faraóna i jeho dom ťažkými údermi pre Saraj, Abrámovu ženu. 18 Faraón zavolał Abráma a povedal mu: Čo si mi to urobil? Prečo si mi nepovedal, že je to tvoja žena? 19 Prečo si povedal, že je to tvoja sestra? Ja som si ju preto vzal za ženu. Tu teda máš svoju ženu, ber si ju a chod'!*

bytu Izraelitov v Egypte podávajú rôzne správy. Správa v Ex 12,40¹ hovorí o 430 rokoch. Gn 15,13² spomína 400 rokov, zatiaľ čo Gn 15,16³ hovorí o troch až štyroch generáciách. Správa v 1Kr 6,14⁴ pripomína dĺžku

20 Faraón ho potom zveril mužom, aby ho poslali preč aj s jeho ženou i so všetkým, čo mal. Gn 20,1-18: Odtiaľ sa Abrahám vybral do kraja Negev. Zastavil sa medzi Kadešom a Šúrom a dočasne zostal v Geráre. 2 Abrahám vtedy o svojej manželke Säre hovorieval: Toto je moja sestra. Gerársky kráľ Abimelech poslal po Sáru a vzal si ju. 3 V noci vo sne prišiel Boh k Abimelechovi a povedal mu: Určite zomrieš, lebo si si vzal ženu, čo má muža. 4 Keďže Abimelech sa k nej ešte nepriblížil, povedal: Pane, zabíjaš aj spravodlivých ľudí? 5 Či mi on sám nepovedal: Toto je moja sestra? Ba aj ona mi povedala: To je môj brat. Urobil som to v nevinosti srdca a s čistými rukami. 6 Boh mu vo sne povedal: Aj ja viem, že si to urobil v nevinosti srdca, preto som ti zabránil zhrešiť proti mne a nedopustil som, aby si sa jej dotkol. 7 Vráť teda manželku jej mužovi, lebo on je prorok. On sa bude za teba prihovárať, aby si žil. Ak ju však nevrátiš, vedz, že určite zomrieš so všetkými, čo patria k tebe. 8 Abimelech včasráno vstal, zvolal všetkých svojich sluhov, a keď im vyrozprával všetko, čo sa stalo, muži sa veľmi naľakali. 9 Abimelech zavola Abraháma a povedal mu: Čo si nám to urobil? Čím som sa proti tebe prehrešil, že si priviedol na mňa a na moje kráľovstvo taký veľký hriech? Urobil si mi niečo, čo si nemal urobiť. 10 Potom sa Abimelech Abraháma spýtal: Čo ti to zišlo na um, takto sa správať? 11 Abrahám odpovedal: Povedal som si: Na tomto mieste určite nieto bázne pred Bohom a pre moju ženu ma zabijú. 12 Napokon, ona mi je naozaj sestrou. Je to dcéra môjho otca, no nie dcéra mojej matky; stala sa mojou ženou. 13 Keď ma Boh po odchode z otcovského domu nechal blúdiť, vtedy som jej povedal: Preukáž mi túto láskavosť: Všade, kam prídem, povieš: To je môj brat. 14 Nato vzal Abimelech ovce, dobytok, otrokov a slúžky, dal ich Abrahámovi a vrátil mu aj jeho ženu Sáru. 15 Abimelech povedal: Pozri, moja zem je pred tebou, bývaj, kdekoľvek sa ti zapáči. 16 Säre povedal: Pozri, tvoju bravtovi som dal tisíc strieborných, to bude odškodné na zastretie očí všetkým, čo sú s tebou. Tým budeš ospravedlnená pred všetkými. 17 Abrahám sa modlil k Bohu; Boh uzdravil Abimelecha, jeho ženu i slúžky, takže mohli rodiť. 18 Hospodín totiž zavrel každé materské lono v Abimelechovom dome pre Abrahámovu ženu Sáru. Gn 26,6-11: Izák teda zostal v Geráre. 7 Keď sa tamojší muži pýtali na jeho ženu, povedal: To je moja sestra. Báľ sa totiž priznať, že je to jeho manželka. Uvažoval takto: Tunajší muži ma môžu pre Rebeku zabiť, lebo je veľmi pekná. 8 Keď tam už dlhší čas žil, raz sa filistínsky kráľ Abimelech díval z obloka a videl, ako sa Izák láska so svojou ženou Rebekou. 9 Abimelech si predvolal Izáka a povedal mu: To je určite tvoja manželka. Prečo si mi teda povedal, že je to tvoja sestra? Izák odpovedal: Povedal som to preto, aby som pre ňu neprišiel o život. 10 Abimelech však povedal: Čo si nám to urobil? Lahko sa mohlo stať, že by niektorý muž s toujou ženou spal a bol by si na nás uvalil veľkú vinu. 11 Preto Abimelech prikázal všetkému ľudu: Kto sa dotkne tohto muža alebo jeho ženy, toho stihne trest smrti.

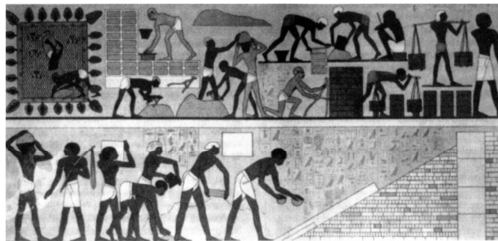
¹ Ex 12,40-41 Izraeliti bývali v Egypte štyristotridsať rokov. 41 Po štyristotridsiatich rokoch presne na deň vyšli všetky Hospodinove zástupy z Egypta.

² Hospodín povedal Abrahámovi: Dobré si uvedom, že tvoji potomkovia budú prišelcami v cudzej krajine, zotročia ich a štyristo rokov budú s nimi zle zaobchádzať.

³ Vo štvrtom pokolení sa sem však vrátia, lebo doteraz nie sú dovŕšené viny Amorejčanov.

⁴ V štyristoosemdesiatom roku po odchode Izraelitov z Egypta, v štvrtom roku Šalamúnovej vlády nad Izraelom, v mesiaci zív, čo je druhý mesiac, začal Šalamún stavať Hospodinov dom.

pobytu v Egypte a hovorí o 480 rokoch. Z povedaného, je možné vyvodíť tézu, že kroniky mlčia, pretože sa zrejme jednalo o malú nevýznamnú skupinu ľudí, ktorí prekročili hranice Egypta. Odborná literatúra a väčšina biblistov sa zhoduje, že prvá skupina nomádov semitského pôvodu stotožnená s rozrávaním o praotcovi Jozefovi sa mohla do Egypta dostať za vlády dynastie *Hyksos*, ktorí vládli v priebehu 18. a 17. storočia pr.Kr. a v 16. stor. boli vyhnaní z Egypta *Thutmosom I.* Biblickú správu o dobe útlaku v Egypte je možné stotožniť s vládou faraóna *Ramsesa II* z 13. stor. pr.Kr. Aj správa v *Ex 1,11* ktorá hovorí o tom, že Izraeliti stavali mestá *Pitóm* a *Ramses*. Práve mesto Ramses slúžilo ako rezidencia dynastie Ramsesovcov. Za dobu kedy sa mohol exodus uskutočniť možno považovať obdobie vládnutia Ramsesovho nástupcu *Merneptacha*.

Výroba tehliel v Egypte.

Zoznam použitej literatúry:

- Biblia Hebraica Stuttgartensia*. 1967/77. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft. ISBN 3-438-05219-9.
- Bible Works*. LLC. 1994-2006. CODEX LENINGRADENSIS. Hebrew text version ID. WTT Biblia hebraica Stuttgartensia.
- GESENIUS, F.W.H., 1997. *Hebrew-chaldee lexicon to the Old testament*, Baker Books. Michigan: ISBN 0-8010-3736-0.
- BLAHOSLAV, P., 1997. *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*. Praha: ISBN 80-7017-121-9.

- BÁNDY, J., 2003 a). *Teológia Starej zmluvy*. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 80-223-1793-4.
- BÁNDY, J., 2003 b). *Úvod do Starej zmluvy*. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 80-223-1885-X.
- BÁNDY, J., 2006. *Dejiny Izraela*. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 80-223-2193-7.
- CAP, A., 2013 a). *Stručný úvod do Starej zmluvy I*. Prešov: PBF PU. ISBN 978-80-555-0522-0.
- ČAPEK, F., 2005. *Hebrejská bible, její kánon a možnosti výkladu*. Mlýn: ISBN 80-86498-14-X.
- DILLARD, B., LONGMAN, T., 2008. *Úvod do Starého zákona*. Praha: Návrat domů. ISBN 978-80-7255-244-3.
- DUBOVSKÝ PETER, HAJAS BENEDIKT, HIDVÉGHYOVÁ LUCIA, HROBOŇ BOHDAN, JANČOVIČ JOZEF, JUHÁS PETER, LAPKO RÓBERT, PANCZOVÁ HELENA, PIGULA JURAJ, SOVA MILAN, ŠTRBA BLAŽEJ, TIŇO JOZEF, TYROL ANTON, 2013. *Komentáre k Starému zákonu, EXODUS*. Bratislava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity. Vydavateľstvo Dobrá kniha. ISBN 978-80-7141-766-8.
- RENTTORFF, R., 1996. *Hebrejská bible a dejiny*. Vyšehrad: ISBN 80-7021-190-3.

EXODUS (8. časť)

ThDr. Mário Blahota

Mojžiš je ústrednou ľudskou postavou kníh Exodus až po Deuteronomium. Nebolo by vhodné hovoriť o knihe Exodus, bez zmienky o Mojžišovi. O Mojžišovi sa dá vypovedať mnoho, predovšetkým, že v biblickej tradícii je jeho osoba chápaná ako postava prorocká, ako ten ktorý hovoril tvárou tvár s Jahvem *Dt 34,10*¹. Kým v *Ex 33,18-23*² je opis ako vo *v.18* Mojžiš žiada Jahveho, aby mu ukázal svoju slávu. Odpoveďou mu je v *v.20*, kde Jahve hovorí „*Nebudeš môcť vidieť moju tvár, lebo ma neuvidí človek aby zostal nažive*“. Tak ako si opíšeme v stati o tradícii patriarchov, tak aj v stati o teofánii Boha, tak práve aj v podaniach o Mojžišovi vidieť, že sa tu prelínajú zrejme staršie tradície o „*možnosti nekomunikovať s Bohom tvárou v tvár*“ a tradíciou „*komunikovať s Bohom tvárou v tvár*“. Zrejme mladšie podania a legendy o Mojžišovi z neskorších čias, opisujú Mojžiša ako výnimočnú a jedinečnú postavu dejín Izraela a pre toto opis „*komunikácie s Bohom tvárou v tvár*“, ako to vidíme v *Dt 34,10*. A práve kniha *Deuteronomium*, je pôvodne samostatnou knihou mladšieho dáta. Stručne povedané, že exilové a poexilové obdobie je obdobím „*kanonizovania*“ a „*reedície*“ starších biblických podaní. Teda aj staršie zbierky a rozprávania o Mojžišovi, práve v tomto období prešli určitou teologickou transformáciou, s ohľadom na znovuvybudovanie novej národnej identity Izraela. Pre ďalšie rozvinutie tejto témy, je potrebné poznať a pochopiť dejinné pozadie Izraela v exilovom a bez-

¹ Ex 34,10-12 *Ale nepovstal viacej v Izraelovi prorok, aký bol Mojžiš, ktorého by bol tak znal Hospodin tvárou v tvár 11 čo do všetkých znamení a zázrakov, ktoré ho poslal činiť Hospodin v Egyptskej zemi faraonovi a všetkým jeho sluhom a celej jeho zemi, 12 a čo do celej slávy tej silnej ruky a čo do všetkých tých strašných vecí veľkých, ktoré činil Mojžiš pred očami celého Izraela.*

² *Na to povedal Mojžiš: Ukáž mi, prosím, svoju slávu! 19 A riekol: Ja dám, aby prešlo všetko moje dobré popred tvoju tvár, a budem pred tebou vzývať meno Hospodinovo. A zmilujem sa nad kým sa zmilujem, a zľutujem sa, nad kým sa zľutujem. 20 A zase riekol: Nebudeš môcť vidieť moju tvár, lebo ma neuvidí človek, aby pri tom zostal živý. 21 A ešte riekol Hospodin: Hľa, je miesto u mňa, a budeš stáť na skale. 22 A stane sa, keď pojde popri tebe moja sláva, že ťa postavím v trhli e skaly a zakryjem ťa svojou rukou, dokiaľ neprejde. 23 Potom odnímam svoju ruku, a vte y uvidíš môj zad, ale moja tvár sa nemôže vidieť.*

prostredne poexilovom období. Práve v tomto období sa Izrael stáva „národom knihy“. Izrael v poexilovom období, aby zachoval svoje kultúrne dedičstvo a svoju národnú identitu musel tak povediac „znovu prehodnocovať“ svoje teologické dedičstvo. Starobylé príbehy, legendy a tradície o praotcoch, hrdinoch, prorokoch a kráľoch opäť dostávajú nový teologický šat, a to nie len pôsobením a ich zvesťou v dejinách Izraela, ale aj nový „národný rozmer“. Práve keď toto pochopíme, tak slová z Dt 34,10 „Ale nepovstal viacej v Izraelovi prorok, aký bol Mojžiš, ktorého by bol znal Hospodin tvárou v tvár“ nadobudnú jasné kontúry pre čitateľa Deuteronomia. Pretože práve teológia knihy Deuteronomium, je teológiou „deuteronomistickou“, ktorá dejiny interpretuje s „ohliadnutím sa späť“ na dejiny Izraela, a nanovo ich teologicky sprostredkováva národu. Po takomto krátkom úvode sa môže začať naša snaha o priblíženie osoby Mojžiša. Už samotné meno v hebrejskej forme „Moše“ naznačuje určitú spriaznenosť s egyptskou teofornou koncovkou mien egyptských faraónov. Mená ako Thutmose alebo Ramesse vlastne znamenajú to, že egyptské božstvá boli sploditelia faraónov a egyptskí králi boli vlastne prídavkom „mose“ ich synovia. Touto problematikou sa zaoberal už Sigmund Freud vo svojom diele „Mojžiš a monoteizmus“. Už samotný biblický text v Ex 2,1-10¹ sa snaží prostredníctvom príbehu vysvetliť, pôvod Mojžišovho mena. Problém je však v tom, že faraónova dcéra vo v.10 hovorí „A bol jej za syna, a nazvala jeho meno Moše a riekla: Lebo som ho vytiahla z vody.“ Musím však povedať, že je nepravdepodobné, aby egyptská princezná vedela hebrejsky, keďže ako sme si vyššie uviedli, že sa v prípade ľudu, ktorý sa podieľal na otrockých prácach

¹ A nejaký muž z domu Léviho odišiel a vzal si za ženu dcéru z pokolenia Léviho. 2 A žena počala a porodila syna a vidiať ho, že je krásny, kryla ho tri mesiace. 3 A keď ho už nemohla ďalej ukryť, vzala pre neho koš z trsti a omazala ho glejovinou a smolou, vložila do neho dieťa a potom položila do rákosia pri brehu rieky. 4 A jeho sestra sa postavila zd'aleka, aby zvedela, čo sa s ním bude diať. 5 V tom sišla dcéra faraónova na pokraj rieky kúpať sa, a jej dievčatá sa prechádzaly popri rieke. A keď uvidela koš medzi rákosím, poslala svoju dievku a vzala ho. 6 A otvoriac koš uvidela ho, dieťa, a hľa, plačúce chlapča. A zľutovala sa nad ním a riekla: Toto je z hebrejských detí. 7 A jeho sestra povedala dcére faraónovej: Či mám ísť a zavolať ti ženu dojku, z hebrejských žien, aby ti odchovala dieťa? 8 A dcéra faraónova jej riekla: Id! A deva išla a zavolať matku dieťaťa. 9 A dcéra faraónova jej riekla: Odnes toto dieťa a odchovaj mi ho, a ja ti dám tvoju mzdu. A žena vzala dieťa a chovala ho. 10 A keď odrástlo dieťa, doviedla ho k dcére faraónovej. A bol jej za syna, a nazvala jeho meno Mojžiš, a riekla: Lebo som ho vytiahla z vody.

jednalo o malú nevýznamnú skupinu. Keďže aj egyptské historické záznamy mlčia o odchode tejto skupiny z Egypta. Z príbehu podaného v knihe Exodus je jasné, že ide o **etiologické podanie** a vysvetlenie mena Moše. Biblická tradícia bežne užíva etiologické podania vysvetľujúce mená kultických miest, mien osôb atď. ako napríklad zápas Jáкова s Bohom v Gn 32,23-32¹ kde sa etiologicky zdôvodňuje názov miesta ako „Penuel“ hlavne verš 31. Alebo podanie o Jákovovi a jeho sne v Gn 28,10-19² kde sa nám zachovalo etiologické podanie o mieste zvanom „Betel“. Tiež aj etiologické zdôvodnenia názvu studne z príbehu o „vypudení Hagar“ v Gn 16,6-16³ a v Gn 21,9-20. Nie je to nič nezvyklé, pretože bib-

¹ Jákob ešte za noci vstal, vzal so sebou svoje dve ženy, obe slúžky i jedenásť svojich synov a prebrodil sa cez Jabbók. 24 Vzal ich a previedol cez potok so všetkým, čo mal. 25 Jákob zostal sám a tu s ním ktosi zápasil, kým nevyšli zore. 26 Keď videl, že ho nepremôže, poranil mu bedrový kĺb. Vtedy sa pri zápase Jákovovi vykĺbil bedrový kĺb. 27 Povedal: Pusti ma, lebo už vychádzajú zore. Jákob odpovedal: Nepustím ťa, kým ma nepožehnáš. 28 Ten sa ho spýtal: Ako sa voláš? Odpovedal: Jákob. 29 Ten povedal: Už sa nebudeš volať Jákob, ale Izrael, lebo si zápasil s Bohom i s ľudmi a zvíťazil si. 30 Jákob sa ho potom spýtal: Prezrad' mi svoje meno. Ten mu odpovedal: Prečo chceš vedieť moje meno? Tam ho požehnal. 31 Jákob nazval to miesto Peniel, lebo povedal: Videl som Boha z tváre do tváre a zostal som nažive. 32 Keď zašiel za Penuel, vyšlo slnko a on kríval na bedrový kĺb. 33 Preto Izraeliti dodnes nejedia šlachy bedrového kĺbu, lebo šlachy Jákovovho bedrového kĺbu bola poranená.

² Jákob odišiel z Beér-Šeby a šiel do Charánu. 11 Došiel na miesto, kde prenocoval, lebo slnko už zapadalo. Vzal jeden z kameňov, čo tam boli, dal si ho pod hlavu a ľahol si tam. 12 Vo sne videl rebrík postavený na zemi, ktorého vrchol sa dotýkal neba. Boží anjeli po ňom vystupovali a zostupovali. 13 Nad ním stál Hospodin a hovoril: Ja som Hospodin, Boh tvojho otca Abraháma a Boh Izáka. Zem, na ktorej ležíš, dám tebe a tvojmu potomstvu. 14 Tvojho potomstva bude ako prachu zeme. Rozmnožíš sa na západ i na východ, na sever i na juh. V tebe a v tvojom potomstve budú požehnané všetky rody zeme. 15 Ja som s tebou a budem ťa chrániť všade, kam pôjdeš, a dovediem ťa späť do tejto krajiny. Neopustím ťa, kým nesplním, čo som ti sľúbil. 16 Keď sa Jákob prebudil zo spánku, povedal: Naozaj, Hospodin je na tomto mieste, ja som to nevedel. 17 Bál sa a povedal: Akú hrôzu vzbudzuje toto miesto! Nie je to nič iné ako Boží dom, toto je nebeská brána. 18 Jákob včasráno vstal, vzal kameň, čo mal položený pod hlavou, postavil ho ako posvätný stĺp a zvrchu ho polial olejom. 19 Tomu miestu dal meno Bétel. Pôvodne sa to mesto volalo Lúž.

³ Nato Abrahám povedal Saraj: Pozri, svoju slúžku máš vo svojej moci. Nalož s ňou, ako uznáš za dobré! Keď ju Saraj sužovala, Hagar od nej ušla. 7 Keď ju Hospodinov anjel stretol pri prameni vody na púšti, pri prameni na ceste do Šúru, 8 povedal jej: Hagar, Sarajina slúžka, odkiaľ prichádzaš a kam sa uberaš? Ona odpovedala: Utekám od svojej panej Saraj. 9 Hospodinov anjel jej povedal: Vráť sa k svojej panej a buď jej poddaná! 10 Hospodinov anjel jej ďalej oznámil: Rozmnožím tvoje potomstvo tak, že ho nebude možné spočítať. 11 Hospodinov anjel ešte dodal: Pozri, počala si, porodíš syna a dáš mu meno Izmael, lebo Hospodin ťa počul v tvojom pokorení. 12 Bude to človek ako divý osol, jeho ruka bude proti všetkým a ruky všetkých budú proti nemu; bude proti

lický človek neuvažoval vedeckým spôsobom, ale pracoval s legendami o svojich predkoch a všetky príbehy nemali za úlohu vedecky definovať miesta a činy osôb, ale vždy tam išlo o tzv. „demytológizovanie ich mlhavého pôvodu a činov“. Takýmto etiologickým rozprávaním, sa osoby a miesta stávajú konkrétnymi osobami a miestami. Práve tu biblické postavy dostávajú dejinný historický rámec. Už nejde o mýtus, ako v iných národoch, ale o konkrétne dejinné a historické zasadenie biblických miest a osôb, do prostredia v ktorom Jahve pôsobí. Teda v dejinách a dejinným, nie mytologickým spôsobom. Tak je to aj s príbehom o Mojžišovi. Už to nie je postava mýtická s nejasným pôvodom, ale postava konkrétna a historická na ktorú sa môže ďalej naviazať príbeh o vyvedení Izraela z Egypta, uzavretie zmluvy a putovanie púšťou. Z hľadiska religionistických zrovnávacích štúdií je príbeh v *Ex 2* o narodení Mojžiša porovnateľné s inými významnými mýtickými postavami dávneho staroveku (FREUD 1995, s. 12). Napríklad kráľ *Sargon z Akkadu* z 3. tisícročia pred Kr. o ktorom sa píše, že aj jeho matka porodila tajne a spustila ho košom dole po rieke. Rieka ho doviedla k mužovi menom *Akki*, ktorý bol čerpačom vody, a ten ho vychoval ako vlastného. Podobné legendy sú aj o *Kýrovi*, *Remulus* a *Rémus*. Z gréckej mytológie sú to *Oidipus*, *Perseus*, *Herakles* a iní. Vždy tam ide o podobný mytologický rámec. Má sa narodiť významná osobnosť, a jej narodenie spôsobí ťažkosti už doteraz panujúcej božskej alebo kráľovskej autorite. Ich narodeniu predbieha útlak, prenasledovanie a tak náš hrdina musí uniknúť a vracia sa späť ako dospelý jedinec, ktorý zmení dejiny či už nábožensky, alebo politicky. Pozri aj narodenie a útek Christa do Egypta v *Mt 2,1-23*. Po prehĺbení týchto poznatkov však nesmieme ostať na bode, že sa jedná len o mytologické postavy. Práve naopak. Tak ako som opísal významné nábožensko-politické osobnosti staroveku boli vždy predmetom legend a mytologického zbožšťovania ich pôvodu. A takéto mytologické uvažovanie v staroveku, potvrdzovalo ich výnimočnosť. ***Biblická tradícia sa však snaží, demytológizovať a zasadiť ich od počiatku***

všetkým svojim bratom. 13 Hagar nazvala Hospodina, ktorý ju oslovil, El-Roi. Povedala totiž: Či som tu nezahliadla toho, ktorý ma vidí? 14 Preto sa tá studňa volá: Beér-Lachaj-Roi, a je medzi Kaděšom a Beredom. 15 Hagar porodila Abrámovi syna. Abrám dal svojmu synovi, ktorého porodila Hagar, meno Izmael. 16 Abrám mal osemdesiatšesť rokov, keď mu Hagar porodila Izmaela.

svojho pôsobenia do konkrétnej dejinnej doby. Teda v prípade nášho Mojžiša, ak aj bolo nejaké staršie podanie a spojitost s egyptským pôvodom Mojžiša, tak hebrejský autor sa snaží osobu Mojžiša takpovediac „odegypštiť“ a dať mu jasné hebrejské kontúry, ktoré budú použiteľné pre budovanie národnej identity budúceho Izraela. *Teda práve v tomto vidím hebrejského génia „demytologizácie“ osôb a dejín a v konečnom dôsledku aj Boha samotného.* O tom, že ohľadom Mojžišovej osoby boli rôzne podania, možno vybadať aj zo samotného textu. Konkrétne narážam na udalosti v Ex 2,18¹ a Ex 3,1². Ide o stať kde sa opisuje Mojžišov útek k Midjáncom. Kým v Ex 2,18 sa Mojžišov budúci svokor volá *Reuel*, tak v Ex 3,1 sa volá *Jetro*. Tu práve badať rôzne pramenné vrstvy textu knihy Exodus, ktoré sú zipovito poskladané do jednoliateho príbehu. Preto aj hora na ktorej sa Jahve zjavuje Mojžišovi sa raz nazýva „*Choreb*“ ako v Ex 3,1 a v iných textoch sa nazýva horou „*Sinaj*“ ako v Ex 19,23³. Nejedná sa o dve rozdielne hory, ale o dve rozdielne tradície a pramenné vrstvy, ktoré sa nachádzajú aj v knihe Exodus. *Jedná sa o pramenné vrstvy s pracovným názvom Jahvista a Elohista.* Treba si všimnúť aj dvojité rozprávanie o povolání Mojžiša v Ex 3,1-4,17 a Ex 6,2 -7,7. Pozoruhodné je aj to, že v texte o Mojžišovom úteku k Madiáncom v Ex 3,1 je Mojžišov svokor Jetro uvedený ako „*kňaz a knieža Madianska*“. Práve táto zmienka v odbornej literatúre, dáva dôvod k vzniku rôznych hypotéz o mimoizraelskom pôvode kultu Jahveho. Teda, že Izraeliti prevzali kult od Madiáncom prostredníctvom Jetra k Mojžišovi. Poukazuje sa aj na text v Ex 18,1-12⁴, kde Jetro prichádza k Mojžišovi, lebo počul čo všetko

¹ *Ked' sa vrátili k otcovi Reuelovi, spýtal sa ich: Prečo ste sa dnes tak skoro vrátili?*

² *Mojžiš pásoľ stádo svojho test'a Jitra, midjánskeho kňaza. Raz prešiel so stádom za púšť a došiel k Božiemu vrchu Horebu.*

³ *Mojžiš povedal Hospodinovi: Ľud nemôže vystúpiť na vrch Sinaj, veď ty sám si nás varoval, keď si prikázal: Vyznač medzi okolo vrchu a posväť ho!*

⁴ *Midjánsky kňaz a Mojžišov test' Jitro sa dopočul, čo všetko urobil Boh Mojžišovi a Izraelovi, jeho ľudu, že totiž Hospodin vyviedol Izrael z Egypta. 2 Mojžišov test' Jitro vzal Mojžišovu ženu Cipporu, ktorú Mojžiš poslal späť, 3 a s ňou aj oboch synov. Jeden z nich sa volal Geršóm, lebo Mojžiš povedal: Som hosťom v cudzej krajine. 4 Druhý sa volal Eliezer, lebo povedal: Boh môjho otca je moja pomoc, zachránil ma pred faraónovým mečom. 5 Mojžišov test' Jitro prišiel k nemu s jeho obidvoma synmi i s jeho ženou na púšť, kde táboril pri Božom vrchu. 6 Odkázal Mojžišovi: Ja, tvoj test' Jitro, prichádzam k tebe s tvojou ženou i s obidvoma jej synmi. 7 Mojžiš vyšiel v ústrety svojmu test'ovi, poklonil sa mu a pobožkal ho. Vzájomne si zaželeli pokoj a vošli do stanu. 8 Po-*

Jahve učinil Izraelitom, aby mu prostredníctvom prinesenej obety vzdal chválu a úctu. Niektorí vo *v.10* chápu slová Jetra „*Nech je zvelebený Hospodin, ktorý vás vyslobodil z rúk Egyptanov faraóna.....*“ ako vyznanie svojmu Bohu z madiánska. Slová vo *v.11* „*Teraz som poznal, že Hospodin je väčší než všetci bohovia...*“. znejú a môže z nich vyplývať, že Jetro bol polyteista, teda uznával viacero božstiev. Táto možnosť však nevylučuje, že meno Jahve mu už nebolo známe. Možný tu je výklad, že ho poznal, ale slová „*až teraz som poznal*“ že Jahve je väčší, že ho mohol poznať, ale až teraz si uvedomil jeho nadradenosť nad inými božstvami. Ale *v.11* môže znamenať aj to, že sa jedná o *Jetrovo obrátenie* (RENDTORFF 1996, s. 35). A to buď obrátenie vo forme ako som vyššie opísal „*z polyteizmu k Jahvemu, ktorého už poznal*“ alebo obrátenie absolútne, teda „*z polyteizmu k Jahvemu, ktorého nepoznal*“. To druhé obrátenie teda znamená, že o Jahvem nikdy predtým nepočul, ale na základe Jahveho divov, ktoré učinil v Egypte sa odvracia od svojich uctievaných božstiev k Bohu novému o ktorom tak veľa počul, teda k Jahvemu. A vo *v.12* mu prejavuje úctu prostredníctvom prinesenej obety, aby tak utvrdil, že aj on s ním uzaviera zmluvu, a chce ho uctievať. Je tam uvedená aj obetná hostina, a to v biblickej starovekej tradícii znamená, že prostredníctvom obetných hodov sa uzatvárali zmluvy. Totiž v dobe patriarchov v knihe *Genesis*, a tiež aj v knihe *Sudcov* sa môžeme dočítať, že rodiny priniesli obeť Jahvemu bez kňazského prostredníka. Tuk a droby sa obetovali Bohu, a zbytok zjedla celá rodina spoločne. Išlo o obecenstvo veriacich so svojím Bohom. Príklad utvrdzovania zmluvy medzi rodinnými klanmi môžeme vidieť aj v *Gn 31,44-54*.¹ Ustanovenie sviatku Pesach

tom Mojžiš vyrozprával svojmu testovi všetko, čo Hospodin urobil faraónovi a Egyptanom pre Izrael, ako aj o všetkých strastiach, s ktorými sa stretli na ceste, a ako ich Hospodin vyslobodil. 9 Jitro sa tešil zo všetkého dobrého, čo Hospodin urobil pre Izrael, keď ho vyslobodil z područia Egyptanov. 10 Jitro povedal: Nech je zvelebený Hospodin, ktorý vás vyslobodil z rúk Egyptanov a faraóna, že vyslobodil ľud z područia Egypta. 11 Teraz som poznal, že Hospodin je väčší než všetci bohovia. Stalo sa to, lebo sa povyšovali nad vás. 12 Potom Mojžišov test Jitro priniesol Bohu spaľovanú obeť i obeť s hostinou. Áron a všetci starší Izraela prišli, aby sa zúčastnili spolu s Mojžišom na obetnej hostine pred Bohom.

¹ Pod' teda, uzavrieme spolu zmluvu a nech je Boh svedkom medzi mnou a tebou. 45 Vtedy vzal Jákob kameň a postavil ho ako posvätný stĺp. 46 Svojim bratom povedal: Prineste kamene! Nazbierali kamene, navršili hrbu a na nej potom jedli. 47 Labán ju nazval Jegar-Sahadúta a Jákob ju nazval Gal-Éd. 48 Nato Labán povedal: Táto hrbu bude dnes svedkom medzi mnou a tebou, preto

v Ex 12,1-51 je ustanovením obetnej zmluvy. Aj zmienka v Ex 24,11¹, kde kniežatá Izraela videli Boha a nezabil ich, ale *spoločne pred ním na vrchu jedli a pili*. Teda je tam opis obetnej hostiny, ako deklarácia o uzatvorení zmluvy. Teda aj zmienka o Jetrovi v našom rozoberanom texte v Ex 18,1-12 a to konkrétne vo v. 12², kde sa hovorí o obetnej hostine naznačuje, že Jetro prišiel za Mojžišom k Sinaju, aby uzavrel zmluvu s, pre neho, *novým Bohom menom Jahve*, spolu s Mojžišom a staršími. Takto môžeme spochybniť tzv. „Kénijskú hypotézu“ o pôvode kultu Jahveho.

Zoznam použitej literatúry:

- Biblia Hebraica Stuttgartensia*. 1967/77. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft. ISBN 3-438-05219-9.
- Bible Works*. LLC.1994-2006. CODEX LENINGRADENSIS. Hebrew text version ID. WTT Biblia hebraica Stuttgartensia.
- GESENIUS, F.W.H., 1997. *Hebrew-chaldee lexicon to the Old testament*, Baker Books. Michigan: ISBN 0-8010-3736-0.
- BLAHOSLAV, P., 1997. *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*. Praha: ISBN 80-7017-121-9.
- BÁNDY, J., 2003 a). *Teológia Starej zmluvy*. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 80-223-1793-4.
- BÁNDY, J., 2003 b). *Úvod do Starej zmluvy*. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 80-223-1885-X.

sa volá Gal-Éd 49 alebo Micpa, lebo Jákob povedal: Nech Hospodin stráži mňa i teba, keď budeme ďaleko od seba. 50 Keby si zle zaobchádzal s mojimi dcérami alebo by si si pribral iné ženy okrem nich, aj keby nikto nebol pri nás, vedz, že Boh je svedkom medzi mnou a tebou. 51 Labán ďalej povedal Jákobovi: Pozri, tu je hŕba a tu je posvätný stĺp, ktorý som postavil medzi mnou a tebou. 52 Svedkom je táto hŕba, svedkom je aj tento posvätný stĺp, že ja neprekročím túto hŕbu, ty neprekročíš tento posvätný stĺp s úmyslom navzájom si škodiť. 53 Nech je naším sudcom Boh Abraháma a Boh Nachóra, teda boh ich otca! Jákob potom prisahal na Boha, ktorý budil strach v jeho otcovi Izákovi. 54 Potom Jákob priniesol obeť na vrchu a povolal svojich bratov na obeťnú hostinu. Hodovali teda a prenocovali na tom vrchu.

¹ Boh nezdvihol ruku na popredných Izraelitov, hoci ho uzreli. Potom jedli a pili.

² Potom Mojžišov tesť Jitro priniesol Bohu spaľovanú obeť i obeť s hostinou. Áron a všetci starší Izraela prišli, aby sa zúčastnili spolu s Mojžišom na obetnej hostine pred Bohom.

- BÁNDY, J., 2006. *Dejiny Izraela*. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 80-223-2193-7.
- CAP, A., 2013 a). *Stručný úvod do Starej zmluvy I*. Prešov: PBF PU. ISBN 978-80-555-0522-0.
- ČAPEK, F., 2005. *Hebrejská bible, její kánon a možnosti výkladu*. Mlýn: ISBN 80-86498-14-X.
- DILLARD, B., LONGMAN, T., 2008. *Úvod do Starého zákona*. Praha: Návrat domů. ISBN 978-80-7255-244-3.
- DUBOVSKÝ PETER, HAJAS BENEDIKT, HIDVÉGHYOVÁ LUCIA, HROBOŇ BOHDAN, JANČOVIČ JOZEF, JUHÁS PETER, LAPKO RÓBERT, PANCZOVÁ HELENA, PIGULA JURAJ, SOVA MILAN, ŠTRBA BLAŽEJ, TIŇO JOZEF, TYROL ANTON, 2013. *Komentáře k Starému zákonu, EXODUS*. Bratislava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity. Vydavateľstvo Dobrá kniha. ISBN 978-80-7141-766-8.
- RENDTORFF, R., 1996. *Hebrejská bible a dějiny*. Vyšehrad: ISBN 80-7021-190-3.
- SCUBERT, K., 1999. *Židovské náboženství v proměnách věku*. Vyšehrad: ISBN 80-7021-303-5.
- SIGMUND, F., 1995. *Mojžiš a monoteizmus, Danubiaprint*. Bratislava: ISBN 80-218-0185-9.

POSLEDNÍ ROZHOVORY NA BIBLICKÉ TÉMA VLADYKY ANTONIJE SUROŽSKÉHO

Dr.h.c. prof. ThDr. Radim Pulec-Kryštof, PhD.

Boží láska

Rád bych hovořil o dvou tématech, které se mohou zdát spornými. Podtrhl bych skutečnost, že všichni bez rozdílu musíme slova modliteb svatých vyslovovat čestně a tvrdit, že je známe z vlastní zkušenosti nebo jsme jen zatím přesvědčeni o jejich reálnosti a Bohu pak říkáme: tato slova nedokážu pronést upřímně.

Toto se týká nejenom modliteb. Podobně máme přistupovat i k úryvkům z evangelia, ze Starého i Nového Zákona, v nichž se hovoří o věcech bezesporu pravdivých, protože je vyznávala a stále vyznává Církev, ale pro nás představují problém. Dále se pak setkáváme se slovy a výrazy známými ze všedního života, avšak v Písmu svatém a zkušenosti svatých vyjadřují něco zcela jiného, než jsme zvyklí. Jedno z takových slov, jež běžně používáme, nad nimiž se však musíme vážně zamyslet je „milovat“. Když řekneme Bůh je láska, co tím míníme? Jednoduše můžeme odpovědět: Bůh každého z nás miluje tak něžně, tak široce, že i když cokoliv uděláme, můžeme se k němu vrátit a říci: „Promiň, odpusť mi,“ a On nás obejmě a požehná. Je to do určité míry pravda. Náš návrat k Bohu musí však být daleko více seriózní, než jen momentální změna našeho chování a cítění.

Takovým způsobem můžeme povznést sebe, když ne druhé, jestliže změníme smysl slov. Vzpomínám si na rozhovor, který jsem měl před lety s jedním duchovním. Proč nevyslovit jeho jméno? Byl to vладыka Vitalij, který se později stal nejvyšším představitelem Ruské pravoslavné církve v zahraničí. Mluvili jsme o Bohu, konkrétně o jeho lásce a on se velmi ostře vyjadřoval o těch, kteří nesouhlasili s jeho názory a pohledy. Řekl jsem mu: „Nejsme povoláni Bohem a jeho evangeliem nejenom milovat druh druhá, ale také milovat své nepřátele.“ Jeho obličej se rozzářil a na mojí otázku odpověděl: „Určitě je miluji, své nepřátele, ale nenávidím nepřátele Boží.“ Vidíte, že dokonce představa o lásce se může změnit podivným až hrozivým způsobem.

Avšak existuje i jiný přístup ke slovu láska. Můžeme říci, že láska je ochota – jistě nejenom teoretická, ale též praktická ochota – učinit celý svůj život službou bližnímu. Pod „bližním“ nemyslím pouze člověka v obecném slova smyslu, ale mám na mysli skutečného člověka, kterého jsem povolán respektovat, sloužit mu, věnovat mu život a když to bude nutné věnovat mu i svoji smrt. Milovat všechny, všechny bez rozdílu lze velmi lehce. Problém nám dělá konkrétní osoba. Možná, že si vzpomenete na myšlenku, o níž píše A. I. Solženicin v jedné ze svých knih, jak hrdina moc miloval celé lidstvo, ale nenáviděl konkrétního každého člověka za to, že zkazil dokonalý obraz, jenž měl o člověku. Nikdy o sobě nemluvíme tak tvrdě, neprožíváme to vždy tak těžce, avšak nemáme i my ve větší, či menší míře k lidem podobný vztah? Proto slova jako „miluji“ a slova o naší lásce k Bohu, naší lásce k bližním zasluhují velmi důkladnou, seriózní a nekompromisní prověrku našeho vlastního nitra a vlastního chování.

Když říkáme, že Bůh je láska, nemyslíme tím Někoho nade vše citlivého a nade vše něžného. Vždyť přece nic nevíme o lásce, jež je sám Bůh. Na otázku, jak nám Bůh svoji lásku projevil, můžeme však odpovědět: „Bůh stvořil celý svět a s ním jsou spojené i seriózní a nebezpečné problémy. Největší z nich je stvoření člověka“. Kdyby stvořil Bůh člověka jako stroj, nastartoval by jej a on by fungoval. Nebyla by v něm však láska, i když by mohl být vynalézavý nebo třeba geniální. Ale v aktu stvoření člověka, ve skutečnosti i celého stvoření, je něco tragického. Bůh dal člověku svobodu, možnost být sebou samým, tak jak se sám rozhodne. Na základě toho měli tuto možnost i všichni ostatní a to determinovalo jejich rozhodování a odpovědi a nakonec i tragické odstoupení od samotného Boha. Právo člověka rozhodovat o sobě samém, o svém osudu, svém vztahu k Bohu, o vztahu k sobě samému a k bližnímu má svůj výraz ve vtělení Syna Božího. Tato inkarnace Syna Božího, jak jsem nejednou již řekl, znamená, že Bůh zaplatil za zradu lidského já, za zradu svého povolání, za zradu svého Stvořitele. Výsledkem vtělení Syna Božího je, že se stal jedním z nás, aby nás spasil.

Láska takto pojmáaná je něčím zcela jiným než sentimentální něžnost nebo forma přátelství. Představuje Boží ochotu vzít na sebe následky aktu stvoření a následky toho jak se stvořené vypořádá se svým vlastním životem. Je to tragické. Často vzpomínám na to, o čem psal

před mnoha lety otec Leo Gillet, francouzský pravoslavný kněz, v jednom ze svých článků: „Bůh je tragický. Ano, život Svaté Trojice září slávou, ale září v tragedii skrze ni.“ To je něco, na co jsme zapomněli. Nemluvíme o tom, že je Bůh tragický. Zdá se nám totiž, jako bychom takto Boha ponižovali, udělali jej bolavým, a ne velikým, všemohoucím a slavným. Zapomínáme při tom, že Boží sláva nekonečně září v jeho sebeobětování: není ke všemu imunní a poklidně pozoruje tragedie stvořeného světa. Máme Boha tragického, neboť tento Bůh je Bohem lásky.

Můžete říci: „Je vůbec možné, aby se člověk stal příčinou Boží tragedie? Je vůbec možné, aby člověk na Boha působil, ranil jej svým rozhodnutím?“ Ne, určitě ne, ona tragedie by se stala ještě tragičtější a vážnější, protože se jedná o tragedii v samotném bytí Svaté Trojice. Na počátku všenoční bohoslužby konané v sobotu nebo před velkými svátky pronáší kněz před svatým prestolem tato slova: „Sláva svaté, jednobytné a oživující Trojici“, a při tom kadidelnicí vytváří podobu kříže, čili vkládá tak kříž do slavné proklamace Svaté Trojice. Můžeme se zeptat sami sebe: jak je to možné? A nebudeme první. Před stovkami let se podobně zeptal svatý Řehoř Bohoslovec a našel odpověď. Zeptal se nepřímě. „Jak je to, když Bůh není aritmetická jednotka, ale Trojice?“ A odpověděl: „Když je Bůh láska, nemůže být jenom jednotou, neboť by nemohl milovat někoho druhého, ale jen sám sebe. Kdyby byl Bůh dvě osoby, to by se milovaly navzájem a nezbyl by žádný prostor pro někoho dalšího. Setrávaly by v objetí jako manželská dvojice, dívaly by se navzájem do očí, radovaly by se jeden z druhého a snažily se vyloučit všechno, co by mohlo narušit intimitu a jedinečnost tohoto setkání.“ Říká tedy, že Bůh je Trojice, protože přítomnost třetího ruší falešnou jednotu a nejenom ruší. Vysvětluje nám, že aby jeden druhého mohl milovat, musí třetí poodstoupit a zůstat tak řečeno stranou, aby se dva mohli nerušeně milovat bez cizího vměšování, poznávat druh druhá, a radovat se jeden z druhého. Třetí musí být připraven poodstoupit a být sám.

Avšak když Bůh je láska, platí řečené o každé osobě Svaté Trojice a o všech třech najednou. Dvě osoby, jež přebývají v nerozdělitelné jednotě, se obracejí ke třetí osobě Svaté Trojice, jež pro ně obětovala svoji existenci a zůstala sama. Dva jsou opět jedno, neboť třetí je ochotna

„poodstoupit“. Je to tragický Bůh, v němž láska a smrt jsou jakoby jedno a totéž, a v němž vzájemná láska znamená absolutní, největší možnou oběť. Tak tady máme Boha, jehož nazýváme Svatou Trojicí a vidíme v něm obraz dokonalé lásky. Proto si zároveň musíme uvědomovat, jak je tento Bůh sám v sobě tragický, jak slavná je tato tragedie, jak slavná je tato oběť a sjednocení. Osobně si myslím, že je pro nás velmi důležité nemít představu o Bohu jako o nějaké velkolepé „bytosti“ sedící na trůnu daleko od nás. Tak daleko, že můžeme k němu jen vzhlízet, vztahovat k němu ruce, vzývat jej, aniž bychom při tom doufali v poznání tajemství lásky, jako tajemství Boží. Známe totiž toto tajemství z naší vlastní zkušenosti, protože jsme schopni v malé míře milovat druh druh a tak začínáme být obrazem Svaté Trojice.

Pohledme na matku, otce a dítě, na jejich vzájemné vztahy: Rodiče jsou nejenom připraveni se pro dítě obětovat, ale skutečně se pro své dítě obětují tím či jiným způsobem. Rodinné vztahy jsou obrazem. Jejich pomocí nelze všechno objasnit. I přes ohraničenost naší skutečnosti víme, že když milují druh druh, láska z nich dělá jedno, zároveň se však vymaňují ze svého objetí, aby milovali a sloužili třetímu.

Toto je právě odraz tajemství Svaté Trojice v lidském rodu, odraz nedokonalý, protože jsme velmi daleko od její obětavé, ukřižované a vzkříšené lásky, ale přesto něco o ní víme a to nejenom ze zkušenosti otcovství, mateřství a rodinných vztahů. Víme o ní také z ochoty obětovat sebe pro něco, co je víc než já, co je vyšší než náš vlastní život.

Zdá se mi, že jsem již někdy jako příklad vyprávěl o veliteli, který za války poslal svého syna, mladšího důstojníka svého oddílu, na nebezpečné místo. Šance vrátit se zpět živý byla pramalá. Jeden z důstojníků se na něj tehdy obrátil s vyčítavou otázkou: „Jak jste mohl poslat svého vlastního syna na smrt?“ Odpověděl mu: „Mohl jsem poslat svého vlastního syna, ale nemohl jsem poslat syna někoho jiného.“ V tomto příběhu můžeme spatřit odraz obětující se lásky Svaté Trojice a zároveň se v něm odráží sláva Boží i sláva lidská, když takto podobně jednají. Bůh i člověk jsou si podobní tímto zvláštním nedostizitelným způsobem. Lidský rod roste, ještě úplně nedospěl. To je pravda, ale v podstatě, ve svém bytí – a to ne jenom Církve, ale celkově – je obrazem Božím, Jediného ve Svaté Trojici. Předně se to vztahuje na svaté, v menší míře na reálný stav v Církvi. Netýká se to podstaty Církve,

neboť je miestem, kde se Bůh a člověk setkávají, sjednocují se, jsou jedno. Tato skutečnost se vztahuje k celému lidstvu, ke každému z nás, jež jsme v procesu růstu. Je to pro nás velmi důležité. Když se podíváme do dějin lidstva, vidíme světlo i tmu, protože nejsme dokonalí. Ještě jsme se nestali čistým a dokonalým Božím obrazem, jediného ve Svaté Trojici. V každém z nás však je něco z tohoto obrazu v takové míře jaké máme vztahy jeden ke druhému a celkově k celému lidstvu.

Při četbě Starého i Nového Zákona slyšíme Boha, jak k nám hovoří jazykem, kterému rozumíme. Je velmi důležité si uvědomit, že nám evangelium říká pravdu a tuto pravdu vyjadřuje v nám dostupné podobě. Rád bych to blíže popsal. Evangelium i Starý Zákon jsou plně podobenství. Chápeme je jako nějaký symbol či odraz, ale tato slova mají daleko bohatší význam. V angličtině se pro slovo podobenství užívá i výraz parabola. Kdo se vyzná trochu v matematice, bude vědět, že parabola je zvláštní geometrický tvar, jehož pomocí můžeme dohledat to, co představují verbální podobenství – paraboly.

Pokusím se nejprve vysvětlit význam paraboly v geometrii. Když učiníte kruh, bude mít střed. Zatlačíte-li na kruh ze dvou stran, vytvoříte elipsu, která místo jednoho středu, bude mít středy dva, protože každá ze dvou polovin tvořících elipsu, má svůj střed. Když pokračujete v tlaku na strany elipsy, rozlomí se a strany v místě zlomu se rozletí vlevo a vpravo. Tehdy jedno ohnisko (jeden ze středů původní elipsy) zůstane uvnitř a druhé (druhý střed) bude v nekonečnu.

Udivuje mne v těchto parabolách – podobenstvích, tajemném vyprávění v evangeliích a Starém Zákoně, že nám podávají obraz čitelný ve středu ohraničeného polokruhu, v němž žijeme. Později jak duchovně rosteme, získáváme více zkušeností a intelektu, můžeme jít dále a dále ve snaze dosáhnout druhého středu, jenž s námi pohne směrem do věčnosti. To se děje protože každá parabola v evangeliu nebo Starém Zákoně či v parabolách jiných vyprávění, jež k nám došly skrze mnohá staletí, jsou prostá a jednoduchá vyprávění pochopitelná v každé době. Avšak podle toho jak se do nich dokážeme ponořit, podle toho jak duchovně rosteme a přibližujeme se více a více moudrosti, jež utvořila jejich konkrétní obraz, vcházíme za hranice samotného obrazu. Při tom obraz neztrácí svoji pravost, ale jeho pravda nabývá na neobyčejné kráse.

Rád bych zakončil tuto besedu něčím, co by mohlo být mostem k besedě následující. Jako doplnění k řečenému o podobenstvích připomenu myšlenku otce Sergije Bulgakova, že začátek Bible – kniha Genesis není kniha historická, ale meta-historická. Používá jazyk našeho padlého světa, nám vlastního a sděluje tajemství o světě před pádem. Proto napsané v prvních kapitolách knihy Genesis je pravda, ale vypoovídá o jiné dimenzi než je konkrétní pravda, o níž jsme hovořili. K tomu bych rád dospěl v příští besedě, neboť jsme si zvykli číst začátek knihy Genesis, první čtyři kapitoly, jako by to byly prostě dějinné události, seskupení faktů. Za nimi však je něco více, než se nám zdá. Máme nekonečně mnoho výkladů, které se ne vždy shodují. Většinou převládá všeobecně známý výklad podávaný čtenáři v katechismu a v dalších knihách pro děti i dospělé. Můžeme pojednat i o jiných výkladech a při tom nezavrňovat onen základní výklad? Můžeme si uvědomit, že jsou i odlišné přístupy k zmíněnému biblickému textu? Vráťím se k tomu v příštím setkání.

V následující besedě bych chtěl přiblížit ideu „meta-historie“ při výkladu „počátků“, prvních čtyř kapitol knihy Genesis. Uvedu několik nových skutečností, o nichž jsem ještě nikdy nemluvil.

Meta-historie

Jak víte, hlavním tématem našich rozhovorů v tomto roce je tázání. K tázání patří i pochybnosti a jejich překonávání. Občas se nám to jeví jako hnutí víry. Tehdy říkáme: nemám odpověď na svoji otázku, ale znám Boha, i když jen v malé míře, mohu mu důvěřovat, budu své činy zakládat na důvěře, pokud nebudu dostatečně dospělý, nevyrostu duchovně, nenaberu životní zkušenosti a znalosti natolik, abych pochopil to, co se nyní nalézá za hranicemi mého chápání. Je to přirozený přístup známý ve všech oblastech lidského poznání. S jeho pomocí se učíme poznávat běžný lidský život, získáváme základní i univerzitní vzdělání a řešíme životní problémy. Když se postavíme tváří v tvář Bohu, očekává se od nás podobný přístup. Občas je to i heroická důvěra v Něj, když všechno kolem se staví proti této důvěře.

Může se stát, že takový přístup bude někdo považovat za rouhání. Avšak mnohé věci, jež nás obklopují, jsou tak strašné, že říkáme: Jak může Bůh takové věci dopustit? Kam se poděla jeho zodpovědnost?

Dopustit je je v jistém smyslu stejné jako s nimi souhlasit. Takové otázky bych chtěl dnes položit. Moje řeč bude možná nejasná, protože budu mluvit o tom, co jsem chtěl pochopit, ale nepochopil v dostatečné míře tak, jak jsem si přál.

V předešlých rozhovorech jsem se snažil doložit, jak slovo Boží a víra svatých před nás staví otázky a vede nás k tomu, abychom o nich vážně přemýšleli a studovali je. Rád bych s vámi dnes posoudil jeden moment, o němž se málo hovoří a chápe se jako něco samozřejmého. Avšak v jistém smyslu je počátkem mnoha problémů.

Na počátku knihy Genesis čteme, že Bůh zasadil v zahradě Eden dva stromy: strom života a strom poznání. Adam a Eva se živili z jednoho stromu a byli přizváni k tomu, aby stále rostli v poznání Boha a v obecenství s ním. Z druhého stromu jíst neměli a právě tehdy k nim přišlo pokušení. Podle třetí kapitoly knihy Genesis přistoupil k Evě Satan a řekl jí: „Bůh vám zakázal jíst ze stromu poznání, protože když budete jíst, budete jako On – vševědoucí.“¹ Ve všech komentářích Písma svatého čteme, jak byla Eva pokoušena a to znamenalo počátek pádu lidského rodu.

Rád bych obrátil vaši pozornost na dvě věci. V první řadě Eva byla tehdy bezhříšná, čistá, bez viny. Slova, se kterými se k ní obrátil Satan, nemohla mít za adresáta nějaké zlo v ní ukryté. Jejich adresátem byla její nevinnost, její čistota, její upřímnost. Uvěřila hadovi nikoliv proto, že se jí chtělo přestoupit Boží přikázání, ale protože byla přesvědčená, že jí kdosi dobře radí. Vždyť Bůh, když stvořil lidi, uložil jim, aby Jej poznávali a poznávali všechno ostatní na světě. K tomu, aby mohli poznávat, vedou dvě cesty: první představuje dokonalé obecenství s Ním v takové míře, že Jeho myšlení se stane naším myšlením. Druhá je cestou obecenství s Bohem ze svatosti do svatosti.

V případě pokušení Evy shledáváme ještě jinou skutečnost. Jako by v něm bylo přání opravdu naplnit Boží přikázání, ale jednodušším způsobem: sněž ovoce a budeš znát to, co zná Bůh. Jedení ovoce je pochopitelně jen obraz. Některé komentáře, na něž se většinou zapomíná, vysvětlují, že jedení ovoce představuje svým způsobem svaté přijímání.

¹ Bible, Písmo svaté, Český ekumenický překlad, Praha 1979, 1. kniha Mojžíšova – Genesis, 3. kap., 5. verš.

Proto návrh daný tehdy Evě znamenal i ztotožnění s okolním světem, jenž je kolem tebe a budeš jej znát stejně, jak jej zná Bůh. To, co Bůh nabízel, bylo: přijímej mne a budeš se dělit o mé poznání.

Jednoduše můžeme říci, že je to stejné. Avšak je tu rozdíl spočívající ve způsobu poznání Božských věcí. Boha poznáváme, když Jej „přijímáme“ ve své mysli i životě - to je věc jedna. Druhá věc je poznávat Boha nezávisle na Něm. Zde je možné přinést skvělou část z díla svatého Irineje Lyonského, s ním jsem se seznámil před lety v článku Oliviera Clemanta.¹

Svatý Irinej Lyonský říká, že máme dvě cesty k plnému poznání, jež nám Bůh dává. Jednou je absolutní společenství s Ním a druhá představuje stále hlubší a hlubší společenství se stvořeným světem. Samo sebou to neznamenal odmítnutí vůle Boží, ale ve skutečnosti šlo o dlouhou, strastiplnou, těžkou cestu objevování. V Bohu spočívá všechno poznání a ve společenství s Ním můžeme poznávat vše tak, jak je On poznává. Ovšem nikoliv najednou, ale podle toho, jaké děláme pokroky ve společném životě s Ním. Evě bylo dáno poznávat všechno, ale za pomoci lidského úsilí.

Možná se vám zdají moje slova nejasná, avšak neumím to jinak vyjádřit. Pro lepší pochopení však uvedu ještě jeden příklad, jeden obraz. Můžeme poznat člověka, když s ním máme společenství srdečné a myšlenkové. Hluboce jej milujeme, absolutně mu důvěřujeme, jsme s ním nesmírně šťastní, sdílíme si navzájem své myšlenky. Na druhé straně ale můžeme člověka poznat hluboce a pravdivě skrze jeho práci. Mám teď na mysli ikony a tvůrce ikon – ikonopisce.

Každý ikonopisec vyjadřuje své poznání Krista, Matky Boží, svatých, andělů, světa podle míry osobní zkušenost. Známe ikonopisce veliké duchem a známé i jiné, jež tak obdařeni nebyli, ale tak či onak všichni své vidění vyjadřovali v tvorbě. Není to však pouze ono vidění, s nímž se musíme při pohledu na jejich tvorbu vyrovnat, je to i sám umělec a jeho osobnost. O starých ikonách stejně jako i o moderním ikonopiseckém umění můžeme říci: toto je dílo svatého Teofana Greka,

¹ Clement O. (1921-2010) byl vynikající francouzský teolog, historik, profesor na Svato-Sergejevském bohosloveckém institutu v Paříži.

toto je dílo svatého Andreje Rubleva, toto je dílo L. A. Uspenského¹, toto je dílo toho či onoho ikonopisce. Je to stejné vidění, ale vyjádřené skrze zkušenost, z obsahu zkušenosti dané ikonopisci. Myšlenka, jež se nám snaží svatý Irinej Lyonský předat spočívá v tom, že poznávat stvořené věci hluboko, s čistým srdcem, znamená postupně odhalovat samotného Tvůrce. Pochopitelně je to okružní cesta, dlouhá cesta, není přímočará ani jednoduchá. Je to cesta přímého obcenství se samotným Tvůrcem a může nás přivést k cíli. Avšak musíme si uvědomit dvě úrovně tohoto problému: Při snaze o dosažení obcenství s Bohem zůstáváme spoutání svojí hříšností. Slovo hříšnost v této souvislosti neznamená, že jsme zlí a špatní, ale že jsme nedokonalí, nedokonalí, protože jsme na samém počátku v osobách našich prarodičů ztratili obcenství s Bohem.

Při pohledu na Boží stvoření, nevidíme Boha takového jaký je, neboť naše vidění je potmělé. Apoštol Pavel píše, že vidíme věci jakoby skrze tabuli zatemnělého skla.² Toto místo je překládáno – vidění „v zrcadle“. Domnívám se však, že se v originále hovoří místo o přímém vidění skrze čisté okno, o vidění skrze okenní tabuli šedivou, ušmudlanou, zatemnělou. Totéž se vztahuje i k našim představám o Bohu a o duchovních věcech i k našim představám o světě, jenž nás obklopuje.

Máme tu však ještě i další problém. Žijeme totiž ve světě náležejícím do období po pádu. Nic nevíme o světě, jaký byl stvořen na počátku. Nejsme schopni si jej ani představit. Víme pouze, že Bůh stvořil všechno dokonale a že Duch Boží všechny stvořené věci oživoval a vedl je k naplnění. Žijeme ve světě, kdy tomu tak není, ani v Církvi, ani ve svatých. Můžeme směle říci, možná i tvrdě, že nosíme svaté věci v hliněných nádobách.³ Jsou chvíle, kdy svatost skrze člověka prozařuje oslepujícím způsobem. Většinou jej však vnímáme pouze jako pološero. Připomeňme si životopisy svatých, ve kterých čteme o takových okamžicích, kdy Boží sláva v nich nečekaně začala zářit. Myslím teď na vidění N. A. Motovilova při rozhovoru s ctihodným Serafimem, který se

¹ Uspenský Leonid A. (1902-1987) ikonopisec a teolog, zakladatel ikonopisecké školy v Paříži.

² Bible, Písmo svaté, Český ekumenický překlad, Praha 1979, 1. Korintským, 13. kap., 12. verš.

³ Bible, Písmo svaté, Český ekumenický překlad, Praha 1979, 2. Korintským, 4. kap., 7. verš.

jej zeptal: „Co se stane, když Boží milost, Duch Boží sestoupí na člověka?“ V tom se to stalo. Motovilov si rukama zakryl oči a ctihodný Serafim mu řekl: „Proč jsi to udělal?“ „Protože mě oslepila záře Vaší tváře.“ V ten okamžik, jak později vyprávěl, tvář ctihodného zůstávala lidskou, ale vycházela z ní záře poledního slunce. Motovilova toto světlo oslepilo a ctihodný Serafim mu tento jev následovně vysvětlil: „Tak to bývá, když se nás dotkne Duch Boží.“ Avšak ani svaté vždy nevidíme v takové slávě. Při četbě životopisů svatých vidíme lidství z části vznešené, nádherné a slavné, zčásti pak jako křehké, tak zázračně křehké, že Boží milost triumfuje a je to Bůh, jenž koná a nikoliv lidská osoba. Na to musíme pamatovat vždy, když se snažíme pochopit rozdíl mezi přímým obecenstvím s Bohem a obecenstvím s Bohem skrze nazírání jeho díla.

V této souvislosti toho musíme říci ještě více. Otec Sergej Bulgakov napsal, že začátek knihy Genesis není historií, není podrobným popisem historických událostí před pádem. Napsal, že se jedná o metahistorii objasňující sled skutečných událostí, pro něž není v padlém světě srozumitelný jazyk, s jehož pomocí bychom mohli náležitě hovořit o tom, co se stalo ve světě před pádem.

To je proč pokládám, myšlenku svatého Irineje Lyonského za tak důležitou. Díky ní máme možnost, jednu z možností, jak interpretovat začátek knihy Genesis. Myšlenku velmi tvůrčí a naplňující nás nadějí. Většinou se říká, že had přišel k Evě a navedl ji, aby si prohlédla ovoce stromu poznání. Zjistila, že je to ovoce dobré a jedla jej. Tímto projevem nedůvěry Bohu ztratila svoji čistotu. Pak se obrátila k Adamovi a nabídla mu část ovoce. Snědl jej a padl. Bůh mu přichází, jak se zdá, na pomoc a dává mu šanci. Volá jej: „Adame, kde jsi?“ – neboť Adam se mezitím schoval. „Jedl jsi ovoce?“ Adam odpověděl: „Ano, ale žena, kterou jsi mi dal, mně dala jíst.“¹ Obvykle v tom vidíme Adamův pád. Svou odpověď obviňuje samotného Boha, jakoby On byl příčinou jeho pádu. Vždyť přece Bůh vysadil onen strom, vpustil do ráje hada, nezabránil Evě, aby nepodlehla pokušení a dovolil jí obelstít Adama a oni pak společně padli.

¹ Bible, Písmo svaté, Český ekumenický překlad, Praha 1979, 1. kniha Mojžíšova – Genesis, 3. kap., 12. verš.

Myslím, že událost můžeme vidět jinak. Když Bůh položí Adamovi onu otázku, Adam řekl: „To je žena, kterou jsi mi dal.“ Rozpoznal v ní svůj Boží dar, a proto budou společně prožívat lidský úděl. Adam se k Bohu neobrátil s výčitkou, přijal jen největší Boží dar, jenž mu Bůh daroval – Evu. V překladu Eva znamená život.

Ocitli se ve světě otrásaném neposlušností, naivitou a důvěřivostí obou Adama i Evy. Žijí v něm, ale neodvrací se daleko od Boha. Domnívám se, že v takovém vidění události, jež jsem vám nastínil je více krásy. Někomu to může připadat jako fantazie, někomu se může zdát, že takový výklad odporuje známým výkladům. Avšak pro mne je úryvek z tvorby svatého Irineje něčím mimořádným, co má jedinečný význam.

Události mají další pokračování. Na počátku byl Adam sám, pak se objevila Eva. Na tomto místě bych ještě jednou rád řekl něco, o čem jsem se již zmínil. O Evě se obvykle uvádí, že se zrodila z Adamova žebra,¹ ale ve starobylých jazycích „žebro“ může znamenat také „stranu“. Na příklad staří Slované označovali slovy „spát na žebrech“, spaní na boku. Proto Eva nemusela být stvořena z malé kosti vyňaté z Adamova těla, Eva byla jeho polovicí. K tomuto tématu existují milé židovské komentáře, jež ústí v tvrzení: „Ovšem bylo to žebro, protože je žebro blízko srdce.“ Je to hezké, ale myslím si, že blíže pravdě je myšlenka, že celý člověk, anthros, byl stvořen nejprve. Slovo Adam totiž znamená člověk ve smyslu „lidského bytí, rozděleného na dvě a zůstávající jedním“. Neboť když Adam uviděl Evu, která se stala jeho nezávislou částí, zvolal: „Kost z mých kostí, maso z mého masa a bude se jmenovat žena (mužena - v nových překladech se ztrácí smysl), neboť se zrodila z muže.² Ve starém hebrejském textu je užito slov „iš“ a „iša“ – já jsem „on“ a ona je „ona“. Ona je rod ženský odvozený od rodu mužského a já jsem rod mužský odvozený od rodu ženského. Až po pádu zjišťují, že jsou dvě bytosti. Zjistili, co dříve nevěděli, že jsou nazí.³ Nahotu objevili, protože nebyli více jednou osobou.

¹ Tamtéž, 1. Kniha Mojžíšova – Genesis, 2. kap., 21. - 22. verš

² Bible, Písmo svaté, Český ekumenický překlad, Praha 1979, 1. Kniha Mojžíšova – Genesis, 2. kap., 23. verš.

³ Tamtéž, 1. Kniha Mojžíšova – Genesis, 3. kap., 7. verš.

Žijeme ve světě, v němž užívám obrazy a slova nezpůsobilá náležitě popsat události na počátku Starého Zákona. Slova, jež by byla schopná je popsat, zmizela z našeho jazyka, neboť svět se změnil.

Nejvíce nejasná byla myšlenka, kterou jsem opakoval po takových osobnostech, jakými byli otec Sergej Bulgakov, Vladimír N. Losský, otec Georgij Florovský¹ a někteří další. Jednalo se o to, že začátek knihy Genesis nemáme chápat jako historický popis událostí, ale podle slov otce Sergeje Bulgakova jako metahistorii. Tímto výrazem se snažil zdůraznit, že o historických událostech toho času, událostech, jež se tehdy děly, nelze hovořit současným jazykem. Patří do světa již neexistujícího. Proto vše, co je popsáno v knize Genesis, je pravdivé ve své podstatě, ale není přesným popisem tehdejších událostí. Myslím, že je to velmi důležité vědět, abychom mohli pochopit, proč se otcové lišili ve svých výkladech a komentářích toho, co je psáno v prvních pěti – šesti kapitolách Bible. Termín metahistorie používáme, abychom upozornili na skutečnost, že svět, o němž zmíněné kapitoly vypráví, již není. Byl to svět, který ještě neodpadl od Boha, byl bez hříchu, nestal se takovým, jakým jej známe. Nemáme slov, abychom jej popsali. Uvedu jeden nebo dva příklady k objasnění tohoto tématu.

Abychom mohli druhým sdělit určité věci, potřebujeme k tomu srozumitelný jazyk a základní znalosti o předmětu, který chceme popsat. Jinak se nám záměr nepodaří. Prvý příklad, jenž mi přišel na mysl, mě přivedl před několika lety k údivu. Když poprvé odborníci překládali Evangelium pro Eskymáky, dostali se ke slovům: Kristus – Beránek Boží – a museli řešit problém, protože Eskymáci neznají ovce. Nikdo z nich nikdy ovce neviděl. Slovo beránek pro ně nemělo žádný obsah. Proto použili místo slova beránek, slovo tuleň. Kristus – malý tuleň Boží. Nám to může být divné a pro někoho i rouhavé, avšak pouze tak bylo možné předat to, o čem hovoří Evangelium. Ještě jeden příklad ze zkušenosti prvních misionářů v centrální Africe. Je to ta část Afriky, kde stále pálí slunce, jeho žár bývá nesnesitelný, není tam nikdy ani mráz, sníh či led. Domorodci jim nevěřili, když vyprávěli o tom, jak v Anglii

¹ Vladimír Nikolajevič Losský (1903-1958), pravoslavný teolog, autor knihy „Mystická teologie Východní církve“.

Otec Georgij Florovský (1893-1979), pravoslavný teolog, spisovatel a profesor.

a dalších Evropských městech padá s nebe voda, nejen teplá v podobě kapek, ale i studená v podobě bílých chuchvalců, mění se v tvrdý led a řeky a celá jezera bývají zamrzlá. Teprve, když se jeden z Afričanů dostal do Anglie a viděl sníh a led, uvěřil, že něco takového může existovat.

Nalézáme se vlastně ve stejné situaci ve vztahu k začátkům knihy Genesis popisující svět, který ještě neodpadl od Boha¹, jako byli oni Afričané. Svět, v němž tmy ještě nebylo, svět, kde Bůh a jeho stvoření přebývali v obecnství a žili jeden pro druhého. Když se nám autoři knihy Genesis snaží přiblížit události prvních stvořitelských dní, používají jazyk našeho padlého světa, to znamená jazyk nedokonalý, pomocí kterého není možné přesně popsat události do pádu lidského rodu. Avšak je dostatečný, abychom podle míry toho, jak hluboce přijímáme Boha, začali něco více chápat. Na druhé straně během mnoha staletí se otcové Církve a teologové snažili vyložit začátek knihy Genesis, její samotný text, ne to, co je za ním, ale jen text a psali k jeho jednotlivým oddílům různé komentáře a výklady. Nejjasnější z nich nejméně složité a lehce pochopitelné pro náš svět se týkají vyprávění o lidském pádu.

Když jsem se minule snažil tlumočit tyto výklady, narazili jsme na vážný problém. Bůh totiž stvořil ráj a tak říkajíc na své teritoriu zasadil dva stromy: Jeden dával život a druhý přinášel smrt. Adama a Evu pak postavil před životní rozhodnutí (a víme, že strom přinášející smrt, byl atraktivní, nikoliv odporný) a v této souvislosti si musíme položit otázku: jak je to s Boží odpovědností za lidský pád? Tato otázka má hluboký obsah. Jestli je Bůh odpovědný za náš pád, pak bude celá historie našeho vykoupení jiná, dostane jiný význam. Nebude to jednání Boha dávajícího z lásky život za své stvoření, které zabloudilo, padlo a zemřelo; ale jednání Boha nesoucího následky svého vlastního rozhodnutí stvořit říši smrti. Nemůžeme to však nikdy přijmout, protože neznáme takového Boha. Známe jej jako Boha lásky, Boha života, který stvořil všechny věci pro život věčný, jeho naplnění, a ne jeho destrukci.

Velmi, velmi dlouho jsem zápasil s touto otázkou, než jsem narazil, jak jsem říkal, na úryvek ze spisů sv. Irineje Lyonského, který se ke mně

¹ BIBLE, Písmo svaté, Český ekumenický překlad, Praha 1979, 1. kniha Mojžíšova Genesis, 1. kap., 26. – 30. verš.

dostal skrze článek Oliviera Clemanta. Svatý Irinej napsal, že Bůh stvořil zahradu Eden (je to pochopitelně obraz) a zasadil v ní dva stromy, jakoby dvě cesty k naplnění lidského povolání, aby člověk dosáhl dokonalosti. Jedna cesta, stromu života – nazývejme jej tak – spočívá ve zřeknutí se, odvrácení se ode všeho kromě Boha samého, obecenství s Ním, v získání toho, co svatý apoštol Pavel nazývá „mysl Kristovu“¹. Ve schopnosti objevovat Boha, objevovat Boží stvoření včetně sebe sama i celého lidského rodu a být v obecenství s Ním, skrze mysl Boží, skrze bytí v jednotě s Ním. Druhá cesta spočívá v možnosti dělat totéž, objevovat totéž, ale dívat se hlouběji ve snaze pochopit okolní svět a nalézt Stvořitele skrze jeho stvoření.

V jistém smyslu by to bylo velmi jednoduché uskutečnit, když by stvoření zůstalo nedotčené, čisté, neposkvrněné, a neztratilo by svoji vnitřní harmonii. Avšak tragická je skutečnost, že stvořený svět se stal problematický kvůli volbě učiněné člověkem (k tomu se ještě vrátím). Přesto může člověk stále najít Boha v jeho stvoření, skrze obecenství s Ním, skrze žití v Ném, ale je to proces pomalý a obtížný. Jako příklad jsem posledně zvolil obraz umělce, kterého lze poznat skrze jeho dílo. Když se podíváme na ikonu, můžeme říci: Och, to je práce Feofana Greka, nebo to je práce jiného ikonopisce, třeba i moderního jako byl L. A. Uspenský, nebo otec Georgij (Krug). Můžeme je poznat podle jejich tvorby. Stejně tak můžeme poznat Stvořitele cestou přemýšlení, cestou hlubšího poznávání Božího stvoření. Není to ta přímá, prostá cesta, na níž můžeme poznat Boha přímo v obecenství s Ním, v modlitbě, v kontemplaci v tichu. Ale jedná se o cestu, která nás vede jako jednotlivce i jako celé generace či celé lidstvo k poznání samotného Boha skrze vzlety a pády. Následkem těchto vzletů a pádů je nedokonalé obecenství s Bohem, naše poznání je neúplné, váháme, někdy věříme, jindy nevěříme. Avšak přesto můžeme důvěřovat Bohu, Stvořiteli světa, který je jeho obrazem, podobenstvím a chce nás vést k poznání sebe.

Představil jsem vám myšlenku svatého Irineje a trochu ji rozvinul a možná i pokazil, abych ukázal, že Bůh nestvořil strom smrti, ale strom hledání. Smrt přišla na svět, protože nejsme věční, ale nakonec se

¹ Bible, Písmo svaté, Český ekumenický překlad, Praha 1979, 1. list Korintským, 2. kap., 16. verš.

s Bohem setkáme. Je možné zkoumáním stvořeného světa najít jeho smysl a Boha, jenž jej stvořil.

Tyto myšlenky nás vedou k tomu, abychom se dívali jinak na svět, který nás obklopuje, na materiální svět, svět myšlení, svět poznání, svět vědy, neboť toto všechno nás může přivést k poznání Boha. Ještě dříve než něco poznáme, může nás toto všechno třeba jen přinutit se zastavit v údivu a ve velkém zmatení si položit základní otázky: Co je za tím, co známe? Jak můžeme chápat svět, jenž se nám zdá stále více složitý a nepoznatelný? Nevede nás tato cesta dále od Boha? Nebo je to cesta, jež nám pomáhá, pokolení za pokolením poznávat Boha, protože souběžná cesta s poznáním Boha skrze jeho stvoření je pro nás uzavřena? Vědec může být věřícím i nevěřícím, ale vždy se nachází v usilovném hledání a to nám dává naději, že se svět neotvírá pouze asketům a svatým a že všechny cesty mohou vést k objevení Boha.

Toto jsou ony myšlenky, jež jsem se vám minule snažil sdělit, ale asi se mi to nepodařilo. Chtěl bych vám však nyní říci jak je velmi důležité se dívat na svět, v němž žijeme se zájmem, s pochopením a s nadějí. I když jsme se nezabývali duchovní činností a zkoumáme svět, v němž žijeme z jakéhokoliv pohledu, zkoumáme dílo rukou Božích. Za hranicemi hmotných objevů můžeme objevit Tvůrce, stejným způsobem, jako můžeme objevit tvůrce básnického díla, nebo autora malířských scénérií, ikon či hudebních skladeb. Nepleteme si je, posloucháme a říkáme: „Och, to by mohl stvořit jen ten a ten autor.“ Totéž platí i o Bohu. Celý lidský rod z pokolení na pokolení šel tímto směrem. Pokolení za pokolením musí hledat a tak rozšiřovat a prohlubovat naše vědění o Božím díle a skrze ně o samotném Bohu. Ač je to jen díky pocitu úžasu a údivu, když se před námi otevírá svět, objevujeme jeho hlubiny, a rád bych řekl i jeho harmonii. My totiž neobjevujeme pouze harmonii, žijeme ve světě, který ztratil svoji jednotnou strukturu a obecnství s Bohem. Proto ve světě nevládne jen harmonie a krása, ale i děsivý rozvrat. Mluvíme nejenom o smrti. Někdy nás zachvacuje pocit hrůzy při pohledu na okolní svět: stačí si jen vzpomenout na to, co se děje v té či jiné zemi; zemětřesení, požáry, povodně nebo jiná neštěstí vinou lidské slepoty a nenávisti. Přesto musíme jít dále touto cestou, na níž jsme my lidé zničili a dále ničíme Boží svět, ale díky Bohu jej nemůžeme zcela zničit. Úhel pohledu, který jsem vám nyní představil je možná trochu neob-

vyklý, a někomu se může zdát, že vyučuji. Ne, nevyučuji, jenom vyslovuji názory neslučitelné s harmonickou představou, jež o nich máme.

Pochopte, nejsem nevěřící. Naopak věřím vášnivě v obecenství s Bohem, které se nám dostává v modlitbě, v životě hodným jeho svatosti, jeho lásky a všeho toho, co nám dává. Ale z druhé strany jsme pohrouženi do světa, jehož jsme částí, částí padlého světa, v jehož zmatku musíme nalézt svou cestu. Připomeňme si evangelní vyprávění o tom, jak začal apoštol Petr tonout, když šel po vodě ke Kristu. Učedníci se plavili z jedné strany Galilejského jezera na druhou. Již byli skoro u břehu, rozpoutala se veliká bouře a uprostřed té hrůzy uviděli Krista kráčejícího po vodě. Vyděsili se, že je to přízrak, a křičeli strachem. Ježíš na ně hned promluvil a řekl jim: "Vzchopte se, já jsem to, nebojte se!" Tehdy Petr, který často jednal unáhleně, zvolal: "Pane, jsi-li to ty, poruč mi, ať přijdu k tobě po vodách!" A on řekl: "Pojď!" Petr vystoupil z lodi, vykročil na vodu a šel k Ježíšovi.¹ Když se Petr díval jen na Krista, mohl jít po jezeře. Najednou mu došlo, že nejde po pevné zemi, ale má pod nohama vodu a může každou chvíli utonout. Jakmile si to řekl, začal se opravdu topit. Tehdy jej Pán Ježíš Kristus vzal za ruku a zachránil mu život. Uvědomil si, že je opět na lodi a u břehu. To je ona cesta, po níž má projít celé lidstvo, každý z nás. Jsme jako Petr. Někdy dokážeme jít přímo k Bohu. Nemyslíme na žádné překážky ani na sebe samé. Jsou však chvíle, kdy si začneme vybavovat různá nebezpečí, jež na nás ve světě číhají, a začneme tonout. Stává se to v situacích pro nás zásadních i při velmi prostém rozhodování. Hlavně, když si začneme zoufat, ztrácíme naději, život je pro nás těžký a neuvěřitelně krutý. Jak žít? Tehdy nečekaně vchází do našeho života Bůh.

Dovolte mi ještě něco doplnit, co zdánlivě s naším tématem nesouvisí. Patřím ke generaci, která zažila prvou světovou válku, revoluci i emigraci a všechny s ní spojené těžkosti. Když jsem byl chlapcem, zdálo se mi, že se svět kolem mne podobá džungli, že kolem mne běhá divoká zvěř. Kdo chce přežít, musí být zcela bezcitný a musí umět bojovat, anebo se připravit na likvidaci či na roztrhání na kousky. V určitou chvíli však do mého života vstoupil Kristus. Bylo mi čtrnáct, vzpomín-

¹ Bible, Písmo svaté, Český ekumenický překlad, Praha 1979, *Evangelium podle sv. Matouše*, 14. kap., 23. - 31. verš.

nám si, jak jsem četl poprvé Nový Zákon a našel úryvek z evangelia podle sv. Matouše, kde se říká, že Bůh sesílá sluneční světlo na dobré i zlé, miluje dobré i zlé – jedny s radostí a druhé s bolestí v mukách na kříži.¹ Odložil jsem knihu a pomyslel si: chci být s Bohem a i kdyby mě zaživa spálili, přesto budu milovat lidi, kteří to dělají, protože chci být s Bohem.

Myslím si, že je to situace, v níž jsme všichni: ve vědě, literatuře, umění, hudbě, v lidských vztazích, v časech mírových i ve válce, ve zdraví i v nemocech, jdeme po jezeře, po kterém šel apoštol Petr. Někdy kráčíme po vlnách, protože si představujeme Boží harmonii, jindy toneme, neboť myslíme na naši zranitelnost, na nebezpečí nám hrozící. V tom okamžiku nás bere Kristus za ruku a my se ocitáme v bezpečí na břehu. To je možné vidět již v začátcích knihy Genesis i to, co pak následuje.

Kromě toho musíme přehodnotit naše vžitě představy o biblických událostech. Připomeňme si například naši představu o Adamovi a Evě, jak žili v ráji v dokonalé harmonii se sebou navzájem, v dokonalé harmonii s Bohem, ale byly tam dva stromy: strom života a strom poznání. Většinou si představujeme, jak Eva pohlédla na strom poznání, shledala jej atraktivním a ďábel jí řekl: „Utrhni si a jez jeho ovoce. Je to strom poznání a budeš znát všechno jako Bůh.“ Při tom ještě našeptal: „Není to, co ti Bůh řekl: ‚Poznej všechno, jak já znám?‘“ Eva jedla ovoce a svět se jí změnil: není to již svět, kde vládne život a září Boží světlo, ale svět, jenž se stal světem materiálním. Obrátila se k Adamovi a dala mu to také ozkoušet, okusit ovoce a objevit svět, objevil svět, který před tím nikdy neviděl. Potom pohlédli jeden na druhého a jak je napsané v knize Genesis, uviděli, že jsou nazí.² Před tím si Adam a Eva neuvědomovali, že jsou nazí. Oba byli stvořeni, jak se píše v té samé knize Genesis, jako jediná osobnost ve dvou osobách a neviděli jeden druhého v jinakosti a protikladu. Když Adam pohlédl na Evu, řekl: „Jsem já, ona je ona, já jsem já, ona – je já jakoby v ženském rodě.“³ Neviděl v ní cizího

¹ Bible, Písmo svaté, Český ekumenický překlad, Praha 1979, *Evangelium podle sv. Matouše*, 5. kap., 44. – 46. verš.

² Bible, Písmo svaté, Český ekumenický překlad, Praha 1979, *1. kniha Mojžíšova - Genesis*, 3. kap., 1.-7. verš.

³ Tamtéž, *1. Kniha Mojžíšova - Genesis*, 2. kap., 23.-25. verš.

člověka, ale samého sebe, zjeveného v neuvěřitelné kráse. Až po pádu se na sebe začali dívat jako na rozdílné bytosti, ne-já uvědomili si svoji nahotu.

A pak řekl Bůh: „Adame, kde jsi?“ Adam odpověděl: „Uslyšel jsem v zahradě tvůj hlas a bál jsem se. A protože jsem nahý, ukryl jsem se.“ Bůh mu řekl: "Kdo ti pověděl, že jsi nahý? Nejedl jsi z toho stromu, z něhož jsem ti zakázal jíst?" Adam odpověděl: "Žena, kterou jsi mi dal, aby při mně stála, ta mi dala z toho stromu a já jsem jedl."¹ Komentáře obvykle hovoří o tom, že se žena nechala oklamat, jedla ovoce ze stromu a dala jíst i Adamovi a pak zjistili, že jsou nazí, jinými slovy, navzájem si cizí, jejich jednota se rozpadla a není jí více. Když se jim Bůh ukázal, dostali strach, a když byl Adam vyzván, aby to vysvětlil, řekl: „Stalo se to kvůli ženě, kterou jsi mi dal, je to tvoje vina.“

Je to něco, co musíme podle mého názoru znovu promyslet, ale netvrdím, že mám pravdu. Prostě nabízím jiné vidění této události, které jsem si uvědomil při čtení svatého Ireneje. Eva okusila ovoce a začala vnímat svět ne tak, jak Bůh vidí své stvoření, ale stvořeným viděním stvořeného světa. Dala jíst to samé ovoce Adamovi a on také začal vidět svět nikoliv ve světle Božím, ale v polomračnu, které je obklopilo. V této souvislosti bych rád upozornil na slova: to žena, kterou jsi mi dal. Adam se ženy nevzdává, zůstává s ní, i v padlém světě se nerozcházejí. Spolu vstupují do tragédie a Bůh vstupuje do tragédie společně s nimi, protože to představuje zpětnou vazbu, jež podmiňuje Vtělení a Ukřižování. Tento úryvek Písma svatého mě hluboko zasáhl, protože nevypovídá jen o neposlušnosti, rebelii, urážce samého Boha, o odchodu od něj pryč, ale pojednává o skutečné tragédii. Ale můžeme si položit jinou otázku: řekli jsme, že přišel ďábel a pokoušel Evu. Stala se tu prostě nějaká chyba. Stvořen byl přece anděl světla, proč se změnil v anděla temnoty? Staří spisovatelé se to snažili vyložit, avšak jejich výklady mě nedokázaly uspokojit. Jedni vysvětlují, že jeden z andělů zhřešil pýchou. Díval se na sebe, shledal jak je krásný a tak zpychl, že ztratil neporušenost a jednotu s Bohem. Jiní tvrdí, že pád andělů následoval až po stvoření člověka. Ovládla je závist: jak je možné, aby byly stvořeny ještě další bytosti, které jsou stejně krásné, stejně tak obdivuhodné jako my? Zvláš-

¹ Tamtéž, 1. Kniha Mojžíšova - Genesis, 3. kap., 9.-12. verš.

tě když andělé věděli o předvěčném rozhodnutí Božím, že se Syn Boží stane Synem člověka. Oba výklady mě nedokáží přesvědčit, neboť umožňují projev zla v andělech. Tuto možnost může realizovat jenom Bůh, protože ji nelze zrodit mimo dokonalé bytí. Našel jsem však výklad jednoho raného spisovatele, který mě uspokojil.

Lactantius¹ napsal, že Bůh stvořil anděly, kteří s ním byli ve spojení prostřednictvím bohoslužebné úcty, lásky, velebení, obecenství. Stávali se více a více účastníky Božího světla a postupně byli světlem samého Boha cele prostoupeni. Avšak v jakémisi okamžiku jeden z nich zahleděný do sebe uviděl, jak září božským světlem. Nepoznal, že to není jeho, ale Boží krása, jež se na něm odráží a zvolal: Jsem jako Bůh! Byl jedním, jehož nazývali Luciferem, nositelem světla, slovansky Denicí. Spolu s ním pak i další, jemu podobní se zahleděli na sebe a objevili, jak neobyčejně jsou krásní. Zdálo se jim, že dosáhli nekonečné plnosti, zapomněli, že není ohraničení pro plnost, není ohraničení pro růst, jak by to nebylo příjemné světlo v nich, ale bylo pouze součástí Boží záře. Padli, protože se uzavřeli do sebe, místo, aby zůstali cele otevřenými Bohu. Jeden z nich pak přistoupil k Evě a svedl ji a ona následovala jeho příkladu. Poznal, co znamená být stvořenou krásou a zřejmě zcela nepochopil obsah ztráty obecenství s tím, kdo jediný je krása a Stvořitel.

Setkáváme se zde s téměř alternativním viděním. Nebere nám možnost pohledu, o němž jsem hovořil na začátku. Dává nám však naději, takovou naději, že díky ochutnání ze stromu poznání se nám otevře la cesta postupného odhalování Tvůrce skrze poznání jeho stvoření. Tento proces nezačíná až někde v daleké budoucnosti. Děje se tak souběžně: poznáváme Boha v jeho stvoření, v jeho díle, v jeho moudrosti a nakonec v jeho Vtělení a Ukřižování i v jeho Vzkříšení a to nám otevírá novou cestu poznání jím stvořeného světa skrze poznání Boha dané nám v obecenství s Ním.

*připravil podle anglického originálu
Radim Pulec-Kryštof*

¹ Lucius Caecilius Firmianus Lactantius (250-325) byl křesťanský spisovatel, filozof a apologet.

PROROK HABAKUK A VÝZNAM JEHO KNIHY PRE AKTUÁLNU SÚČASNOSŤ

ThDr. MUDr. Miroslav Ščerbej

Prorok Habakuk (csl. Авбакум, gréc. Αμβακουμ) je uvádzaný ako ôsmy v poradí medzi dvanástimi tzv. malými prorokmi. Jeho meno v hebrejčine (חֲבַקּוּק- Chabakkúk) má niečo spoločné s názvom vodnej záhradnej rastliny a okrem mena tohto proroka, ktoré sa spomína dvakrát v texte jeho knihy, o tomto prorokovi vieme v skutočnosti iba veľmi málo. Vieme len, že to bol prorok – nabí (ako sám uvádza v prvom verši svojej knihy¹) a že žil v Jeruzaleme. Pôsobil v 6. storočí pr. Kr., teda v tej dobe, keď judské kráľovstvo po smrti kráľa Joziáša v bitke pri Megidde v r. 608 pr.Kr.², začalo veľmi za vlády jeho syna Joakina (vládol v r. 608-597 pr.Kr.) nábožensky a morálne upadať. Vieme to zo zmienky v jeho knihe o Chaldejcoch (ako nazýva v texte svojej knihy príslušníkov Novobabylonskej ríše³) a o hrozbe ich vpádu, ktorý sa odohral v r. 598 pr.Kr., keď novobabylonský kráľ Nabukadnesar II. (v Biblii spomínaný ako Nabuchodonozor) 15. - 16. marca 597 dobyl Jeruzalem a dal do Babylonie deportovať kráľa Joakima s rodinou a za nového kráľa Judey dosadil Zedechiáša. Zedechiáš kraľoval až do júla 587, kedy sa Judské kráľovstvo opäť vzbúrilo proti Nabukadnesorovi II a ten ho následne opäť a definitívne dobyl, vypálil mesto a jeruzalemský chrám, zbúral hradby mesta a odviekol väčšinu Židov do babylonského zajatia⁴.

V nekanonickej časti proroka Daniela (Dan 14, 33-3) je zmienka o Habakukovi, ktorý priniesol jedlo prorokovi Danielovi, ktorý bol hodený do ľavovej jamy. V Životopise prorokov, (ktorý sa asi najskôr

¹ Hab 1,1 (Všetky citácie zo Svätého písma sú z Spolok svätého Vojtecha: Kniha proroka Habakuka in Sväté Písmo Starého i Nového Zákona (SP SiNZ) 2.vydanie, s.1957-1962, SSV Trnava 1998, 2 619s., ISBN 80-7162-236-2.

² V bitke pri Megidde padol judský kráľ Joziáš, ktorý chce zastaviť egyptského kráľa Nekóna na ceste do vtedy už neexistujúcej Asýrskej ríše. Nekó II.d osadil potom za judského kráľa Joziášovho syna Joakima. (HARENBERG B., Kronika ľudstva, Fortuna Print spol. s r.o., Bratislava 1994, s. 82).

³ Hab 1,6.

⁴ HARENBERG, B. , cit. dielo, s. 86.

vzťahuje na oveľa neskorší európsky zdroj a ktorý sa v rôznych redakciách zachoval do dnešných dní) pripisovanom svätým (Pseudo) Epifaniovi Cypreskému, Dorotheovi Týrskemu a Isichiovi Jeruzamelskému, sa spomína, že Habakuk bol rodom z pokolenia Simeonovho a bol synom nejakého Asafáta z Bechtozeru, prežil obsadenie Jeruzalema a zomrel iba dva roky pred návratom Židov z babylonského zajatia a že ho doniesli na pochovanie v rodnom Bechtozere, kde má údajne hrob¹.

Vo svojej knihe (ktorá je akýmsi dialógom medzi prorokom a Bohom) sa Habakuk sťažuje Bohu na násilnosti a neprávosti vládnucej triedy židovského národa na čele s kráľom, ktoré boli páchané na židovskom národe za vlády spomínaného Joakima a na to, že jediný pravý Boh- Hospodin Jahve to všetko vidí a „ako to, že nezasahuje“(?!)². Prorok potom uvádza odpoveď Božiu ako svoje proroctvo do budúcnosti, keď Hospodin uvádza, že potrestá jedných vládnucich bezbožníkov z radov Hebrejov rukami iných ešte väčších bezbožníkov (ktorí ani nevyznávajú Hospodina ako pravého Boha) z národa Chaldejov (Novobabylončanov)³. Do krajiny sa vrúti ich hrôzostrašná jazda, budú sa podobáť dravcom, pripraveným zožrať koristiť. Závan ich jazdy je ako horúci vietor v púšti, ktorý všetko stravuje. Bezbožní králi, kniežatá Hebrejov, pevnosti, snaha obrany – to všetko bude zmietnuté z cesty týmto divokým vpádom, ktorý sa stane nástrojom Božieho súdu nad bezbožnou vládou Judey! Prorok však apeluje ďalej, akoby ho neuspokojovala prvá odpoveď. Veď z behu sveta by sa mohlo zdať, že Hospodin, žijúci vo svojej dokonalosti, nechá vyčínať bezbožných vládcov ľudskej spoločnosti bez toho, žeby zakročil. Ľudia sú vydaní napospas mocným a bohatým tohto sveta práve tak, ako sú ryby mora vydané ako koristiť rybárom, či plazy lovcom. Rôzni bezbožní mocní a vodcovia na čele národov, ktorí majú bohatstvo, moc a schopnosti, sú presvedčení, že majú právo rozhodovať o osude ľudí a štátov a zdierať všetkých a manipulovať ľuďmi podľa svojich chýtok, vnucovať svoju vôľu národom a to, čo je podľa

¹ PSEUDO-EPIPHANIOS : De vita prophetarum, s.16 in. :Православная Энциклопедия, Москва 2007, diel I., s.79-83.

² Hab 1,1-4.

³ Hab 1,5-11.

nich „právo“ ako aj to, čo je podľa nich „správne“ a pre ľudskú spoločnosť vhodnejšie. Prečo na to Boh mlčky hľadá?!

A tu Boh dáva odpoveď, ktorú prorok dlho očakával. Veď Boh hovorí, že na jej prijatie sa On pripravuje ako hliadka, ktorá stojí na hradbe a pozorne sleduje okolie. A Hospodin pozýva proroka - svojho hovorcu, aby odpoveď, ktorú mu teraz dá, napísal na tabuľu, aby tak sa zachovala pre celú budúcnosť a bude k dispozícii pre mnohých² (teda aj pre nás), aby sa z nej poučili. Trest Boha príde v pravý čas prostredníctvom národa, ktorý si vybral – Chaldejcov³. A keď sa prorok pohoršuje ako to, že títo bezbožníci budú vládnuť nad židovským národom, ktorý ako jediný vyznáva jediného pravého Boha (?), Boh odpovedá, že aj pre Chaldejcov pripravuje trest, ktorý čaká tých⁴, ktorí pod svoju vládu „zjednocujú“ všetky kmene a národy, vytínajú ich národnú kultúru a hromadia koristi na nešťastie svojho domu, aby postavili hniezdo svojho jednotného domu až do výšav⁵! Každá časť Hospodinovho výroku má svoj čas naplnenia. Hospodin vyhlasuje, že zvrátený človek, aj keď sa dočasne trúfalo nadúva a vládne, nezvíťazí navždy, ale Boh ho v pravý čas a veľmi skoro pokorí. **Spravodlivý však, ktorý verí a dôveruje Bohu a Jeho Zákonu bude žiť pre svoju vernosť**⁶. Tento výrok použil Pavol ako základnú tézu v svojom Liste Rimanom (Rim 1,17) aj Galaťanom (Gal 3,11) a cituje ho pre podopretie svojej tézy, podľa ktorej je možné spásu získať len cez vieru v Isusa Christa Božieho Syna a Spasiteľa, ktorý za nás nehodných priniesol vykupiteľskú obeť Svojmu Otcovi. Lebo kto naozaj verí v Isusa Christa, hovorí Pavol, prijme ohlasovanie Jeho Evanjelia spásy, splní evanjeliové prikázania lásky k Bohu a blížnemu a stane sa spravodlivým práve pre túto vieru činnú v skutkoch viery, ktoré automaticky a nevyhnutne vyplývajú zo samotného aktu viery. Pretože: „Nie každý kto mi hovorí: „Pane, Pane!“, vojde do nebeského kráľovstva, (teda dosiahne večný život) ale iba ten, kto plní

¹ Hab 1,13.

² Hab 2,1-2.

³ Hb 1,12-17.

⁴ Hab 2,1-5.

⁵ Hab 2,8-9.

⁶ Hab 2,4.

⁷ Poznámka autora.

vôľu môjho Otca, ktorý je na nebesiach“¹. Veď ako hovorí apoštol sv. Jakub: „...viera, ak nemá skutky, je sama v sebe mŕtva!“² – teda jasne nie v tom význame, ako uvádza reformátor Martin Luther pri formovaní svojej kritickej (a kritizovanej) tézy o ospravedlivení iba čisto vierou samotnou!

Život, o ktorom hovorí apoštol Pavol, je večný život, zatiaľ čo Habakukov text sa vzťahoval na prekonanie nešťastia. V gréckom preklade textu v Septuaginte sa v niečom pozmenil zmysel textu. V ňom totiž text znie takto: „Ak sa bude báť, moja duša v ňom nenájde zaľúbenie, no spravodlivý bude žiť pre *moju* vernosť.“ Hebrejský termín „enuma“ (ktorý sa vo všeobecnosti prekladá ako viera, ale znamená aj vernosť), vyjadruje pevné a neochvejné pripútanie sa k Bohu zmluvy a prisľúbeniam, ktoré dal ľudu, sa stal v gréckom texte „pistis“. Hoci tento termín tiež znamená vo všeobecnosti vieru, je jasné, že tu má skôr význam „vernosť“ pretože v kontexte už nejde o postoj spravodlivého, ale ide o samotného Boha. Základnú rovinu tu už netvorí postoj človeka, ale počínanie Boha, ktorý sa stáva uisťujúcou zárukou prežitia človeka v nebezpečenstve. Boh uisťuje o svojej milosti a ochrannej prítomnosti človeka, ktorý podstupuje skúšku. Dôležité je však zdôrazniť, že sa požaduje nemať strach, pretože strach je protikladom bezhraničnej viery a dôvery v Boha – a tak sa tu vlastne znova požaduje mať vieru v Boha; pojem bol významovo zachovaný, i keď bol vlastne len presunutý z druhej polovičky verša na prvu.

Ako sme už povedali, apoštol Pavol sa v polovici 1. storočia odvoláva na Habakukov text dvakrát, a to: v Gal 3,11³ a v Rim 1,17⁴. Odvolávka na prorocký text má svoje odôvodnenie v základnom predpoklade kresťanskej viery: Boh uskutočnil vykúpenie človeka a to cez dar seba samého, ktorý priniesol Isus Christos na kríži⁵. Viera v tento neslýchaný skutok Boží vylučuje vlastne akúkoľvek spásanosnú hodnotu

¹ Mt 7,21.

² Jk 2,17.

³ „A je zjavné, že Zákon neospravedľuje nikoho pred Bohom, lebo *spravodlivý bude žiť z viery*“.

⁴ „V ňom sa totiž zjavuje Božia spravodlivosť z viery pre vieru, ako je napísané: *Spravodlivý bude žiť z viery*“.

⁵ Porovnaj Rim 3,21-26 ako aj 5,6-8.

prisudzovanú len čisto formálnemu zachovávaníu Zákona¹. Ospravedlivenie ľudstva pred Bohom už bolo dosiahnuté, ale nie pre zachovávanie prikázaní, ale pre osobné pripútanie sa človeka k Tomu, „ktorý ma miluje a vydal seba samého za mňa“.² Text Habakukovej knihy sa tu teda cituje s troma významovými obmenami v porovnaní s originálom:

a) človek, o ktorého tu ide, už nie je zbožný Žid, ale človek ktorejkoľvek národnosti: „najprv Žid, potom Grék...“³, takže perspektíva je tu už univerzalistická

b) spravodlivosť, o ktorú tu ide, bezpochyby nezávisí od zachovávaníu Zákona, naopak, spája sa s jeho prekonaním cez bezvýhradné pripútanie sa k osobe Isusa Christa

c) život, o ktorý tu ide, je ponímaný ako dôsledok viery, teda nejde o pozemský život spojený s úspechom v oblasti svetskej a materiálnej, ale otvára sa k eschatologickým horizontom⁴

Po tomto pristavení sa pri tomto (z kresťanského hľadiska) veľmi významnom verši sa venujme piatim Habakukovým zlorečeniam – výrokom „Beda!“⁵ proti tým, ktorí podliehajú bezuzdnej túžbe po bohatstve, nenásytnejšej ako smrť, schopnej šíriť aj očividné klamstvá, len aby dosiahla svoj cieľ. Túžba po hromadení majetku a moci drancovaním podrobených ľudí a národov vedie ku sebaklamu, že je tak možné vytvoriť pre seba nedotknuteľnú istotu, akýsi druh chráneného a neprístupného vysoko položeného „hniezda“. „Beda!“ Habakuka pokračuje v obviňovaní verejných činiteľov, ktorí sa beztrestne dopúšťajú zločinov, využívajúc svoje politické a spoločenské postavenie. Je to aj násilné správanie tých, ktorí majú moc nad ľuďmi a ktorí potlačujú a tupia ich náboženské a mravné presvedčenie a názory, ako spoločensky nesprávne a nevhodné pre ich ďalšiu mocichtivú budúcnosť. Zaiste Hospodin nechce, aby národy šli touto cestou. Naopak, je Jeho nádejou, že zem bude v perspektíve plná Božieho poznania, ako je more pokryté voda-

¹ Porovnaj Gal 2,16 a Rim 3,27-28.

² Gal 2,20.

³ Rim 1,16.

⁴ Porovnaj Rim 5,21. „Nech tak milosť vládne nad spravodlivosťou pre *večný život*.“

⁵ Hab 2,6-20.

mi¹. Tu sa ďalšie „Beda!“ obracia voči tým, ktorí podvodne mravne kazia svojho bližného omamnými nápojmi na spôsob opitosti Noema, čím ho dostávajú do hanebného a nemravného stavu. Takémuto nehanebníkoví sám Boh dá piť kalich svojho hnevu a svojho súdu². Posledné zloreenie zasahuje modlárov, ktorí si robia hmotné modly (alebo modly z hmotného!) v zlate a striebre, v nádeji, že cez ne budú žiť. Avšak iba Hospodin je ten, ktorý povstáva zo svojho chrámu, vypína sa nad celým vesmírom, takže tento stíchne v úctivom mlčaní³.

Prípravuje sa tak záverečná scéna, veľký záverečný hymnus – Habakukova modlitba, vrcholné básnické dielo – perla prorockej literatúry. V jeho centre stojí teofánia – zjavenie samotného Boha, ktoré prorok očakáva so strachom a chvením. Hospodin sa náhle zjaví, ako keď sa zjavil počas putovania z Egypta. Prichádza od Sinaja (na ktorý poukazujú dve oblasti – Teman a Faran). Teman je púštna oblasť medzi Izraelom a Sinajskou púšťou, Teman označuje územie Edomu na Sinajskom polostrove a Kušan môže označovať severozápadnú časť Arábie – všetko v súčasnosti moslimské oblasti. Prítomnosť Božiu signalizuje žiarivé svetlo. V sprievode prichádzajú aj tropické choroby – mor a ničivý plameň – symboly Božieho súdu. Zemetrasenie rozpoltí vrchy a hrôza Božieho tajomstva zasiahne nomádske obyvateľstvo Kušanu a Madiánu arabského polostrova. Boh napreduje na koči z oblakov smerom k moru, ktoré je pokladané za obraz chaosu, zla a negativizmu. Jeho prechod vyvoláva hrôzostrašné reakcie prírody, ktoré zahŕňajú aj mesiac a slnko, šípky bleskov a ďalšie kozmické javy, ktoré sú akoby Hospodinovou výzbrojou. Hospodin sa obracia k národom zeme, aby ich súdil, ale aj aby zachránil zbožných vyvoleného národa a ich Pomazaného kráľa a útočí na Jeho protivníka – odporcu. Je to deň veľkého triumfu Boha a jeho verných. Prorok vzhľadom na hrôzu spôsobenú Božím zásahom do dejín Zeme ostáva zdesený, trasie sa a kláti k zemi⁴. No v ňom aj vo verných Bohu sa vnútri rodí radosť, pretože Boh prišiel, aby zachránil

¹ Hab 2,14.

² Hab 2,15.

³ Hab 2,20.

⁴ Hab 3,16.

Svoj vyvolený ľud a viedol ho k plnej slobode a radosti viery, čo je zobrazené s kákaním jeleníc na výšinách zeme¹.

Hlbokomyseľné, závažné a prorocké slová, ktoré nás veriacich kresťanov verných Bohu oslovujú aj v tejto našej pohnutej súčasnosti. Naša, kedysi kresťanská Európa, ktorá si zakladala na viere v jediného pravého Boha a na mravných princípoch a etických konzekvenciách, vyplývajúcich z tejto viery, sa nachádza v dobe náboženského a etického úpadku. Náš európsky verejný a spoločenský život, ktorý by mal kresťanskou mravosťou oslovovať k nám prichádzajúce národy a ľudí iných náboženstiev a vierovyznaní, sa nachádza v hlbokom morálnom a spoločenskom bahne. Žijeme totiž vo svetadieli, kde nie je nič hanbou! Vykričané domy, pornografia v bežnej tlači, sexuálne neviazanosť vo všetkých možných formách, drogový rozklad morálky mládeže i celej spoločnosti, korupcia, zdieranie ľudí, verejný výsmech z Boha a náboženstva a tých, ktorí by chceli ešte podľa Božích slov žiť, ukazuje na chorú spoločnosť, ktorá si zo svojho bahna nemôže sama pomôcť. My si totiž ani hĺbku svojho úpadku neuvedomujeme! Vidia ju príslušníci iného náboženstva - moslimovia, ktorých tak vo veľkom k sebe voláme. Čím ich chceme osloviť?! Svojou morálkou, svojim životom podľa Božích prikázaní, svojou výchovou detí, obrazom svojho rodinného a manželského života, či čím vlastne?! Materiálnym blahobytom, ktorý je vyhradený len najvyššej spoločnosti? Oni prichádzajú z prostredia, kde je viera v Boha a morálny verejný i súkromný život neodmysliteľným pravidlom! Čudujeme sa potom, že im je z našej spoločnosti na grkanie? Že si tu nezvykli, aj keď tu žijú už viac generácií. Že deti detí, ktoré sa narodili už v tejto našej „skvelej“ európskej spoločnosti ju z hĺbky duše nenávidia a považujú za bezbožnú a diabolskú a preto neváhajú obetovať svoje životy, aby nás na naše morálne bahno upozornili?! Ešte nám len ukážu, až sa stanú náboženskou väčšinou! Vadí nám naše tolerantné a nevnučujúce sa kresťanstvo? Budeme mať tvrdý a prísny islam! Nestačia našim ženám ich bikiny, monokiny, minisukne či lepšie bez sukne? Rady by verejne chodili nahé, ako som to videl teraz v poslednom PLUS 7 dní z 15. júna 2017 na strane 19., kde je fotografia nahých Britiek a Britov v uliciach Manchestru v rámci tradičnej jazdy

¹ Hab 3,19.

bez oblečenia na bicykloch, údajne len preto, aby upozornili na krehkosť cyklistov pri zrážke s automobilom(?!). Akoby sa to ani inak nedalo! A to len nedávno tam bol bombový útok radikálneho moslima! Žiada sa nám chodiť úplne nahým? Budeme chodiť v dlhých košeliach a ženy v burkách! Tak, ako kedysi Boh použil Chaldejcov, aby napravil Židov, tak teraz použije moslimov, aby napravil morálku kedysi kresťanskej Európy. Nie preto, žeby ich viera bola pravou, ako ani Babylončania neverili v pravého Boha! Budú len nástrojom v Božej ruke, aby sme sa spamätali a napravili! Máme ešte čas, inak môžeme uvidieť hrôzostrašnú „teofániu“ v ozajstnej skaze sveta - v atómovej apokalypse , ktorú si pravdepodobne vo svojej nenásytnosti pripravíme my sami! Naše slávne (našu dominanciu teraz zaručujúce) atómové, vodíkové, neutrónové (a utajené aj biologické a chemické) zbrane totiž časom do svojich rúk dostanú, vtedy už väčšinoví, moslimovia!

Zoznam bibliografických odkazov:

- АВБАКУМ, in Православная Энциклопедия, Москва 2007, diel I., s.79-83.
- PSEUDO-EPIPHANIOS : De vita prophetarum, s.16 in: Православная Энциклопедия, Москва 2007, diel I., s.79.
- Kniha proroka Habakuka. In: Sväté Písmo Starého i Nového Zákona (SP SiNZ) 2.vydanie, s.1957-1962, Spolok svätého Vojtecha : Trnava 1998, 2 619s., ISBN 80-7162-236-2.

ЖИЗНЬ И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ АРХИЕПИСКОПА ВАРЛААМА (Борисевича) (1899–1975 гг.)

доц. Юрий Данилец, кандидат исторических наук, PhD.

Олег Казак, аспирант

История православной церкви в советское время насыщена многими трагическими явлениями. Политика большевиков в религиозной сфере менялась в зависимости от множества объективных и субъективных причин. После массового террора в первые послереволюционные годы наступило некое послабление в конце Второй мировой войны. Новый виток наступления на церковь относится к временам «хрущевской оттепели». Советское руководство всеми силами пыталось поставить церковников под свой контроль, используя при этом разнообразные методы влияния. Множество документов говорят о том, что церковь противостояла атеистическому наступлению. Несогласие с политикой государства выражали как рядовые верующие, так и некоторые архиереи. Но встречались и случаи, когда руководители епархий, благочинные, священники придерживались тактики угодничества, способствуя ликвидации монастырей, храмов, русификации и т.д.

В данной публикации мы остановили свое внимание на деятельности архиепископа Варлаама (Борисевича). Личность этого архиерея вызывает дискуссии и неоднозначные оценки ученых. Вопрос заключается в том, что архиерей был, в некоторых случаях, довольно лояльный к мероприятиям советской власти. Отдельных научных публикаций, посвященных деятельности архиепископа Варлаама, не появилось. Исключением являются небольшие очерки, напечатанные на страницах «Журнала Московской патриархии»¹. В историографии также находим несколько энцикло-

¹ Наречение и хиротония прот. Павла Борисевича (в монашестве Варлаама) во еп. Винницкого и Брацлавского. In: ЖМП. 1945. № 8. с. 5; ВАРЛААМ, ЕПИСКОП ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦКИЙ. Архиепископ Варлаам (Борисевич) [некролог]. In: ЖМП. 1975. №8. с. 35–36.

педических очерков¹, биографических справок в монографических изданиях² и сборниках документов³.

Изучая разнообразные вопросы истории православной церкви в Беларуси и в Украине, исследователи упоминали о деятельности архиепископа Варлаама. По мнению исследовательницы Оксаны Сущук, во время руководства Волыньско-Ровненской епархией «епископ пытался вести себя осторожно, декларируя при каждой возможности свою лояльность»⁴. Протоиерей Александр Федчук утверждает, что епископ Варлаам способствовал русификации Волынской духовной семинарии в 1946–1947 гг.⁵. Анализируя положение монашества в Западной Украине во второй половине 1950 гг., протоиерей Петр Кирический пришел к выводу, что при архиепископе Варлааме (Борисевиче) были ликвидированы почти все монастыри в Закарпатской области⁶.

Источниковую базу нашей публикации составили фонды Государственного архива Российской Федерации (ГАРФ), Национального архива Республики Беларусь (НАРБ), Государственного архива Закарпатской области (ГАЗО), Государственного архива

¹ КОСИК О., ШЕЙКИН Г. *Варлаам (Борисевич Павел Павлович)* // Православная энциклопедия. Том 6. Москва, 2011. с. 585–586; ЖАВЖАРОВА Т. *Варлаам (Борисевич Павло Севастиянович)*. In: *Енциклопедія Сучасної України*. Т. 4: В-Вог [Текст] / Ін-т енцикл. Дослідж. НАН України; голов. ред. І. М. Дзюба [та ін.]. К.: [б.в.], 2005. с. 84.

² ЯРЕМА Р., СВЯЩ. *Відновлення Православ'я на Західній Русі в 1946 р.* К., 2010. ч. 85.

³ *Варлаам (Борисевич Павел Павлович)*. In: *Письма патриарха Алексия I в Совет по делам Русской православной церкви при Совете народных комиссаров – Совете министров СССР 1945-1970 гг.* / [подред. Н.А. Кривовой; отв. сост. Ю.Г. Орлова; сост. О.В. Лавинская, К.Г. Ляшенко. Т. 2: *Письма патриарха Алексия I в Совет по делам Русской православной церкви при Совете народных комиссаров – Совете министров СССР. 1954–1970 гг.* М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН). 2010. с. 568.

⁴ СУЩУК О. *Радянські державно-політичні органи та релігія і церква у Волинській області (1944-1953)*. In: *Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]*. Історичні науки, 2008. Вип. 10. с. 205.

⁵ ФЕДЧУК О. *Русифікація Волинської духовної семінарії у роки радянської влади (1945-1964 рр.)* In: *Краєзнавство*. 2015. №3/4. с. 140.

⁶ КИРИЧЕВСЬКИЙ П. *Вплив вищої церковної ієрархії та монастирського керівництва на життєдіяльність чернецих громад у 1940–1960-х рр.* In: *Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика*. 2014. Вип. 19. с. 156.

Волынской области (ГАВО), Архива Мукачевской православной епархии.

Павел Павлович Борисевич родился 1899 г. в г. Холм Люблинской губернии (ныне территория Польши) в семье фельдшера Холмской духовной семинарии. Образование начал в Холмском духовном училище, потом продолжил в семинарии. После начала Первой мировой войны семинария была эвакуирована в Смоленск, в сентябре 1915 г. – в Москву, в 1918 г. – в г. Кременец. Инициатором устройства семинарии на Волыни был епископ Дионисий (Валединский)¹. В 1921 г. рукоположен в сан диакона, а 1923 г. – в сан священника и назначен на приход в с. Руда Владимир-Волынского повета. В марте 1923 г. был перемещен в с. Конюхи Гороховского повета. С 1924 г. – помощник, а с 1929 г. – поветовый миссионер Гороховского повета².

В автобиографии от 29 апреля 1946 г. владыка упоминал о своей работе на Гороховщине. «Деятельность моя, как миссионера, была направлена на борьбу с сектантством и католичеством. За борьбу с католичеством – поляками был судим»³. Другой информации о преследовании со стороны польских властей нами не обнаружено. Благочинный Подберезского округа Волынской епархии (1938 г.). В 1941 г. епископом Поликарпом (Сикорским) отстранен от должности и запрещен в священнослужении. Перешел, вместе с приходом, под юрисдикцию архиепископа Алексия (Громадского)⁴. С 1942 г. и.о. благочинного Локачевского округа Волынской епархии. В июле 1943 г. в результате немецкой карательной операции был сожжен храм, где служил о. Павел Борисевич, уничтожен дом и хозяйские постройки священника.

¹ ГАРФ. Ф. Р-6991. Оп. 7. Д. 18. л. 3.

² КОСИК О., ШЕЙКИН Г. Указ. Сочин. с. 586.

³ ГАРФ. Ф. Р-6991. Оп. 7. Д. 18. л. 3.

⁴ БОРЩЕВИЧ В. Автономна православна церква на Волині. Луцьк, 1998. 98 с.; ВИШИВАНЮК А. Об отношениях между Украинской Автономной Православной Церковью и «Украинской автокефальной православной церковью» на Западной Украине в годы немецкой оккупации. In: Вестник церковной истории. 2014. № 3/4(35/36). с. 236-268; ВИШИВАНЮК А. Митрополит Алексий (Громадский) – ексарх Украинской Автономной Православной Церкви (1941-1943). In: Вестник ПСТГУ II: История. История русской Православной Церкви. 2007. Вып 4 (25). с. 71-95.

В 1944 г. во время обстрела от осколка погибла супруга о. Павла. Епископом Николаем (Чуфаровским), который возглавил приходы на Волини после убийства митрополита Алексия, переведен в с. Локачи и назначен благочинным Локачинского района ¹.

Владыка Николай готовил Борисевича для управления Львовской и Станиславской епархией. По словам российской исследовательницы Наталии Демидовой, 1 декабря 1944 г. кандидат был определен к епископской хиротонии, но Совет не одобрил данное решение². Постановлением Священного Синода от 18 апреля 1945 г. назначен на Винницкую епархию. 29 апреля епископом Николаем в Крестовоздвиженском храме г. Луцка пострижен в монашество с именем в честь прп. Варлаама, игумена киево-печерского. 12 мая 1945 г. в Михайловском монастыре в Киеве состоялось наречение, 13 мая во Владимирском кафедральном соборе – хиротония Варлаама в епископа Винницкого и Брацлавского. Хиротонию возглавил митрополит Киевский и Галицкий Иоанн (Соколов)³.

Прибыв в Винницу, епископ Варлаам организовал пастырские курсы для духовенства, пытаясь повысить образовательный уровень своих клириков. Архиерей «заботился о благолепии церковной службы, стараясь очистить ее от заимствований из католического богослужения, доходчиво проповедовал, чему способствовало прекрасное знание украинского языка»⁴. В сентябре 1945 г. по предложению экзарха Украины митрополита Иоанна (Соколова) Синодом РПЦ было принято постановление о командировании в Станиславскую область для воссоединения ищущих общения с Православной Церковью униатов епископа Варлаама (Борисевича), в связи с тем что «Священный Синод не находил способствующим делу воссоединения предоставление инициативной группе греко-католиков самостоятельных административных функций

¹ ГАРФ. Ф. Р-6991. Оп. 7. Д. 18. л. 3 об.

² ДЕМИДОВА Н. *Кадровая политика Московской Патриархии и состав епископата Русской Православной Церкви в 1940-1952 гг.* Диссертация ... кандидата исторических наук: 09.00.13.: Рос. акад. гос. службы при Президенте РФ]. М.: РГБ, 2007. с. 110.

³ *Наречение и хиротония прот. Павла Борисевича (в монашестве Варлаама) во еп. Винницкого и Брацлавского.* In: ЖМП. 1945. № 8. с. 5.

⁴ КОСИК О., ШЕЙКИН Г. Указ. Сочин. с. 586.

помимо Епархиального Архиерея». Однако это постановление Синода осталось неисполненным из-за отсутствия согласованности с планами спецорганов¹. В январе 1946 г. епископ был награжден медалью «За доблестный труд в годы Великой Отечественной войны»².

Деятельность епископа Варлаама на Винницкой и Брацлавской кафедре хорошо характеризует докладная записка уполномоченный Совета по делам православной церкви при СНК СССР по Винницкой области Л. Франчука. Чиновник сообщал, что «при приходе его на эту епархию, часть духовенства, сторонники бывшего епископа Максима, встретили его отрицательно, даже благочинный Бирского района Волосевич Аркадий долгое время в своей службе (обедне) не упоминал о нем, а упоминал епископа Максима. Таким образом, часть духовенства пыталась подорвать авторитет епископа Варлаама в лице как духовенства, так и верующих. Но впоследствии это сгладилось, все с внешней стороны как будто наладилось»³. Особенно Л. Франчука беспокоил факт брака дочери епископа с капитаном НКВД, который поселился в архиерейской квартире: «Мне приходилось слышать такие разговоры от духовенства «как видите, епископ отдал свою дочь за члена партии, работника НКВД» и вообще находится в таком окружении. Считаю, что создавшееся такое положение в быту епископа может содействовать подрыву авторитета епископа в лице верующих и духовенства»⁴.

Постановлением Священного Синода РПЦ от 3 января 1946 г. владыка Варлаам был перемещен на Волынскую и Ровенскую кафедру⁵. По мнению Ольги Косик и Геннадия Шейкина, одной из

¹ ВИШИВАНЮК А. *К вопросу о роли иерархии и духовенства Русской Православной Церкви в кампании ликвидации Украинской Греко-Католической Церкви в 1945-1949 гг.* In: Вестник ПСТГУ. Серия II. История Русской Православной Церкви 2012. Вып. 3 (46). с. 60.

² КОСИК О., ШЕЙКИН Г. Указ. Сочин. с. 586.

³ ГАРФ. Ф. Р-6991. Оп. 7. Д. 18. л. 15.

⁴ Там же.

⁵ *Хроника [епископ Винницкий и Брацлавский Варлаам назначен епископом Волынским и Ровенским]*. In: ЖМП. 1946. №5. с. 15.

главных забот Варлаама в период его пребывания в Волынской епархии было возвращение к церковнославянскому языку в богослужении»¹. Эти реформы коснулись и духовных учебных заведений. Епископ рекомендовал для Волынской духовной семинарии одно из произведений в первом полугодии на первом курсе выполнить на русском языке. Но преподавательский коллектив сделал еще больше, и в декабре 1946 г. третьеклассники должны были писать два произведения на русском языке².

Изучив ситуацию в епархии, епископ Варлаам в письме на имя патриарха Московского и всея Руси Алексия I (Симанского), раскрыл главные проблемы положения православной церкви в регионе. Епископ Варлаам предлагал «поддерживать только материально обеспеченные приходы в условиях новой социально-экономической действительности; улучшить религиозно-нравственные основы духовенства, церковную дисциплину; унифицировать язык богослужения; восстановить авторитет архиерея; продвигать на места благочинных только авторитетных церковных священнослужителей»³.

24 февраля 1946 г. епископ Варлаам принимал участие в хиротонии Антония (Пельвецкого) в епископа Станиславского и Коломыйского. Торжества состоялись во Владимирском соборе Киева. Их возглавил Патриарший Экзарх всея Украины митрополит Киевский и Галицкий Иоанн (Соколов), в сослужении епископов Львовского и Тернопольского Макария (Оксиюка) и Мукачевском и Ужгородском Несторам (Сидорука)⁴.

В информационном отчете уполномоченного по делам РПЦ по Волынской области за 1 квартал 1947 г. деятельности епископа Варлаама уделено значительное внимание. Критика сводится к четырем главным составляющим: экономические злоупотребления,

¹ КОСИК О., ШЕЙКИН Г. Указ. Сочин. с. 586.

² ФЕДЧУК О. Указ. сочин. с. 140.

³ БОНДАР В., ЯКУНІНА К. *Документи релігійних громад як масове джерело до вивчення історії регіону*. In: Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія: Історичне релігієзнавство. 2015. Вип. 12. с. 53.

⁴ ЯРЕМА Р., СВЯЩ. *Львовский Церковный Собор 1946 года в свете торжества Православия в Западной Украине*. К.: КИТ, 2012. с. 111.

пассивность и бездеятельность в управлении епархией, связи с бывшими националистами, беспочвенная переброска духовенства с прихода на приход. В частности, уполномоченный заявлял, что епископ «очень интересуется поступлением денег в епархиальное управление, хозяйственными делами (свечным заводом, лавкой и другими объектами), связанными с деньгами. Все это не может не возводить скверное отношение к нему со стороны духовенства»¹. Касательно связей с украинскими националистами, свои слова чиновник подтверждал следующими фактами: «Епископ Варлаам и до настоящего времени не отрешился от националистической идеологии и в немалых случаях проявляет ее в практической деятельности, если принять во внимание, что он пригласил к себе в дом в качестве хозяйки жену бывшего бандита Цаука М., близко сдружился с врачом Омельчуком (в прошлом националистом) и ряд подобных других случаев»².

В разговорах с уполномоченным архиереем высказывал мнение, что «он путем перемещения и новых назначений постепенно избавляется от группы лиц, связанных в прошлом с польской автокефалией, желающих и сегодня любой ценой сохранить свое положение и влияние на церковные дела». Чиновник ставил под сомнение заявления епископа, указывая, что последний «совершенно не интересуется жизнью и деятельностью церкви, как это надлежало бы епископу. Он до сих пор не знает, сколько слушателей в семинарии, как ведется проповедование, как учатся семинаристы... Он не знает, сколько приходов, многих священников и интересуется только теми, которые близки к нему и немало запятнаны своим прошлым и настоящим. Он не интересуется, как совершается служба, какие произносятся проповеди и т.д.»³. Уполномоченный ставил вопрос о необходимости замены епископа на Воляни другим архиереем.

Политика епископа по отношению к духовенству вызывала ответную реакцию. Историк Владимир Борщевич обнаружил

¹ ГАВО. Ф. Р-393. Оп. 3. Д. 7. л. 40.

² Там же. л. 43.

³ Там же. л. 39-40.

интересный документ, согласно которому второй священник Луцкого собора и благочинный Луцкого района о. Василий Осташевский в начале января 1947 г. подал уполномоченному жалобу на епископа Варлаама. В ней священник обвинил своего правящего архиерея в присвоении церковных денег, а также позволил себе упреки политического характера. Жалобу уполномоченный передал советским органам НКВД¹.

Постановлением Священного Синода РПЦ от 3 июня 1948 г. епископ Варлаам был переведен на Каменец-Подольскую и Проскуровскую кафедру². В фондах ГАРФ хранится интересный документ, который раскрывает некоторые моменты пребывания архиерея в новой епархии и его отношение с советскими органами. 8 февраля 1949 г. уполномоченный Совета по делам РПЦ по Камянец-Подольской области Д. Сибряев подготовил характеристику на епископа. В ней указано, что Варлаам (Борисевич) «пишется русским» и « первое время по прибытии высказывался о бедности епархии по сравнению в Волынской-Ровенской»³. Анализируя личные качества архиерея, уполномоченный отмечал, что владыка в общении с духовенством допускает грубости, у значительной части духовенства и верующих авторитетом не пользуется. Среди главных причин такого явления, кроме грубости, чиновник также считал курение и игру на пианино. Рисуя политический портрет епископа, Д. Сибряев утверждал, что «в отношении лояльности к Советской власти епископ Варлаам вызывает сомнение». Уполномоченный ставил под сомнение арест поляками за работу против католиков: «Непонятно как могло произойти, что его наказали – судили, а затем в 1938 г. повысили – назначили благочинным». Согласно документу, в разговорах епископ с «особой силой стремится подчеркнуть свою лояльность к Советской власти,

¹ БОРЩЕВИЧ В. Ментальний простір волинського православного духовенства у другій половині 40-х – на початку 60-х рр. ХХ ст. Іп: Питання історії України. 2009. Т. 12. с. 67.

² *Хроника (назначения и перемещения архиереев) [епископ Волынский и Ровенский Варлаам (Борисевич) назначен епископом Каменец-Подольским и Проскуровским]*. Іп: ЖМП. 1948. №9. с. 39.

³ ГАРФ. Ф. Р-6991. Оп. 7. Д. 18. л. 5.

что якобы еще до Великой Октябрьской Революции он был русофилом, а в период Отечественной войны был уверен в победе Красной армии и искренне желал этого, в то время как есть основание подозревать его в принадлежности к ОУН»¹. Подводя итог под характеристикой, уполномоченный заявлял, что Варлаам не соответствует должности епископа и в политическом, и в моральном отношении. «Органы МГБ с моим выводом согласны», – отмечал уполномоченный².

27 декабря 1951 г. епископ Варлаам был переведен на Измаильскую и Болградскую кафедру³, а с 1 февраля 1955 г. – епископ Хмельницкий и Каменец-Подольский⁴.

5 сентября 1956 г. Священным Синодом РПЦ назначен на Мукачевско-Ужгородскую епархию⁵. Фактически состоялся обмен епархиями двух архиереев – епископа Илариона (Кочергина) из Мукачева отправили в Хмельницкий, а епископа Варлаама на его место. Сохранилась переписка патриарха Алексия I с председателем Совета по делам РПЦ при Совете министров СССР Георгием Карповым по этому вопросу. В частности, патриарх приводил выдержки из письма митрополита Николая (Ярушевича), который утверждал, что «Георгий Григорьевич уже договорился об этом (речь идет о переводе – авторы) с епископом Варлаамом в дни своего пребывания в Киеве, желательно поощрить епископа Варлаама саном архиепископа...» И далее: «Возможно, что он ему самому об этом намекнул...»⁶. После личного разговора патриарха с епископом Варлаамом оказалось, что он не встречался с Кар-

¹ ГАРФ. Ф. Р-6991. Оп. 7. Д. 18. л. 5.

² Там же. л. 6.

³ *Назначения архиереев [епископ Каменец-Подольский Варлаам назначен епископом Измаильским]*. In: ЖМП. 1952. №1. с. 12.

⁴ *Определения Священного Синода [1955.01.31-1955.02.01: утвердить управляющего Хмельницкой епархией епископа Варлаама, б. Измаильского, епископом Хмельницким]*. In: ЖМП. 1955. №3. с. 8.

⁵ *Определения Священного Синода [1956.09.05: епископа Хмельницкого и Каменец-Подольского Варлаама (Борисевича) назначить епископом Мукачевским и Ужгородским]*. In: ЖМП. 1956. №10. с. 3.

⁶ № 99. *Алексий I – Г.Г. Карпову, 5 сентября 1956 г.* In: Письма патриарха Алексия I в Совет по делам Русской православной церкви... с. 163.

повым, а имел разговор только с Г. Катуниним, уполномоченным Совета по УССР. «Я намекнул о возможности ему дать некоторое поощрение, когда он покажет свое усердие в выполнении нового послушания. На это епископ Варлаам мне сказал, что он никак не желает связывать «поощрение» с новым назначением, и что надеется заслужить его своей работой», – отмечал митрополит Николай¹. Далее первосвященник упоминал, что раньше имел с архиереем «довольно серьезные разговоры», связанные с его поведением в бытовом отношении: «Теперь он на меня произвел хорошее впечатление, и я считаю, что эта комбинация с его назначением весьма удачна, т.к. и прежде он в отношении работы не вызывал каких-либо замечаний, а только в отношении «быта» хромал. Он обещал, что теперь в этом отношении на новом месте все будет в порядке»².

На страницах «Православного вестника», официального органа украинского экзархата, находим статью о встрече и первом богослужении преосвященного Варлаама в Мукачеве. Торжества состоялись 30 сентября 1956 г. в мукачевском кафедральном соборе, при стечении верующих, духовенства и монашества³. С епископом Варлаамом в Закарпатье прибыл о. Федор Чеховский и диакон Георгий Мокрицкий. Они были назначены на должности бухгалтера и кассира епархиального управления⁴.

Уникальную информацию содержат информационно-отчетные доклады уполномоченного по делам РПЦ по Закарпатской области Антона Шерстюка. В отчете за второе полугодие 1956 г. чиновник передает свои первые впечатления от назначения нового архиерея: «Переводом еп. Илариона в другую епархию и назначением управляющего епархией еп. Варлаама довольно все духо-

¹ № 99. Алексей I – Г.Г. Карпову, 5 сентября 1956 г. In: Письма патриарха Алексия I в Совет по делам Русской православной церкви... с. 163.

² Там же.

³ ВАСИЛИЙ (ПРОНІН), ІГУМЕН. Зустріч і перше богослужіння преосвященного Варлаама, єпископа Мукачівського і Ужгородського, в кафедральному соборі м. Мукачева. In: Православний вісник. 1956. № 10. с. 291-293.

⁴ ГАЗО. Ф. Р-544. Оп. 2. Д. 44. л. 2.

венство, как староправославное, так и новоправославное»¹. Согласно документу, хорошие отзывы получали архиерейские службы, проводимые епископом. Например, на второй день рождества он служил в Ужгороде и говорил проповедь не менее 40 минут. «В проповеди сказал, что Египет нам сохранил спасителя, а христианские державы Англия и Франция напали на египетский народ, который спас нам от царя Ирода нашего спасителя Иисуса Христа», – говорится в докладе².

В ноябре 1956 г. епископ провел собрание благочинных, на котором поднимался вопрос повышения взносов на епархиальное управление. В связи с тем, что большинство духовенства было против увеличения взносов с нового года, было решено отчислять на нужны епархии 10% от суммы, которая раньше оставалась в пользу благочинных. Благочинным предоставили право получать непосредственно с прихода проценты от установленного епархиального сбора. Таким образом, сумма взноса была фактически повышена на 10 % по сравнению с прошлым годом. В одной из бесед с уполномоченным, владыка Варлаам изложил план своих мероприятий. В частности, архиерейские службы он решил проводить в следующем порядке: два раза в месяц служить в городах Мукачево и Ужгород, а один раз в месяц на периферии³.

За второе полугодие епископ Варлаам посетил уполномоченного четыре раза. В первый раз состоялось знакомство с чиновником и никаких вопросов не поднималось. Во время второго приезда архиерей информировал о плане своей работы и ознакомил с докладной запиской на имя патриарха. В документе «излагались меры борьбы с униатским духовенством, закрепления воссоединения и окончательной ликвидации унии не только по форме, но и по существу». Для этого епископ считал необходимым, чтобы на каждые 50 церквей был назначен один миссионер, оплачиваемый епархией за счет дотации патриарха; в дальнейшем вызывать к себе сроком на неделю по одному новоправославному священнику для

¹ ГАЗО. Ф. Р-195. Оп. 13. Д. 22. л. 13.

² Там же. л. 15.

³ Там же.

того, чтобы они жили в здании епархии, служили в Мукачевском соборе, «что даст возможность лучше изучить их и приблизить к себе»¹. Вопрос миссионеров уполномоченный считал преждевременным и предлагал в первую очередь послать священников на бывшие греко-католические приходы, в которых отказались от православной церкви воссоединенные священники. Епископ Варлаам пообещал это сделать, но в результате поручил обслуживать эти приходы священникам из соседних сел.

При третьем посещении уполномоченного владыка привез ответ патриарха на его докладную записку. Жаловался, что его недолюбливают в Патриархии, «особенно т.н. келейник патриарха, который вершит все дела»². Епископ выражал свое недовольство тем, что ему не разрешили приехать в Патриархию с докладом. Варлаам говорил – «я знаю, что я им не нужен, но они мне нужны, чтобы решить все вопросы»³. Четвертый визит касался поездки епископа в Киев на совещание. Уполномоченный приводил также в отчете высказывания архиерея по поводу экономического положения епархии. В частности, Варлаам утверждал, что «если бы он был снова в Хмельницкой области, с удовольствием переводил бы Мукачевско-Ужгородской епархии 10-20 тыс. руб. в месяц: «В Закарпатье много работы и хлопот, сложная обстановка, а доход значительно меньший, чем был у меня в прежней епархии. Раньше я переводил деньги Патриархии, а сейчас вынужден просить дотацию в Патриархии. Неудобно, но пока ничего не могу сделать. Я наведу дисциплину и заставляю платить на содержание епархии столько, сколько необходимо для ее скромного существования»⁴.

25 февраля 1957 г. Варлаам был возведён в сан архиепископа⁵.

В марте 1957 г. архиереи Западной Украины – Палладий, архиепископ Львовский и Тернопольский, Варлаам, архиепископ Мукачевский и Ужгородский и Григорий, епископ Дрогобычский и Самборский, управляющий Станиславской епархией, обратились

¹ ГАЗО. Ф. Р-195. Оп. 13. Д. 22. л. 15.

² Там же. л. 16.

³ Там же.

⁴ Там же. л. 17.

⁵ *Награждение архиереев*. In: ЖМП. 1957. №3. с. 9.

с докладной запиской на имя патриарха Алексия I¹. Документ, который касался вопроса «усиления борьбы с католической акцией», был результатом вышеупомянутого совещания епископов, которое состоялось в Киеве (2–4 января 1957 г.)².

Архиереи утверждали, что 11 лет Западные епархии Украины живут в единении веры и молитвы, постепенно освобождаясь от латинского наследия: «Дополнительное форсирование внешнего обрядового единообразия административными предписаниями, как показал опыт, было напрасным и даже вредным»³. Для уменьшения влияния и количества сторонников унии епископы предлагали реализовать целый ряд мероприятий: усилить работу, направленную на воспитание духовенства в любви к Православию, его богослужебным чинам и обрядам; проверить состав и деятельность благочинных, подбирая на эти должности наиболее активных пастырей; учредить должности областных благочинных и их помощников; усилить подготовку священнических кадров на базе Волынской духовной семинарии в Луцке или открыть учебное заведение во Львове; реформировать и улучшить работу «Православного вестника», активизировать издательскую работу, в частности, издать православный молитвослов; практиковать более частые выезды архиереев для совершения богослужений в приходах в праздники, особенно в районах униатской пропаганды; обеспечить приходы православными богослужебными книгами; оказывать материальную помощь духовенству малоимущих приходов и назначить пенсию вдовам невоссоединенного духовенства; продолжить практику организации экскурсий духовенства Западных епархий в столицу СССР и другие города⁴.

В отчете за первое полугодие 1957 г. уполномоченный подчеркивал, что для реализации докладной записки архиепископ Варлаам сделал очень мало. В частности, назначил областным благочинным болеющего протоиерея Ириней Кондратовича,

¹ ГАЗО. Ф. Р-544. Оп. 3. Д. 1. л. 8-9.

² Там же. л. 7.

³ Там же. л. 8.

⁴ Там же. л. 9 об.

который 19 мая 1957 г. умер. После этого должность осталась вакантной. Не были назначены также заместители районных благочинных. Вместе с тем Варлаам развернул активную богослужебную работу, провел за полугодие 35 архиерейских служб, из них пять – в селах и одну – в Липчанском монастыре. Создал церковный хор при Мукачевском соборе, с которым выезжал для богослужения в Ужгород¹.

Участились визиты архиерея к уполномоченному по делам РПЦ. Согласно отчету, архиепископ Варлаам приезжал к чиновнику два-три раза в месяц: «Приезжал перед каждым выездом и после выезда в село на архиерейскую службу. В первом случае согласовывал выезд, а во втором случае рассказывал о проведении службе и своих впечатлениях. Согласовывал кандидатов, которых предполагает рукополагать в священники, и перемещение духовенства»². А. Шерстюк получил несколько жалоб на деятельность архиепископа. Верующие сел Великий и Малый Раковец просили повлиять на управляющего епархией, чтобы он возвратил на приход иеромонаха Иустина (Сидака). Члены церковного совета Мукачевского собора сообщали, что почти все доходы уходят на нужды епархиального управления. Священник И. Мучичка при личном посещении рассказал уполномоченному, что снят с должности бухгалтера епархиального управления и настоятеля Мукачевского собора, где прослужил 17 лет и переведен Варлаамом в с. Иза Хустского района³. Священник считал, что причина заключается в освобождении должности в епархии для сторонника владыки: «Архиепископ Варлаам рассказал, что Мучичка подал на него жалобу Патриарху, в которой называет его жандармом»⁴. Перемещение иеромонаха Иустина было связано с его критикой предложения Варлаама по увеличению налога на нужды епархии.

Жалобы верующих и священников натолкнули уполномоченного на выводы, суть которых сводилась к следующим тезисам:

¹ ГАЗО. Ф. Р-195. Оп. 13. Д. 22. л. 103.

² Там же. л. 104.

³ Там же. л. 106.

⁴ Там же. л. 107.

«В условиях восточных областей такие действия правящего архиерея принесли бы нам пользу, а в условиях Закарпатской области сомневаюсь, чтобы подобные действия были нам полезны. Среди духовенства начинаются разговоры, что пока не будет правящего архиерея из закарпатцев, знающего жизнь и быт народа и духовенства, ничего хорошего не будет»¹.

Чтобы прекратить строительство новых храмов и взять этот вопрос под полный контроль, уполномоченный «подсказал архиепископу Варлааму, чтобы он по своей линии разъяснил, что всякое церковное строительство требует благословение правящего архиерея и разрешения гражданских властей»². Варлаам 30 августа 1957 г. издал отдельное распоряжение к благочинным по этому вопросу³.

Уполномоченный Совета негативно оценивал работу архиепископа по ликвидации остатков унии во втором полугодии 1957 г. Он признавал, что Варлаам принимает меры, чтобы новоправославные священники служили по православному обряду, но комплексного плана мероприятий так и не разработал. В отчете приведен негативный пример работы с воссоединенным духовенством. Например, архиепископ вызвал из с. Тересва Тячевского района священника Лендела. После того, как он послужил в Мукачевском соборе, Варлаам предложил ему написать реферат о примате Папы. В ответ на этом Лендел уехал в г. Берегово и через некоторое время прислал реферат, написанный в чисто католическом духе. Одновременно приложил заявление следующего содержания: «За такое ваше отношение ко мне, как старшему священнику, отказываюсь от с. Тересвы и всей вашей епархии»⁴.

Значительный резонанс у духовенства епархии вызвало празднование юбилея архиепископа Варлаама 2 декабря 1957 г. На богослужении в Мукачевском соборе присутствовало до 30 священников, еще больше было на праздничной трапезе. Из всех

¹ ГАЗО. Ф. Р-195. Оп. 13. Д. 22. л. 107.

² ГАЗО. Ф. Р-195. Оп. 13. Д. 47. л. 3.

³ ГАЗО. Ф. Р-544. Оп. 3. Д. 4. л. 8.

⁴ ГАЗО. Ф. Р-195. Оп. 13. Д. 47. л. 9.

присутствующих до 20 человек было из воссоединенного духовенства. Архиерей считал, что таким образом многие священники «почувствовали близость к православной церкви»¹. Но реальная ситуация была совершенно иной. По словам уполномоченного, во время посещений священники выражали недовольство сборами денег на юбилей, которых всего было собрано до 20 тыс. рублей. Чиновник считал, что данное мероприятие не содействовало ликвидации остатков унии и не укрепило авторитет правящего архиерея.

Интересные факты приводятся в отчете о посещениях владыкой уполномоченного и о беседах между ними: «Обычно при посещении Варлаам начинает беседу с отвлеченных вопросов. Восхищается каким-либо фактом достижения советской науки и техники или вопросом международной политики. Этим хочет подчеркнуть, что он следит за печатью, текущими событиями и правильно их понимает, а после переходит к церковным вопросам, являющимся целью приезда»². Не соглашался А. Шерстюк с мыслью владыки по поводу увеличения количества духовенства как орудия борьбы с остатками унии. По его мнению, в «очаги, зараженные униатами», надо посылать священников, которые имеют опыт миссионерской работы, обеспечив их материально за счет епархии³.

В марте 1958 г. было создано совещание благочинных по внутри-церковным вопросам. Архиепископ поставил задачу обязательной ликвидации «филиокве», которое еще употреблялось в некоторых храмах. Обсуждались вопросы проверки знаний псаломщиков, необходимости издания православного молитвослова, православного крещение через погружение⁴.

В отчете за первое полугодие 1958 г. впервые появляется информация о возможной ликвидации монашеских обителей. А. Шерстюк информировал, что епископ в некоторых вопросах ведет себя непоследовательно. Например, в вопросе о монастырях и

¹ ГАЗО. Ф. Р-195. Оп. 13. Д. 47. л. 11.

² Там же. л. 13.

³ Там же. л. 20.

⁴ Там же. л. 85.

скитах «архиепископ Варлаам сам часто в беседе говорит, что монастыри на Закарпатье, особенно скиты, никакой пользы церкви не приносят. Живут они замкнутой жизнью. Занимаются хозяйством. За пределами монастырей не ведут никакой работы, особенно по борьбе с унией, сектантством и т.д. Являются церкви не нужными, а для него просто обузой»¹. Когда уполномоченный Совета намекал архиерею, что со стороны власти не будет возражений, если он начнет укрупнять или ликвидировать монастыри, «Варлаам начинает отступать и выкручиваться, юлить. Находил всякие причины в оправдание тому, что это сейчас еще сделать невозможно»². Как видим из документа, архиепископ Варлаам еще сам не был готов к объединению или закрытию монастырей. После разговоров с уполномоченным владыка часто выезжал в Киев, где советовался с митрополитом и действовал по полученным инструкциям.

Непоследовательность позиции архиепископа Варлаама продемонстрировал случай в с. Иза Хустского района. Этот населенный пункт еще в начале XX в. стал центром православного движения, население преследовалось венгерскими властями в судебном порядке. В 1937 г. в селе сгорел бывший греко-католический храм, который так и оставался в руинах. 11 июля 1957 г. группа церковных активистов заняла стены бывшего храма и наладила там круглосуточные моления. Поводом к этому действию стало решение сельского совета построить на месте храма дом культуры. Крестьяне требовали дать разрешение на реставрацию храма, мотивируя свое прошение тем, что деревянная церковь не вмещает всех желающих. Детализированный отчет по вопросу занятия храма на имя архиепископа написал прот. И. Мучичка. По его словам, верующие продолжали песнопения и моления внутри бывшей церкви до 17 июля, когда их посетил уполномоченный Совета. После его отъезда ситуация еще больше обострилась: «В ходе этих событий, сначала из своих домов, а после и из действующей там маленькой церковки было перенесено несколько икон

¹ ГАЗО. Ф. Р-195. Оп. 13. Д. 47. л. 92.

² Там же.

и хоругвей неведомо кем, ибо замок церковки открывается любым простым ключом. Кроме сего, в стены бывшей церкви поставили какие-то старые двери на свое место и после ухода А. Шерстюка на двери поставили колодку»¹. Прекратились песнопения и посещения бывшей церкви. Кроме уполномоченного, с крестьянами проводилась работа со стороны местной и районной власти, читались лекции и доклады.

22–23 января 1958 г. к зданию старого храма крестьяне перетаскивали деревянную звонницу и установили на ней колокола. Органы милиции прибегли к арестам крестьян. Были арестованы и осуждены за хулиганство четыре активиста, из них И. Кеминь – на 5 лет². Церковный актив обратился с жалобами к патриарху, уполномоченному Совета по УССР, республиканские и союзные органы. В письме к патриарху крестьяне осуждали деятельность правящего архиерея: «Преосвященный Мукачевский Архиепископ Варлаам помогает местным властям в запрещении ремонта церкви. Посылает духовных агитаторов в наше село агитировать народ против ремонта церкви. Наш народ сильно возмущен таким владыкой и говорит, что это не владыка, а «волк в овечьей шкуре», как говорит священное писание... Народ говорит, что в будущем таких владык, которые борются против церкви и народа, не нужно»³.

17 февраля 1958 г. архиепископ Варлаам вызвал в епархиальное управление двух представителей изской парафии и провел с ними совещание. По результатам этой беседы был оформлен протокол, который подписали представители с. Иза, священник, архиерей и секретарь епархии. Было решено просить гражданские власти разрешить проведение ремонта храма на дотацию патриархии⁴. 20 февраля управляющий епархией обратился с письмом к уполномоченному, в котором просил содействовать в получении необхо-

¹ Архив Мукачевской православной епархии. Ф. Монастыри. Д. Монастырские дела. Т. 2. (1959-1961 гг.). л. 5 об.

² ГАЗО. Ф. Р-195. Оп. 13. Д. 47. л. 98-99.

³ ГАЗО. Ф. Р-544. Оп. 3. Д. 15. л. 7.

⁴ Там же. л. 6.

димых документов на ремонт¹. Однако, Совет не поддержал прошение епархии и верующих села и запретил возобновление храма. Архиепископ Варлаам решил обратиться к крестьянам с посланием, в котором призвал их к послушанию и законности². Обращение владыки было зачитано на богослужении 2 марта 1958 г. секретарем епархии о. Н. Логойдой³. Через неделю верующие возвратили культовые предметы и звонницу на место и прекратили собираться в руинах храма. К концу года возле бывшего храма был построен дом культуры, а стены разрешили разобрать для перестройки действующей церкви. Изский вопрос обострил отношения владыки со значительной частью монашества и священников.

Мероприятия владыки против монастырей, закрытие с его согласия храмов, отказ в постриге послушников, увеличение налогов на нужды епархии и т.д. привели к формированию против него оппозиционной группы духовенства. 21 декабря 1958 г. они направили жалобу на имя патриарха, в которой сообщали о неподобающем поведении архиепископа: «Своим деспотизмом архиепископ Варлаам успел оттолкнуть всех, как духовенство, так и простонародье, кто к нему тянулся»⁴. В документе было выдвинуто около 10 обвинений: «Взносы для нужд епархии увеличены, благочинные превращены в финагентов; с монастырей, кроме денежных взносов, взимают продуктовый налог; финансовые злоупотребления во время торговли свечами, крестиками, книгами; ежегодные сборы денег в связи с именинами епископа; бинации; монашество, по словам владыки – «дармоеды», монашкам внушает выходить замуж, а монахам бриться и стричься; между духовенством поддерживает борьбу и сепаратизм, поддерживая интриги, клевету и доносы»⁵. В конце документа священники требовали назначить на Мукачевско-Ужгородскую кафедру представителя местного населения, провести ревизию деятельности епархиаль-

¹ ГАЗО. Ф. Р-544. Оп. 3. Д. 15. л. 5.

² Там же. л. 9-11.

³ Там же. л. 12.

⁴ ГАЗО. Ф. Р-195. Оп. 13. Д. 67. л. 118.

⁵ Там же. л. 119.

ного управления и архиерея, создать епархиальный Совет. Жалобу подписали восемь благочинных, пять священников, игумен и иеромонах.

После того, как архиепископу Варлааму стало известно о жалобе, он вызвал в епархию большинство из числа подписавших документ. Все они раскаялись, просили прощения и сняли свои подписи под заявлением¹. Кроме того, с должностей благочинных были сняты прот. И. Густий и М. Бендас, игумен Иов (Кундря) (канонизирован УПЦ в 2008 г.) отстранен от управления Троицким скитом и переведен на покаяние в Изский монастырь. Архиепископ также организовал сбор подписей в свою защиту, патриарху был отправлен протест от имени духовенства в поддержку Варлаама. Сбор подписей вызвал новую волну недовольства, так как они собирались под давлением и угрозами. Жалоба рассматривалась на заседании синода в Москве, результат нам не известен, но архиерей остался на своем месте².

Уполномоченный не поддержал сторону жалобщиков, считая, что в связи с намеченными на 1959 г. мероприятиями, деятельность архиепископа Варлаама для советской власти есть полезной: «Борьба части недовольного духовенства и монашества против Варлаама и его окружения, а также борьба Варлаама и его сторонников против недовольных ослабляют православную церковь. Нам это выгодно, потому что они заняты внутренней борьбой, компрометируют себя перед верующими»³. Чиновник предлагал провести следующие мероприятия: устроить проверку со стороны патриархии финансовой деятельности епархии, при установлении фактов растраты, виновных лиц наказать; проверить на месте коллективную жалобу на архиепископа и посланный протест в его поддержку; после этого решить вопрос о руководстве епархии⁴. Интересно резюме уполномоченного: «Если же мы заинтересованы и в дальнейшем в обострении борьбы между двумя

¹ ГАЗО. Ф. Р-195. Оп. 13. Д. 67. л. 24.

² Там же. л. 104.

³ Там же. л. 111.

⁴ Там же.

группами духовенства, в этом случае нет необходимости принимать какие-либо меры»¹.

По состоянию на 1 января 1959 г. в Мукачевско-Ужгородской епархии действовало два мужских монастыря и один скит, четыре женских монастыря и шесть скитов. В них проживало 311 насельниц и 35 насельников, из них 114 были послушниками². Значительная часть приходского духовенства также было из монахов. Во второй половине 1958 г. для подрыва экономической основы монашества было ограничено землепользование монастырей и скитов. Реакция верующих и представителей монастырей на местах вынудила архиереев Западной Украины обратиться к патриарху с рапортом. Архиепископ Львовский и Тернопольский Палладий, архиепископ Мукачевский и Ужгородский Варлаам, епископ Дрогобычский и Самборский Григорий, епископ Станиславский и Коломыйский Иосиф сообщили первосвятителю, что в связи с «некоторыми изменениями в землепользовании монастырей появилась известная возбужденность среди верующих наших епархий, связанная с тем, что упорствующие униаты злорадно распространяют самые необоснованные слухи, в том числе и о ликвидации монастырей»³. Владыки также писали, что в отдельных случаях при установлении форм нового землепользования имели место факты недостаточно объективного отношения к потребностям монастырей. В связи с этим они просили ходатайствовать перед соответствующими государственными органами «о более внимательном и неспешном разрешении этих вопросов, дабы внести успокоение в среду монашествующего духовенства и верующих наших епархий»⁴.

17 июня 1959 г. было принято постановление Совета Министров УССР «О закрытии некоторых монастырей и скитов на территории Украинской ССР». Под указанное постановление

¹ ГАЗО. Ф. Р-195. Оп. 13. Д. 67.л. 112.

² Там же. л. 49.

³ № 151. Приложение к документу № 150. Рапорт епископов Западных епархий Украины патриарху Алексию I о настроениях в епархиях, не позднее 23 марта 1959 г. In: Письма патриарха Алексия I в Совет по делам Русской православной церкви... – с. 243.

⁴ Там же. с. 244.

подпадало и несколько обителей в Закарпатье. 27 июня 1959 г. архиепископ Варлаам отослал на имя патриарха Алексия I рапорт. В документе сообщалось о встрече с республиканским уполномоченным Г. Пинчуком. Последний заявил, что по Закарпатью запланировано ликвидировать один монастырь и два скита. О планах по укрупнению монашеских обителей стало известно в с. Домбоки Мукачевского района. По словам владыки, к нему явились четыре монахини, которые заявили, что они с монастыря не уйдут: «Одним словом, вина возлагалась на меня, хотя я неоднократно просил об оставлении Домбоковского монастыря»¹. Архиепископ предлагал более медленные темпы, «которые дали бы возможность созреть сознанию того, что объединение не нарушает условий для иноческой благочестивой жизни»². По мнению Варлаама, в сложившейся ситуации было бы удобнее и практичнее начать мероприятия с мелких обителей – скитов.

Несмотря на обращения архиепископа и письма монашествующих, 30 июля – 6 августа 1959 г. в области было ликвидировано женский монастырь в с. Домбоки и два скита: в с. Заднее Иршавского района и в с. Бедевя Тячевского района³. Монахини были переселены в Мукачевский и Липчанский монастыри. С 31 августа по 29 сентября были закрыты путем объединения или так называемой «самоликвидации» женские скиты в с. Горбки Виноградовского района, с. Угля Тячевского района, мужской скит в г. Хуст-Городилово и в с. Иза Хустского района. Монахи перешли на проживание в Тереблянский монастырь, а монахини в Липчанский⁴. В отчетах уполномоченного Совета А. Шерстюка находим информацию, что архиепископу Варлааму были известны все обстоятельства по объединению, и он ничего против не имел. Таким образом, из 13 монашеских обителей в епархии осталось всего 6. В 1962 г. было ликвидировано два женских скита в с. Копашново и с. Драгово Хустского района, а в 1961 г. монастырь в с. Теребря Тячевского

¹ ГАЗО. Ф. Р-544. Оп. 3. Д. 22. Л. 12.

² Там же. л. 13.

³ ГАЗО. Ф. Р-195. Оп. 13. Д. 67. л. 143.

⁴ Там же. л. 173.

района и с. Липча Хустского района. Последняя из обитателей была закрыта уже после перехода архиепископа Варлаама на Минскую кафедру.

Новоназначенный в 1960 г. уполномоченный Совета С. Олеоленко кратко характеризовал работу архиепископа Варлаама: «С архиепископом Варлаамом можно организовать работу по ограничению деятельности православной церкви, если бы у него не было погони за выкачкой денежных средств из верующих. На предложения уполномоченного реагирует правильно и выполняет зависимые от него мероприятия. Умеет ориентироваться в окружающей обстановке и принимать правильные решения. Работать в Закарпатье не желает, ссылаясь на плохое здоровье, стремится как можно побыстрее выехать»¹.

В фондах ГАРФ обнаружено два документа, в которых анализируются работа архиерея в 1960–1961 гг. Большой интерес для нас представляет «Справка об униатской деятельности и борьбе с остатками унии в православной церкви в Закарпатской области»². Изучая ситуацию в Закарпатье, старший инспектор Совета А. Пашкин акцентирует внимание на роли архиепископа Варлаама в этом процессе. Чиновник обвинял архиепископа в том, что тот не препятствовал служению в храмах без священников, собирал собрания благочинных, которые «превращаются в пустые говорильни», а священники иногда поднимали вопрос об антирелигиозной пропаганде в Закарпатской области, недостаточно вел борьбу за ликвидацию т.н. «отпустов»³. В характеристике от 28 июня 1961 г. инспектор указывал: «Варлаам не мракобес, понимает современную обстановку. Большое внимание уделяет увеличению церковных доходов. Не забывает положить и себе лично в карман»⁴.

С 5 июля 1961 г. по 4 августа 1963 г. – архиепископ Минский и Белорусский. Одним из первых мероприятий Варлаама в новом сане стало его участие в Архиерейском Соборе в июле 1961 г.,

¹ ГАЗО. Ф. Р-195. Оп. 13. Д. 119. л. 13-14.

² ГАРФ. Ф. Р-6991. Оп. 7. Д. 18. л. 11-12.

³ Там же. л. 12.

⁴ Там же. л. 7.

который рассмотрел вопрос об изменениях в «Положении о руководстве РПЦ». Под давлением властей было принято решение размежевать обязанность клира и исполнительных органов приходов. Священникам передавались обязанности духовного руководства приходом и богослужебной деятельности¹. Владыка Варлаам поддержал данное решение и в своем выступлении на Соборе отметил, что «освобождение настоятеля от административно-хозяйственных обязанностей даст ему больше времени и возможностей, для того, чтобы сосредоточиться на главном – на духовном окормлении паствы»². Впрочем, осуществить данное намерение в Минской епархии архиепископу не удалось. Он очень мало занимался делами церкви, зато, по свидетельству очевидцев, проводил почти все время на рыбалке³.

Уполномоченный по БССР Георгий Ковалев в отчете по итогам работы за 1961 г., направленном в ЦК КПБ и в Совет Министров БССР, с удовлетворением отмечал пассивность и стоворчивость нового архиепископа: «Говоря о деятельности архиепископа Варлаама, можно отметить, что его положительное качество то, что он не проявляет активности. Всегда прислушивается к рекомендациям Уполномоченного Совета по БССР и аккуратно выполняет их. Это дало возможность успешно осуществить такие мероприятия, как закрытие Полоцкого женского монастыря и др. Варлаам по приходам не разъезжает, архиерейскими службами не увлекается»⁴. В 1961 г. Варлаам 15 раз посещал Уполномоченного, дабы получить инструкции для дальнейшей деятельности⁵.

Назначение Варлаама совпало с чрезвычайным усилением контроля властей над деятельностью священников. Например, уполномоченный Совета по Гродненской области в своем отчете отмечал, что священники с 1961 г. мало обращались с проповедями

¹ *Канфесіі на Беларусі (канец XVIII–XX ст.)* / В.В. Грыгор'ева, У.М. Завальнюк, У.І. Навіцкі, А.М. Філатава; навук. рэд. У.І. Навіцкі. Мінск: Экаперспектыва, 1998. с. 274.

² КРИВОНОС ФЕОДОР. *Белорусская Православная Церковь в XX столетии: специальный курс лекций для Минской Духовной Семинарии*. Минск: ВРАТА, 2008. с. 157–158.

³ Там же. с. 158.

⁴ НАРБ. Ф. 951. Оп. 4. Д. 32. л. 39–40.

⁵ Там же. л. 44.

к верующим, поскольку, по их мнению, «проведенная перестройка в управлении Церковью подорвала авторитет священника, а также есть опасения с их стороны, что пришедшие в церковные советы лица могут неправильно истолковать их проповеди». Подобные опасения не были беспочвенными: в 1961 г. по заданию обкомов в районах республики набирались и инструктировались люди, которые присутствовали на богослужениях с целью прослушивания проповедей и выявления в них антисоветского и антиобщественного содержания¹. Широко практиковался перевод священников с прихода в приход. Решения об этом принимались функционерами Совета, которые, однако, стремились сохранить видимость участия епархиального управления и лично Варлаама в делах церковной жизни. Так, в июле 1962 г. настоятель Горковской церкви Новогрудского благочиния (Дятловский район Гродненской области) С. Чередойло направил на имя архиепископа Минского и Белорусского прошение о перемещении на должность настоятеля Альбертинского прихода (Слонимский район Гродненской области). Согласно библиографической справке, приведенной в прошении, С. Чередойло в 1942-1944 гг. являлся помощником командира разведки партизанской кавалерийской бригады, получил ранение при взятии Рейхстага, имел множество правительственных наград и благодарностей от военного начальства. С 1950 г. он продвигался на иерейском поприще, не имел никаких замечаний и взысканий, получал награды от епархиального управления². Уполномоченный Совета по БССР Г. Ковалев дал поручение уполномоченному Совету по Гродненской области дать разъяснение С. Чередойло и обосновать невозможность удовлетворения его просьбы. При этом уполномоченный подчеркивал: «Он [С. Чередойло] ни в коем случае не должен знать, что его прошение, адресованное архиепископу Варлааму, находится в руках уполномоченного Совета»³. Впрочем, многие прихожане понимали, кто в реаль-

¹ ГОРАНСКИЙ А., МАНДРИК С. *Подготовка и осуществление реформы приходского управления 1961 г. в Белоруссии*. In: Вестник церковной истории. № 3 (11). с. 135.

² НАРБ. Ф. 951. Оп. 3. Д. 59. л. 302.

³ Там же. л. 217.

ности решает все церковные дела в республике. В письме верующих Раснянской церкви (Каменецкий район Брестской области) уполномоченному Совету по БССР, в частности, отмечалось: «Брестский областной уполномоченный сообщил, что он не виноват, что приход закрыл Минский архиепископ Варлаам. Мы хорошо знаем, что духовные власти храмов не закрывают, а поэтому обращаемся к помощи к Вам»¹.

Епархиальное управление и лично Варлаам четко следовали инструкциям функционеров Совета, которые касались переводов нелояльных священнослужителей. Типичный для того времени пример приводится в отчете уполномоченного Совета по Минской области: «Священник Базиленко в мае 1961 г., когда исполком Борисовского райсовета депутатов трудящихся принял решение о закрытии Лошицкой церкви, обратился к верующим с призывом встать на защиту церкви, обжаловать решение райисполкома в вышестоящие органы до принятия окончательного решения в отношении этой церкви. По этому призыву отдельные церковники в течение 2–3 дней составляли списки лиц, выступающих якобы против закрытия церкви. [...] Базиленко за указанные действия был мною строго предупрежден, а епархиальное управление, по согласованию со мной, перевело его тогда на слабый приход в Клецкий район, а сейчас он уволен вовсе за штат»².

В период, когда Варлаам возглавлял Минскую епархию, наблюдалось беспрецедентное сокращение числа храмов. Дошло до того, что власти республики обращались в союзные органы с предложением преобразовать БССР в первую «безбожную» республику СССР. К середине 1962 г. в БССР оставались действовать всего 525 храмов. Пример глумления над церковью демонстрировали партийно-государственные органы Минской области. Если в 1960 г. на ее территории насчитывалось 211 храмов, то в середине 1962 г. осталось 67, в Воложинском районе из 39 церквей действовали 7, в Молодеченском из 33 – только 5³.

¹ НАРБ. Ф. 951. Оп. 3. Д. 59. л. 226 об.

² НАРБ. Ф. 951. Оп. 4. Д. 32. л. 186.

³ *Канфесіі на Беларусі (канец XVIII–XX ст.) ... с. 272.*

Варлаам не мог отстранить от службы даже наиболее одиозных священнослужителей, если они были в хороших отношениях с функционерами Совета. Архимандрит Антоний (Мельников), непродолжительное время являвшийся Председателем Епархиального Совета, вспоминал, что в августе 1963 г. ему поступало множество жалоб на священнослужителей, которые позволяли себе пьянствовать, оскорблять прихожан. Подчиненные Антония подтверждали данные факты: «Все это правда. Архиепископ Варлаам вынужден был уволить священника Глубокского прихода за штат, но Уполномоченный не согласился с этим решением архиерея, и тот священник продолжал священнодействовать. Тогда архиепископ Варлаам вынужден был отменить свое определение»¹. В отдельных случаях, однако, верующим удавалось повлиять на ситуацию в своем приходе. В сентябре 1962 г. настоятелем Узлянской церкви (Пуховичский район Минской области) вместо уважаемого прихожанами И. Свирида, уволенного за штат, был назначен Б. Малаха. По информации уполномоченного Совета по Минской области, новый священник не пользовался симпатиями верующих: «Малаху не пустили даже в церковь. Церковь была закрыта целый месяц». В результате епархиальное управление было вынуждено аннулировать указ о назначении Б. Малаха в Узлянскую церковь и оставило в ней И. Свирида². Впрочем, подобные случаи были единичными исключениями из правил и не влияли на общую тенденцию целенаправленного ослабления церковных структур, предпринятого властями БССР.

С личностью Варлаама напрямую связано прекращение деятельности Минской духовной семинарии в Жировичах. В 1963/1964 учебном году был объявлен очередной набор в семинарию. Однако с потенциальными абитуриентами (около 30 человек) проводил беседы лично Г. Ковалев, после чего те забрали документы. Архиепископ Минский и Белорусский не стал сопротивляться давлению властей и заявил, что «в настоящее время для Белорусской епархии

¹ Фрагмент из «Монастырского дневника» архимандрита Антония (Мельникова). In: Кривонос Феодор. Указ. соч. с. 243–244.

² НАРБ. Ф. 951. Оп. 4. Д. 35. л. 151.

не нужны новые кадры и поэтому не нужна семинария»¹. Варлаам поддерживал начинания властей по ограждению детей и подростков от церковного влияния. В докладной записке Г. Ковалева, адресованной заместителю председателя Совета В. Фурсову, отмечалось: «В текущем году епископ Варлаам продолжил начатое дело. Он охотно дал согласие пригласить областных благочинных и через них дать разъяснение всем священнослужителям: “В соответствии с заключенными договорами с церковными Советами священнослужители обязаны обслуживать религиозные потребности только членов данного общества верующих, что касается детей школьного возраста и подростков, не достигших восемнадцатилетнего возраста, церковь и духовенство не могут заниматься ими. Воспитанием их занимается советская школа”. Получив такое указание, все священнослужители неоднократно выступали перед верующими и в доходчивой форме разъясняли им нецелесообразность привода детей в церковь»². В этой связи показателен также следующий факт. В 1962 г. студент Оршанского индустриально-педагогического училища Ф. Мацулев обратился с письмом Патриарху Московскому и всея Руси Алексию. Молодой человек просил дать комментарий одной из проповедей местного священника (на взгляд студента, священнослужитель искажил учение о воплощении Христа). Канцелярия архиепископа Минского и Белорусского подготовила следующий ответ на запрос Ф. Мацулева: «В ответ на вторичное Ваше письмо от 1 февраля 1962 г. Минское епархиальное управление настоящим сообщает резолюцию Его Высокопреосвященства на письме следующего содержания: 3 февраля 1962 г. Студенту индустриально-педаго-

¹ АНДРЕЙ (ВАСИЛЮК), ИЕРОМОНАХ. *История Минской духовной семинарии периода первого возрождения в послевоенные годы (1947–1964 гг.) в документах архива МинДС*. In: Сайт Минской духовной семинарии [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://minds.by/articles/istoriya-minskoj-duhovnoj-seminarii-perioda-pervogo-vozhrozhdeniya-v-poslevoennye-gody-1947-1964-gg-v-dokumentah-arhiva-minds#.WLPe_8LovIV. Дата доступа: 27.02.2017.

² НАРБ. Ф. 951. Оп. 4. Д. 33. л. 48.

гического училища приличнее заниматься своим непосредственным делом, а не разрешением богословских вопросов»¹.

Последние месяцы своего пребывания в сане архиепископа Минского и Белорусского Варлаам тяжело болел. К тому времени его одиозные поступки вызывали возмущение представителей высшего православного клира. Патриарх Московский и всея Руси Алексей, узнав в июне 1963 г. от архимандрита Антония (Мельникова) о болезни Варлаама, отметил: «Так всегда бывает. Бог по-ругаем не бывает!»². Подробная информация о процедуре замены архипастыря Минской епархии содержится в дневнике архимандрита Антония. В начале августа в Минск приезжал управляющий делами Московской патриархии, архиепископ Дмитровский Киприан (Зёрнов), который пытался убедить Варлаама уйти на покой по болезни, вручил ему Орден князя Владимира 1-й степени и 2000 рублей на лечение. По выздоровлению Киприан обещал Варлааму сан митрополита и новую «соответствующую» кафедру. Варлаам не пожелал подать прошения об увольнении и, заручившись согласием уполномоченного Совета по БССР Г. Ковалева, подал рапорт на имя Патриарха Московского и всея Руси с просьбой сохранить за собой Минскую кафедру. Рапорт еще не дошел, когда из Москвы принимать дела приехал митрополит Никодим (Ротов)³. 4 августа 1963 г. Варлаам ввиду болезненного состояния был уволен от управления епархией с сохранением содержания Правящего Архиерея⁴. Умер 9 мая 1975 г., погребен на городском кладбище в Киеве⁵.

Таким образом, архиепископ Варлаам (Борисевич) относился к той группе архиереев РПЦ, которые проводили лояльную к советской власти политику. Документы архивов свидетельствуют, что владыка пытался проводить мероприятия по внедрению православного обряда в западных епархиях Украины, противостоял ка-

¹ НАРБ. Ф. 951. Оп. 3. Д. 59. л. 173 об.

² Фрагмент из «Монастырского дневника»... с. 222.

³ Там же. с. 241–242.

⁴ НАРБ. Ф. 951. Оп. 3. Д. 68. л. 6.

⁵ ВАРЛААМ, ЕПИСКОП ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦКИЙ. *Архиепископ Варлаам (Борисевич) [некролог]* In: ЖМП. 1975. №8. с. 35-36.

толическому влиянию. Вместе с тем он недостаточно отстаивал интересы епархий, соглашался на мероприятия властей. Все это приводило к недовольству отдельных представителей духовенства, которые выступали против архиерея сильной оппозицией. Лояльность архиепископа использовалась уполномоченными Совета, которые его руками пытались ослабить церковь и добиться своих целей. Недостаточно изучены мотивы Варлаама, которые способствовали его согласию с мероприятиями советской власти. Можно предположить, что для давления мог использоваться факт пребывания его родного брата Бориса (в последствии епископ Киприан (Борисевич)) в юрисдикции Северо-Американской митрополий в США. Нельзя также отбрасывать влияние близких родственников архиепископа, в первую очередь дочери, которая была замужем за работником НКВД.

Список джерел та літератури:

Алексий I – Г.Г. Карпову, 5 сентября 1956 г., № 99. In: Письма патриарха Алексия I в Совет по делам Русской православной церкви при Совете народных комиссаров – Совете министров СССР. 1945-1970 гг. / [подред. Н.А. Кривовой; отв. сост. Ю.Г. Орлова; сост. О.В. Лавинская, К.Г. Ляшенко. Т. 2: Письма патриарха Алексия I в Совет по делам Русской православной церкви при Совете народных комиссаров – Совете министров СССР. 1954–1970 гг. М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН). 2010... с. 162-164.

АНДРЕЙ (ВАСИЛЮК), ИЕРОМОНАХ. *История Минской духовной семинарии периода первого возрождения в послевоенные годы (1947–1964 гг.) в документах архива МиңДС.* In: Сайт Минской духовной семинарии [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://minds.by/articles/istoriya-minskoj-duhovnoj-seminarii-perioda-pervogo-vozhrozhdeniya-v-poslevoennye-gody-1947-1964-gg-v-dokumentah-arhiva-minds#.WLPe_8LovIV. Дата доступа: 27.02.2017.

- Архив Мукачевской православной епархии. Ф. Монастыри. Д. Монастырские дела. Т. 2. (1959-1961 гг.). На 91 л.
- БОНДАР В., ЯКУНИНА К. Документи релігійних громад як масове джерело до вивчення історії регіону. In: Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія: Історичне релігієзнавство. 2015. Вип. 12. с. 48-56.
- БОРЩЕВИЧ В. Автономна православна церква на Волині. Луцьк, 1998. 98 с.
- БОРЩЕВИЧ В. Ментальний простір волинського православного духовенства у другій половині 40-х – на початку 60-х рр. ХХ ст. In: Питання історії України. 2009. Т. 12. с. 66-71.
- Варлаам (Борисевич Павел Павлович). In: Письма патриарха Алексия I в Совет по делам Русской православной церкви... с. 568.
- ВАРЛААМ, ЕПИСКОП ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦКИЙ. Архiepиcкoп Вapлaам (Бopиceвич) [некролог]. In: ЖМП. 1975. №8. с. 35-36.
- ВАСИЛІЙ (ПРОНІН), ІГУМЕН. Зустріч і перше богослужіння преосвященного Варлаама, єпископа Мукачівського і Ужгородського, в кафедральному соборі м. Мукачева. In: Православний вісник. 1956. № 10. с. 291-293.
- ВИШИВАНЮК А. К вопросу о роли иерархии и духовенства Русской Православной Церкви в кампании ликвидации Украинской Греко-Католической Церкви в 1945-1949 гг. In: Вестник ПСТГУ. Серия II. История Русской Православной Церкви 2012. Вып. 3 (46). с. 56-70.
- ВИШИВАНЮК А. Митрополит Алексей (Громадский) – екзарх Украинской Автономной Православной Церкви (1941-1943). In: Вестник ПСТГУ II: История. История русской Православной Церкви. 2007. Вып 4 (25). с. 71-95.
- ВИШИВАНЮК А. Об отношениях между Украинской Автономной Православной Церковью и «Украинской автокефальной православной церковью» на Западной Украине в годы немецкой оккупации. In: Вестник церковной истории. 2014. № 3/4(35/36). с. 236-268.
- ГАВО. Ф. Р-393. Оп. 3. Д. 7. На 46 л.
- ГАЗО. Ф. Р-195. Оп. 13. Д. 119. На 76 л.
- ГАЗО. Ф. Р-195. Оп. 13. Д. 22. На 133 л.

- ГАЗО. Ф. Р-195. Оп. 13. Д. 47. На 136 л.
ГАЗО. Ф. Р-195. Оп. 13. Д. 67. На 182 л.
ГАЗО. Ф. Р-544. Оп. 2. Д. 44. На 76 л.
ГАЗО. Ф. Р-544. Оп. 3. Д. 1. На 32 л.
ГАЗО. Ф. Р-544. Оп. 3. Д. 4. На 18 л.
ГАЗО. Ф. Р-544. Оп. 3. Д. 15. На 40 л.
ГАЗО. Ф. Р-544. Оп. 3. Д. 22. На 20 л.
ГАРФ. Ф. Р-6991. Оп. 7. Д. 18. На 18 л.
ГОРАНСКИЙ А., МАНДРИК С. *Подготовка и осуществление реформы приходского управления 1961 г. в Белоруссии*. In: Вестник церковной истории. № 3 (11). с. 124–140.
ДЕМИДОВА Н. *Кадровая политика Московской Патриархии и состав епископата Русской Православной Церкви в 1940-1952 гг.* Диссертация ... кандидата исторических наук: 09.00.13.: Рос. акад. гос. службы при Президенте РФ]. М.: РГБ, 2007. 220 с.
ЖАВЖАРОВА Т. *Варлаам (Борисевич Павло Севастянович)*. In: *Енциклопедія Сучасної України*. Т. 4: В-Вог [Текст] / Ін-т енцикл. дослідж. НАН України; голов. ред. І. М. Дзюба [та ін.]. К.: [б.в.], 2005. с. 84.
Канфесії на Беларусі (канец XVIII–XX ст.) / В.В. Грыгор'ева, У.М. Завальнюк, У.І. Навіцкі, А.М. Філатава; навук. рэд. У.І. Навіцкі. Мінск: Экаперспектыва, 1998. 340 с.
КИРИЧЕВСЬКИЙ П. *Вплив вищої церковної ієрархії та монастирського керівництва на життєдіяльність чернечих громад у 1940–1960-х рр.* In: *Україна XX століття: культура, ідеологія, політика*. 2014. Вип. 19. с. 148-164.
КОСИК О., ШЕЙКИН Г. *Варлаам (Борисевич Павел Павлович)* // *Православная энциклопедия*. Том 6. Москва, 2011. с. 585–586.
КРИВОНОС ФЕОДОР. *Белорусская Православная Церковь в XX столетии: специальный курс лекций для Минской Духовной Семинарии*. Минск: ВРАТА, 2008. 255 с.
Награждение архиереев. In: ЖМП. 1957. №3. с. 9.
Назначения архиереев [епископ Каменец-Подольский Варлаам назначен епископом Измаильским]. In: ЖМП. 1952. №1. с. 12.
НАРБ. – Ф. 951. – Оп. 3. – Д. 59. – На 312 л.
НАРБ. – Ф. 951. – Оп. 3. – Д. 68. – На 234 л.

- НАРБ. – Ф. 951. – Оп. 4. – Д. 32. – На 214 л.
НАРБ. – Ф. 951. – Оп. 4. – Д. 33. – На 59 л.
НАРБ. – Ф. 951. – Оп. 4. – Д. 35. – На 198 л.
Наречение и хиротония прот. Павла Борисевича (в монашестве Варлаама) во еп. Винницкого и Брацлавского. In: ЖМП. 1945. № 8. с. 5.
Определения Священного Синода [1955.01.31-1955.02.01: утвердить управляющего Хмельницкой епархией епископа Варлаама, б. Измаильского, епископом Хмельницким]. In: ЖМП. 1955. №3. с. 8.
Определения Священного Синода [1956.09.05: епископа Хмельницкого и Каменец-Подольского Варлаама (Борисевича) назначить епископом Мукачевским и Ужгородским]. In: ЖМП. 1956. №10. с. 3.
Приложение к документу № 150. Рапорт епископов Западных епархий Украины патриарху Алексию I о настроениях в епархиях, не позднее 23 марта 1959 г., № 151. In: Письма патриарха Алексия I в Совет по делам Русской православной церкви... – с. 243-244.
СУЩУК О. *Радянські державно-політичні ограні та релігія і церква у Волинській області (1944-1953)*. In: Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Історичні науки, 2008. Вип. 10. с. 204-212.
ФЕДЧУК О. *Русифікація Волинської духовної семінарії у роки радянської влади (1945-1964 рр.)*. In: Краєзнавство. 2015. №3/4. с. 139-144.
Фрагмент из «Монастырского дневника» архимандрита Антония (Мельникова). In: Кривонос Феодор. Указ. соч. с. 243–244.
Хроника (назначения и перемещения архиереев) [епископ Волынский и Ровенский Варлаам (Борисевич) назначен епископом Каменец-Подольским и Проскуровским]. In: ЖМП. 1948. №9. с. 39.
Хроника [епископ Винницкий и Брацлавский Варлаам назначен епископом Волынским и Ровенским]. In: ЖМП. 1946. №5. с. 15.
ЯРЕМА Р., СВЯЩ. *Відновлення Православ'я на Західній Русі в 1946 р.* К., 2010. 188 с.
ЯРЕМА Р., СВЯЩ. *Львовский Церковный Собор 1946 года в свете торжества Православия в Западной Украине*. К.: КИТ, 2012. 320 с.: ил.

POMOC A POMÁHANIE POHĽADOM VLADIMÍRA SOLOVJEVA¹

PhDr. Bohuslav Kuzyšin, PhD.

Pomoc, pomáhanie, filantropiu a altruizmus ako pojmi, ale predovšetkým, ako mravné vyjadrenie silného ducha rozoberal vo svojich dielach aj Vladimir Solovjev, jeden z najväčších velikanov ruského náboženského myslenia. Podľa tohto mysliteľa je mylné domnievať sa, že najvyššia cnosť spočíva v asketizme, v potlačovaní prirodzených túžob a závislosti, v zdržanlivosti a bezvášnivosti, a to aj napriek tomu, že tento ideál nepochybne obsahuje kus pravdy a je základnou podmienkou duchovnej sebazáchovy a akejkoľvek mravnosti. Upevňovanie ducha a podriaďovanie mu tela nie je cieľom ľudského života, ale cieľom vymanenia sa spod otroctva slepých a materiálnych túžob. Len vtedy môže človek slúžiť pravde a dobru. K tomu ale aby mal silný duch mravný význam, t.j. aby nebol zlý, ale dobrý, je nutné aby sa v ňom nadvládala nad vlastnou telesnosťou prepojila s kladným a prajným vzťahom voči iným tvorom.²

Vladimír Solovjev videl základný princíp altruizmu v pocite ľútosti, ktorý prepája svet živých tvorov. Upozorňuje taktiež na jedinečnosť a principiálnosť tohto východiska, ktorý nemôžeme kompenzovať napr. pocitom spolu-radosti, či spolu-slasti.³ *„Takýto princíp má svoj hlboký koreň v našej prirodzenosti. A to práve vo forme citu ľútosti, ktorý má človek spoločný s ďalšími živými tvormi. A pokiaľ cit hanby človeka od ostatnej prírody vydeľuje a stavia ho voči ostatným živým tvorom do protikladu, tak cit ľútosti ho naopak s celým živočíšnym svetom spojuje. A to hneď v dvojitoť zmysle: za prvé pretože tento cit človeku prináleží spoločne so všetkými inými živými tvormi. A za druhé preto, že všetky živé tvory môžu a musia sa stať objektom tohto citu pre človeka.”*⁴

¹ Tento článok je výsledkom riešenia vedeckovýskumného projektu KEGA (002PU-4/2015) Encyklopédia Ruskej filozofie.

² Pozri SOLOVJOV, V.: *Ospravedlnění dobra*. Olomouc: Refugium, 2002, s. 56.

³ Pozri SOLOVJOV, V., cit. dielo, s. 56-61.

⁴ SOLOVJOV, V., cit. dielo, s. 57.

Všeobecné pravidlo, alebo princíp altruizmu sa ďalej delí na dve časti – záporné a kladné:

1. nečin druhému nič, čo nechceš, aby druhý činili tebe a
2. čin druhému všetko to, čo chceš, aby druhí činili tebe.¹

Prvé (záporné) pravidlo sa logicky nazýva pravidlom spravodlivosti, pričom druhé (kladné) sa nazýva pravidlom milosrdnosti. Solovjev však konštatuje, že takáto diferenciácia nie je presná. V základe druhého pravidla je totižto taktiež obsiahnutá spravodlivosť, pretože pokiaľ si prajem, aby mi iní v núdzi pomáhali, potom je spravodlivé, aby som im taktiež pomáhal. Milosrdenstvo predpokladá spravodlivosť a tá zase vyžaduje milosrdenstvo – sú to dve stránky tej istej mince, medzi ktorými nemôže byť rozpor ani protiklad. Nepomáhať iným znamená im škodiť. Spravodlivý človek bude plniť aj povinnosť milosrdenstva a milosrdný nemôže byť zároveň nespravodlivý.² *„Logická požiadavka altruizmu je univerzálna. Rozum v tomto pohľade nepozná predpojatosť ani obmedzenie. A v tomto sa s týmto citom, z ktorého altruizmus psychologicky vychádza, zhoduje. Ako sme videli, ľútosť je rovnako univerzálna a neobmedzená. Človek sa v nej pripodobňuje Bohu, pretože v nej rovnakou účasťou pojíma všetkých bez rozdielu: dobrých aj nepriateľov pravdy, ľudí, démonov a dokonca aj prirodzenosť plazov.“*³ Inak sa jedná len o falošné dobro, Solovjevom popísane v Legende o Antichristovi.⁴

Prirodzeným a praktickým dôsledkom altruizmu je dobročinnosť a almužna. Solovjev ich charakterizuje ako vyšší stupeň rozvoja spoločnosti. Na nižšom stupni spolužitia, tzv. prírodnom stave sa vzťahy určujú opačnou zásadou: silou a násilím. Tento vyšší stupeň rozvoja spoločnosti znamená dávať prosiacemu a nepýtať sa na jeho právo niečo dostať. Jednať božsky – Božia sila k nám prichádza na pomoc a spásu, zachraňuje nás a nepýta sa, či na niečo také máme právo. Skutočná almužna spočíva v tom, že dávame to, čo je potrebné, dávame to, o čo je prosené: kto ňa prosí, tomu daj, a kto si chce od teba požičať, od toho sa

¹ Obe pravidlá sú obvykle spájané do celku, ktorý znie: nikomu neškod' a všetkým, naľkoľko je to možné, pomáhaj. Pozri SOLOVJOV, V., cit. dielo, s. 76-77.

² Pozri SOLOVJOV, V., cit. dielo, s. 77-78.

³ SOLOVJOV, V., cit. dielo, s. 79.

⁴ Pozri SOLOVJOV, V. *Legenda o Antikristu*. Olomouc: Refugium, 1996. 69 s.

neodvracaj.¹ „Nemá zmysel ponúkať peniaze človeku, ktorý potrebuje mravnú podporu a je ešte nezmyselnejšie ponúkať mravnú útechu hladnému, alebo chorému, ktorý potrebuje predovšetkým peniaze na chlieb, alebo na lieky.”²

Zo Solovjevových diel je citeľná hlboká viera a úcta k duchovnému životu. Jeho myšlienky sú syntézou teologických reflexií, ktoré nikdy nestrácajú na pragmatickom rozmere. Práve to je jedným z dôvodov, prečo je stále objavovaný a ponúkaný ako mysliteľ, ktorý ma mnoho čo ponúknuť aj súčasnej dobe. Z nášho uhla bola dôležitá najmä oblasť pomáhajúcich disciplín, kde sa Solovjev sústredil na širšie aspekty motivácie k altruizmu, dobročinnosti a almužne. Veríme, že sa nám aspoň z časti podarilo načrtnúť, aké dôležité miesto tieto oblasti zohrávali v jeho myšlienkach a tým aj v jeho živote. Pretože „veľký je ten mysliteľ, u ktorého nenachádzame rozpor medzi jeho životom a myslením”³.

Použitá literatúra:

- AMBROS P.: Úvodní slovo. In SOLOVJOV, V.: *Duchovní základy života*. Olomouc: Refugium, 1996, s. 5-12. ISBN 80-901957-8-4.
- GEIST, B.: *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1992. 648 s. ISBN 80-85605-28-7.
- HARTLOVÁ, H. – HARTL, P.: *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. 776 s. ISBN 807-178-303X.
- JANDOUREK, J.: *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. 285 s. ISBN 978-80-7367-269-0.
- KUZYŠIN, B.: *Vybrané sféry pomáhajúceho procesu so spirituálno-religióznym presahom : Interdisciplinárne výskumné a aplikačné reflexie*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2013. 160 s. - ISBN 978-80-555-0778-1.
- NAKONEČNÝ, M.: *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 2000. 287 s. ISBN 80-200-0690-7.

¹ Pozri SOLOVJOV, V.: *Duchovní základy života*. Olomouc: Refugium, 1996, s. 52-62.

² SOLOVJOV, V., cit. dielo, s. 61.

³ AMBROS P.: Úvodní slovo. In SOLOVJOV, V.: *Duchovní základy života*. Olomouc: Refugium, 1996, s. 5.

- PRUŽINEC, T.: *Filozofický rozmer "ľudstva" v myslení Augusta Comta*. - 2. revidované a doplnené vydanie. Bratislava: Iris, 2012. 146 s. ISBN 978-80-89256-97-6.
- SOLOVJOV, V.: *Duchovní základy života*. Olomouc: Refugium, 1996. 142 s. ISBN 80-901957-8-4.
- SOLOVJOV, V. *Legenda o Antikristu*. Olomouc: Refugium, 1996. 69 s. ISBN 80-86045-01-3.
- SOLOVJOV, V.: *Ospravedlnění dobra*. Olomouc: Refugium, 2002. 584 s. ISBN 80-86045-96-X.
- ŠAFIN, J.: Sofiologické hľadania Vladimíra Sergejeviča Solovjeva. In: *Pravoslávny teologický zborník 27/12*. Prešov: Prešovská univerzita, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2004, s. 352-362. ISBN 80-8068-233-X.
- ŠAFIN, J.: Zo života Vladimíra Sergejeviča Solovjeva. In: *Pravoslávny teologický zborník 27/12*. Prešov: Prešovská univerzita, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2004, s. 343-351. ISBN 80-8068-233-X.

POSLANIE SOCIÁLNEJ EDUKÁCIE

prof. PhDr. Mária Machalová, CSc.

„Blažene je človeku, ktorý našiel múdrosť,
človeku, ktorý došiel k rozumnosti.
Nadobudnúť ju je lepšie než nadobudnúť striebro,
jej výnos je nad rýdze zlato.
Je drahocennejšia než perly, nevyrovňajú sa jej žiadne tvoje skvosty.
V jej pravici je dlhovekosť. V jej ľavici bohatstvo a česť.
Jej cesty vedú k blaženosti. Všetky jej chodníky k pokoju.
Stromom života je tým, kto sa jej chopia,
Blažene tým, kto sa jej držia.“
(Biblia, Príslovia 3-4, 13-18)

Edukácia a človek

V krajinách Európy sa mení *filozofia edukácie*. Od ľudí všetkých vekových kategórií, vo všetkých štádiách a etapách ich života sa očakáva aj požaduje, aby boli:

- *psychicky pohotový učiť sa,*
- *vzdelávať sa a učiť sa pre zvládanie úloh života,*
- *vzdelávať sa a učiť sa pre kompetencie potrebné k prepájaniu potrieb a očakávaní pracovného a osobného života.*

Vzdelávacie štruktúry pôvodne založené na *obsahu* sa menia, dôležitejším sa stáva *proces vzdelávania a individuálne spôsobilosti* vo vzdelávaní. *Poslaním sociálnej edukácie dospelých je pomoc človeku v jeho úsilí o vlastnú psychickú a sociálnu identitu a rozvoj svojej osobnosti.*

Identita sa utvára *vnútornou – psychickou a vonkajšou činnosťou a sociálnymi rolami človeka.*

- O čo ide v živote človeka?
- O čo ide v edukácii dospelých?
- Ako prostredníctvom edukácie naplniť životný časopriestor konkrétneho klienta sociálnej práce?
- V čom mu pomáhať a k čomu?

Epicentrom aktivít, podujatí edukácie pre dospelých má byť *identifikácia, kultivácia a realizácia psychického potenciálu*. V záujme utvárania identity učiaceho sa človeka.

Táto identita podporuje ďalšie identity (občana, pracovníka, rodiča, partnera a i.), pretože je spojená s rozširovaním a prehľbovaním spôsobilostí, kompetencií pre život.

Náčrt individuality v súvislosti s psychickou dospelosťou

1. Individualita je spätá s *identitou človeka*. Možno ju pochopiť v kontexte osobnej histórie. Identita je determinovaná prostredím.

2. Od identity sa odvíja *autonómnosť sebestačnosti a nezávislosť jedinca*, ktorú filozofi nazvali "relačnou autonómiou", pretože nezávislosť je vymedzená v relácii k druhým ľuďom.

3. Od autonómnosti závisí schopnosť jedinca *slobodne sa rozhodovať* s vedomím osobnej zodpovednosti.

4. Individuálna sloboda rozhodovať sa, kladie nároky na *individuálnu tvorivosť v živote*.

5. Identita, autonómnosť, individuálna sloboda rozhodovať sa, tvorivosť, sú predpokladom k tomu aby sa ľudia integrovali: Ako ľudská bytosť – ide o *psychickú integrovanosť*. Ako jedinec do spoločnosti - ide o *sociálnu integrovanosť*. (Machalová, 2013.)

Vymedzenie psychickej dospelosti

Psychickú dospelosť možno identifikovať na základe somatickej, rozumovej, emocionálnej, sociálnej, duchovnej zrelosti konkrétneho človeka.

Používa sa posudzovanie na základe:

Psychologického kritéria normality osobnosti – obrazu, aký má byť konkrétny človek.

Sociálneho kritéria normality osobnosti – obrazu ako sa má konkrétny človek správať a konať v sociálnom prostredí.

Psychická dospelosť nie je funkciou chronologického veku, je výsledkom a osobným ziskom z realizácie vývinových úloh (determinovaných genotypom) a rozvojových úloh regulovaných samotným jedincem a i ďalšími ľuďmi - edukáciou (tzn. výchovou a vzdelávaním).

Vyšší stupeň psychickej dospelosti sa môže dosiahnuť až v dospelom veku. Avšak nie každý človek, ktorý dosiahol určitý chronologický vek dospelého, je aj skutočne psychicky dospelý. (Machalová, 2013,2014.)

Koncept psychickej dospelosti v edukačnej sociálnej pomoci

Koncept psychickej dospelosti je potrebné implementovať do teoretického rámca edukácie sociálnych klientov a aplikovať ho v aktivitách sociálnej pomoci poskytovanej sociálnou edukáciou, tzn. sociálnym vychovávaním, sociálnym vzdelávaním, edukačným sociálnym poradenstvom.

V cieľoch a v obsahu edukácie sociálnych klientov sa majú zakódovať podnety rozvoja osobnosti v poznávacej činnosti, ale rovnako v hodnotiacej činnosti a prevárajúcej (tvorivej) činnosti sociálnych klientov.

Je žiaduce:

Realizovať aktivity formovania *hodnotovej orientácie, psychických vlastností* (spôsobilostí), *psychických procesov* (od pociťovania po myslenie a cítenie) a *psychických stavov* (aktivácie, motivácie) sociálnych klientov.

Zohľadniť *hodnotové orientácie*, ktoré majú významnú úlohu v živote človeka. *Cieľovosť a stabilita hodnôt predstavuje stabilitu a integráciu osobnosti.*

Hodnotové orientácie možno formovať, sú výsledkom socializácie, determinované sociálnymi skupinami, duchovnou a vecnou kultúrou spoločnosti.

Neuprednostniť iba kognitívne procesy a rozumové schopnosti. Rozvíjať rolu nielen *kompetentnej osobnosti* ale aj rolu *morálnej osobnosti*.

Rešpektovať, že vo vzdelávaní dospelých je osobnosť ovplyvnená životnými situáciami, *podmienkami prostredia* - sociálneho i edukačného.

Psychická dospelosť *nie je stav*. Je výsledkom vývinu a rozvoja osobnosti a teda podlieha vývinovým zákonitostiam. Dospelá osoba smeruje síce k psychickej *rovnováhe* a k *stabilite* ale zároveň je tiež *flexibilná a tvorivá*. (Machalová, 2013, 2014.)

Prečo je žiaduce viesť sociálnych klientov k psychickej dospelosti

Psychicky vyspelí ľudia majú potrebu zdokonaľovať sa, rozširovať si vedomie o svojej osobe. Správajú sa *prosociálne*, sú *empatickí* a *altruistickí*. To je dôvod k tomu, aby sa v edukácii sociálnych klientov upriamila pozornosť na rozvojové úlohy¹. Sú to výchovné a vzdelávacie úlohy,

¹ Koncept *rozvojových úloh* sme vymedzili v monografii: MACHALOVÁ, M. *Psychológia vo vzdelávaní dospelých*. Bratislava 2004 (1.vyd.) a Bratislava 2006 (2.vyd.).

na ktorých aktívne participuje samotná osobnosť dospelého človeka. Rozvojové úlohy sa navodzujú a realizujú učením sa ľudí. Sú prostriedkom dosahovania psychickej dospelosti a cestou sebarealizácie.

V načrtnutom kontexte je edukácia klientov sociálnej práce

- procesom *vzájomného zdieľania*,
- psychickým obohacovaním, podporou vývinu a rozvoja psychického a sociálneho potenciálu sociálnych klientov *v procese a v prostredí edukácie.*

Význam učenia sa pre klientov sociálnej práce

Človek v primeraných podmienkach disponuje po celý svoj život schopnosťou zdokonaľovať sa psychicky a meniť svoje správanie.

Psychologicky ide o prirodzený proces dosahovania celostnosti osoby. A tá má tendenciu k *sebariadeniu a sebauvedomeniu*.

Je otázkou, ako zmysluplne ľuďom zdôvodniť prečo je potrebné, aby sa naučili učiť sa, a neodnaučili učiť sa a doviesť ich k pochopeniu, že jediné čo môžu v sociálnom ohrození, a to bez akéhokoľvek obmedzenia použiť, sú ich vlastné schopnosti.

Úlohy edukačnej sociálnej práce v kontexte rozvoja spôsobilosti k žitiu

V edukačných programoch je potrebné zakódovať zmysluplné, t.j. pre oblasti života významné *ciele*. Ide o *transmisiu systému hodnôt spoločnosti a sociálnych klientov do teórie a praxe sociálnej edukácie*.

Venovať pozornosť *komplexným motívom edukácie*, t.j. hodnotovým orientáciám, resp. *interiorizovaným hodnotovým systémom* sociálnych klientov. Edukáciu založiť na *iniciatíve, motivácii a participácii* sociálnych klientov.

Identifikovať individuálny potenciál sociálnych klientov edukačného sociálneho poradenstva.

Poznať osobnú životnú filozofiu sociálnych klientov, venovať pozornosť hodnotovým orientáciám klientov.

Viesť sociálnych klientov k celoživotnému učeniu sa v rámci edukačných sociálnych programov zameraných na prevenciu sociálnych problémov.

Pre sociálnych klientov zo znevýhodnených a ohrozených cieľových skupín poskytovať sociálnu pomoc na základe transmisie ich aktuálnych edukačných potrieb do edukačného procesu. (Machalová, 2013, 2014.)

Dôležitosť edukačnej sociálnej práce v systéme sociálnej pomoci

Edukačnou sociálnou prácou sa odкрýva *d'alší pohľad na zmysel a zameranie edukácie dospelých*. Nóvum prípravy a realizácie edukačných aktivít spočíva v *zámere, ktorým je* :

sociálna pomoc – vedenie k svojpomoci a rozvoj individuálneho potenciálu sociálnych klientov. Ide o formulovanie netradičného využitia obsahov, foriem a metód edukácie dospelých. Zmyslom edukačných sociálnych činností je podpora vlastnej aktivity ľudí pre dosiahnutie *zmeny sociálnej situácie*.

Podnecuje sa pochopenie edukácie ako dôležitého spôsobu, ktorým sa môže u človeka *navodiť zmena vžitého a neosožného prežívania reality*, napr. naučenej bezmocnosti, ak majú čeliť vlastnému sociálnemu znevýhodneniu.

Prispieva k prevencii následkov sociálneho ohrozenia, ktoré sa môžu prejaviť ako poruchy sociálnej adaptácie a oslabenie zdravia ľudí (ich somatického, psychického a duchovného zdravia). (Machalová 2013, 2014.)

Záver

Zmysel edukačnej sociálnej pomoci pre dospelých a jej dovedenia do praxe spočíva v tom, že v krízových sociálnych situáciách si ľudia ďaleko viac uvedomujú potrebu nielen *sociálnej zmeny* v ich živote, ale tiež *osobnej zmeny*. Edukáciou možno iniciovať i podporiť navodenie osobnostnej zmeny sociálnych klientov a tým zmeniť aj ich osobný prístup k sociálnemu problému.

Literatúra:

- BIBLE. Písmo sväté Starého a Nového zákona.* Ekumenický preklad. Praha: Ekumenická rada cirkví v Československu., 1985.
- MACHALOVÁ,M. 2004.2006. *Psychológia vo vzdelávaní dospelých.* 1.vydanie. Bratislava: Rádio Print, 2004. 224 s. ISBN 80-969339-6-5. 2.vydanie . Bratislava: Gerlach Print, 2006. 224 s. ISBN 80- 89142-07-9.
- MACHALOVÁ,M. *Preventívna sociálna práca – Edukačná paradigma v sociálnej práci.* Prešov: Prešovská univerzita, 2013. 272 s. ISBN 978-80-555-0932-7.
- MACHALOVÁ,M. *Edukačná sociálna práca.* Prešov: Prešovská univerzita, 2014. 326 s. ISBN 978-80-555-1118-4.

SOCIÁLNA PREVENCIA A SPÔSOBILOSŤ ĽUDÍ K ŽITIU

prof. PhDr. Mária Machalová, CSc.

Aké témy zamestnávajú dospelých?

Čo prežívajú ako sociálny problém vo svojom okolí a tiež ako vlastný osobný problém?

Odpovede na dané otázky sme získali od študentov externého vysokoškolského štúdia odboru *sociálna práca*. Mali odpovedať, aký problém sa ich v súčasnosti najviac týka a je pre nich vážny.

Problémy uvedieme v poradí ich závažnosti podľa odpovedí študentov:

Stres. Zdravie a choroby. Psychická adaptácia-Trauma. Poruchy osobnosti. Duševná hygiena. Kvalita života. Poruchy príjmu potravy. Syndróm vyhorenia.

Témy svedčia o vypuklých ťažkostiach v určitej oblasti života respondentov. Vnútorne psychicky nespracované sociálne témy života jednotlivého človeka sa často manifestujú ako jeho telesná či duševná choroba. Naše bytie môžeme denne prežívať ako nedostatok, ktorý nás motivuje k zmene neuspokojivého stavu. Ochorenie a bolesti sú zvyčajne vonkajšími znakmi duševnej tiesne človeka. Utrpenie sa stáva hnačou silou, ktorá vedie osobu k poznaniu, prečo si ho podmaňuje práve tá, či ona psychická a telesná bolesť. Hľadá spôsob a možnosť ako sa zbaviť ťažkostí. Ibaže najprv treba pochopiť pravý zdroj nevyriešených alebo neriešených problémov, situácií a okolností vlastného života. To je krok, že človek uvedomením si možnej príčiny pracuje na odstránení trápenia sa i príčiny ochorenia. Začíname pracovať na sociálnom a osobnom vyliečení sa.

Tento zdanlivo ľahký cieľ je však ťažšie uskutočniť, pretože vďaka strachu zo zmeny a nepríjemného pohľadu na seba a situáciu, stroskotávame na našom vlastnom psychickom odpore.¹

Podnetom k práci na koncepte *edukačná sociálna práca* bola pre nás otázka, ako doviesť dospelých klientov sociálnej práce k svojpomoci a k riešeniu sociálneho problému i vyliečeniu tela a duše, v tom prípade,

¹ HENRICHS,U.: *Světelní pomocníci z duchovního světa*. Praha, 2002, s.33-34.

keď si v sociálne ťaživej situácii musia poradiť sami. Vynorila sa teoretická otázka a vážny praktický problém: ako podporiť *rozvoj duchovných, psychologických a sociálnych kompetencií*, ale i rozvoj ďalších spôsobilostí ľudí pre život. Ktoré sú tie spôsobilosti človeka nevyhnutné pre prežitie v zložitom a náročnom sociálnom prostredí nášho sveta ľudí? Spravidla je sotva možné, aby ľudia v každodennom živí neboli vystavení negatívnym osobným, sociálnym a iným problémom. Problémy sú následkom (aj príčinou zároveň) nepriaznivých životných podmienok, situácií, naštartených preferencií hodnôt a postojov ľudí. A tiež sú vážnym následkom premyslenej manipulácie sociálnej a interpersonálnej komunikácie ľudí a ich osobných aj sociálnych vzťahov.

To všetko dokopy formuje psychiku aj telo, resp. zdravie človeka. Ak sa poškodzuje *psychická integrita, sociálna identita a integrita osobnosti človeka*, ľudia nie sú zdraví ani na duši (psychike), ani na tele. Človek sa v mnohom stáva apatickým k vlastnému životu. Dnes je najväčším zlom to, že ľudia nie sú ochotní myslieť, premýšľať a riadiť sa „zdravým sedliackym rozumom.“ Napriek záplave informácií, ktoré iba konzumujú, zostávajú naďalej v nevedomosti, čo sa týka životne dôležitých záležitostí ich vlastnej osoby a ich života. Akoby u duševne pasívnych ľudí dneška prevažoval zvláštny druh masochizmu a túžby po sebazničení. Ako priviesť ľudí k sebe samým: k sebauvedomeniu, k sebarealizácii vlastného potenciálu, je hlavná úloha aj pre sociálnych pracovníkov, poradcov, sociálnych pedagógov, vychovávateľov, andragógov, psychológov, terapeutov a pre ďalšie pomáhajúce profesie.

1 Sociálna pomoc v kontexte edukačnej sociálnej práce

Koncept edukačnej sociálnej práce¹ chápeme nasledovne:

Ako reflexiu prieniku *aspektov sociálnej práce* a jej hraničných edukačných vied – *sociálnej pedagogiky a sociálnej andragogiky*.

Ako reflexiu prieniku *praktickej dimenzie sociálnej práce a edukácie* – čiže vstup edukácie do prostredia praxe sociálnej práce.

Ako reflexiu výskytu nových sociálnych problémov i diverzifikácie sociálnej práce, teda vzniku *nových subsystémov sociálnej práce*.

¹ MACHALOVÁ, M.: *Edukačná sociálna práca*. Prešov, 2014.

Koncept zdôvodňujeme teoretickou a praktickou autonómiou edukačnej sociálnej práce, pre ktorú je emancipačným a profilujúcim prostriedkom *sociálna funkcia edukácie* – tzn. výchovy, vzdelávania a poradenstva.

Edukačná sociálna práca sa profiluje vo fázach *identifikovania, prevencie, riešenia a hodnotenia* výsledkov riešení sociálnych problémov dospelých osôb - jednotlivcov a sociálnych skupín.

Vysoká variabilita spoločenských zmien v súčasnosti kladie vzrastajúce požiadavky aj na rozvoj sociálnej práce ako vedy, študijného odboru i praxe, vrátane vzniku nových subsystémov sociálnej práce. Medzi také patrí aj subsystém – edukačná sociálna práca. S rastúcim významom celoživotného vzdelávania a učenia sa ľudí stúpajú požiadavky na rozvoj teórie, praxe a tým aj nároky na profesijnú vyspelosť a kvalifikovanosť odborníkov v oblasti: *preventívnej sociálnej práce* (osvety), *socializačnej a resocializačnej práce* (poradenstva a socioterapie), *rehabilitačnej sociálnej práce* (sociálneho doliečovania, svojpomocných aktivít).

Algoritmus postupu : *indikácia sociálnych problémov, prevencia sociálnych problémov, návrhy riešenia sociálnych problémov* dospelých osôb, prostredníctvom cielených aktivít a v rámci *celoživotného sociálneho vzdelávania a celoživotného učenia sa*, je podľa nás, jedným z mnohých myšlienkových postupov pri budovaní teoretického zázemia, z ktorého možno vychádzať v príprave *edukačných sociálnych programov*, zameraných na potenciálnych aj reálnych klientov sociálnej práce (klientov sociálnej služby a sociálnej pomoci).

Všeobecným cieľom edukačnej sociálnej práce je:

1. *Sociálna pomoc jednotlivcom*
2. *Vedenie ľudí k sociálnej svojpomoci*
3. *Rozvoj sociálneho a psychického potenciálu ľudí.*

Edukačná sociálna práca má teda za cieľ rozvoj a kultivovanie individuálneho psychického a sociálneho potenciálu dospelých, za účelom obnovenia rovnováhy v narušenej sociálno-psychickej adaptácii ľudí, ku ktorej došlo v dôsledku rozmanitých vplyvov sociálnej nerovnováhy v spoločnosti. Sociálno-psychická nerovnováha ľudí je následkom ich života *v sociálnych skupinách rôznej úrovne a organizovanosti (rodiny, školy, pracoviska, inštitúcie, referenčnej skupiny, neformálnej skupiny, spoločenského systému).*

V rámci edukačnej sociálnej práce, čiže výchovnými vplyvmi, sociálnym vzdelávaním a sociálnym poradenstvom, sa vyvíja úsilie o dosahovanie vyššej úrovne duchovnej, psychickej a sociálnej dospelosti jednotlivcov, to znamená úrovne ich rozumovej, emocionálnocitovej, hodnotovej a sociálnej spôsobilosti a vyspelosti.

Psychická dospelosť (duchovná, psychická a sociálna zrelosť) je zjavná v správaní sa ľudí a je evidentná v konaní jednotlivcov a skupín, ktorí čelia viac, či menej závažným sociálnym problémom v podmienkach sociálneho ohrozenia, nadmerného tlaku rozmanitých foriem sociálnej deprivácie, sociálnej frustrácie, sociálnych konfliktov a sociálneho stresu.

2 Cesta k psychickej dospelosti v kontexte edukačnej sociálnej práce

Vychádzame z predpokladu, overeného vedou i životom, že človek v primeraných podmienkach, disponuje po celý svoj život, určitou schopnosťou zdokonaľovať sa psychicky a meniť svoje správanie a konanie. Psychologicky ide o prirodzený proces dosahovania celostnosti osoby. A tá ma tendenciu k *sebariadeniu a sebauvedomeniu*.

Sociálna funkcia edukácie súvisí s potenciálnou i zjavnou pripravenosťou človeka k psychickej zmene. Je otázkou, ako zmysluplne ľuďom zdôvodniť, prečo je potrebné aby sa naučili učiť sa, a neodnaučili učiť sa, a doviest ich k pochopeniu, že jediné, čo môžu v sociálnom ohrození, a to bez akéhokoľvek obmedzenia použiť, sú ich vlastné schopnosti.

Zmysel edukačnej sociálnej práce možno hľadať v podporovaní rozvoja *hypotetickej (zastrešujúcej) sociálnej spôsobilosti ľudí k žitiu*, ktorá v sebe zahŕňa širšie poňaté schopnosti:

Schopnosť *socializovať sa* (*učiť sa spôsobom nadobúdania sociálnej skúsenosti*)

Schopnosť *identifikovať sa* (*učiť sa identifikovaním sa s niekým a niečím v okolí a prostredí*), *teda identifikovať sa duchovne, psychologicky, sociálne, kultúrne*.

Schopnosť *adaptovať sa* na široko spektrálne aspekty a dimenzie sociálneho prostredia (a ďalších prostredí človeka).

Schopnosť *integrovať sa* v sociálnom prostredí ako člen/členka sociálnych skupín.

Schopnosť *realizovať svoj individuálny psychický a sociálny potenciál* k skvalitňovaniu svojho života.

Schopnosť *odhadnúť a rešpektovať vlastné možnosti a obmedzenia* osobného rozvoja v rámci sociálnych skupín.

Vývin a rozvoj psychologickej spôsobilosti človeka k životu sa riadi programom zdedených a vrodených dispozícií a programami *socializácie, enkulturácie a personalizácie*. Spomínané programy sa realizujú formálnym i neformálnym výchovným i vzdelávacím vplyvom. Predpokladom k realizovaniu skvalitnenia života v sociálnom prostredí a zároveň i jeho výsledkom, je *psychicky dospelý (resp. vyspelý) človek*, ktorému je vlastný proces dosahovania *vyššej duchovnej, psychologickej a sociálnej úrovne sebauvedomenia a prosociálnej sebarealizácie*.

Individualizačný proces vnímame ako proces učenia sa a utvárania vlastnej *identity, autonómie, celistvosti a integrity* tela, psychiky a duchovného rozmeru života človeka.

Vzhľadom k poslaniu edukačnej sociálnej práce je nanajvýš užitočné chápať *učenie sa* človeka ako *interiorizáciu* (zvnútornenie). *Učí sa celá ľudská bytosť*, a teda učenie sa, je *živý a tvorivý proces*. Interiorizáciu vnímame ako komplexný proces tvorby, v ktorom sa rozvíja a prejavuje uvedomená i neuvedomená časť psychiky človeka. Interiorizácia je taký proces učenia sa, ktorý sa deje nielen kognitívne – poznávacími procesmi, ale aj participáciou temperamentu jednotlivca, jeho schopností, vlastností jeho osobnosti, jeho motivácie a hodnotovej orientácie. Interiorizáciou sa tvorí *personálna, sociálna a kultúrna identita človeka*.

Aktivity v rámci edukačnej sociálnej práce, v ktorej sa implementuje *sociálna funkcia edukácie dospelých*, sa môžu stať prostriedkom účinnej pomoci pri podpore *uvedomenia si konkrétnych sociálnych úloh svojho života a ľudskej hodnoty vlastnej osobnosti u dospelých osôb*. Aktivitami edukačnej sociálnej práce sa podporuje celoživotný proces dosahovania kvalít duchovne, psychicky a sociálne vyspelej osobnosti- individuality, ktorá v sociálnych situáciách koná v súlade so svojou vyspelosťou.

Predpokladáme, že znakmi individuality čiže psychicky dospelšej osoby¹sú:

¹ Pozri aj: MACHALOVÁ, M. *Psychológia vo vzdelávaní dospelých*. 2. vyd. Bratislava 2006. MACHALOVÁ, M. *Biodromálna psychológia pre pomáhajúce profesie*. Brno 2010.

Identita – vyhranenosť sebauvedomenia jedinečnej ľudskej bytosti a osoby.

Autonómnosť – relatívna nezávislosť od mienky, vedenia, rozhodovania a konania druhých.

Individuálna sloboda rozhodovať sa a konať – nezávisle na názoroch, očakávaniach, potrebách a rozhodnutiach druhých ľudí.

Zodpovednosť – za vlastné rozhodnutia a konanie.

Tvorivosť – uplatňovaná v rôznych oblastiach a aspektoch vlastného života.

Koncepcia celoživotného vzdelávania a učenia sa, je v súvislosti s edukačnou sociálnou prácou objavná v tom, že umožňuje podporovať *edukáciu* ako druh, formu a metódu situačnej i komplexnej a integrovanej *sociálnej pomoci* ľuďom.

Záver

Činnosti v rámci edukačnej sociálnej práce sa môžu stať nástrojom *sociálnej opory a podpory* kvality života ľudí, a tiež spôsobom podpory kultivovania individuálneho psychického a sociálneho potenciálu dospelých, ako najúčinnnejšej prevencie a ochrany pred výskytom a následkami ich psychickej a sociálnej maladaptácie.

Literatúra:

- HINRICHS, U. *Světelní pomocníci z duchovního světa*. Praha : Synergie, 2002. 107 s. ISBN 80-86099-71-7.
- MACHALOVÁ, M. *Psychológia vo vzdelávaní dospelých*. Bratislava : Gerlach Print, 2006, 2. vydanie, 224 s. ISBN 80-89142-07-9.
- MACHALOVÁ, M. *Biodromálna psychológia pre pomáhajúce profesie (sociálnych pracovníkov, sociálnych pedagógov a andragógov)*. Brno : IMS, 2010, 222 s. ISBN 978-80-87182-10-9.
- MACHALOVÁ, M. *Edukačná sociálna práca*. Prešov : Prešovská univerzita, 2015. 326 s. ISBN 978-80-555-1118-4.

MUZIKOTERAPIA V PALIATÍVNEJ STAROSTLIVOSTI¹

PhDr. et ThDr. Maroš Šip, PhD.

Hudbu², ako terapeutické médium a prostriedok pomoci využíva muzikoterapeut najčastejšie v zdravotníckych a edukačných zariadeniach³ s jednotlivcami, pármí a skupinami všetkých vekových kategórií, k docieleniu uspokojenia potrieb klienta, zlepšenia sebavedomia, eliminovania stresu a udržania fyzickej a psychickej pohody človeka. Muzikoterapeutická intervencia pomáha muzikoterapeutovi zorientovať sa v jednotlivých oblastiach „postihnutej“ osoby a dosiahnuť zlepšenie v oblasti jeho kvality života prostredníctvom intrapersonálnej a interpersonálnej reorganizácie.

Z uvedených slov môžeme dedukovať, že hudobné⁴ sedenia⁵, ktoré zahŕňajú použitie hudobných nástrojov, nahrávok, živej hudby, rytmu alebo tónov, využíva muzikoterapeut k terapeutickým aspektom v kog-

¹ Štúdia je parciálnym výsledkom riešenia grantovej úlohy č. 2/2017 VGA „Sociálno-spirituálne potreby v paliatívnej starostlivosti“ v rámci Vedeckej grantovej agentúry Pravoslávnej cirkvi na Slovensku.

² Grécky filozof Pythagoras sa považuje za zakladateľa hudobnej terapie. Definoval hudbu ako špecifikum na obnovenie a udržanie harmónie tela a duše. Florence Nightingale, zakladateľka moderného ošetrovateľstva, pozorovala priaznivé účinky hudby na vojakov zranených v Krymskej vojne. Hudba bola používaná v nemocniciach v roku 1900 počas anestézie a analgézie.

³ Muzikoterapeut uplatňuje muzikoterapiu v rôznych sociálnych rezortoch a oblastiach (Levent and Tanriverdi 2015).

⁴ Muzikoterapia je použitie hudobných prvkov (zvuk, rytmus, melódia a harmónia) kvalifikovaným hudobným terapeutom s klientom alebo skupinou v procese určenom na uľahčenie a podporu komunikácie, vzťahov, učenia, mobilizácie, organizácie a iných relevantných terapeutických cieľov s cieľom uspokojiť fyzické, emocionálne, mentálne, sociálne a kognitívne potreby. Cieľom muzikoterapie je rozvinúť potenciál a obnoviť funkcie jednotlivca tak, aby mohol dosiahnuť lepšiu interpersonálnu integráciu a následne lepšiu kvalitu života prostredníctvom prevencie, rehabilitácie alebo liečby (*The World Federation of Music Therapy* 1997. In: Rickson and McFerran 2007).

⁵ Myšlienka terapeutického využitia hudby skrsla po ukončení druhej svetovej vojny, keď sa zistilo, že bolesť a úzkosť u mnohých zranených vojakov by sa mohla minimalizovať pomocou hudby (Sacks 2007. In: Seki and Galheigo 2010).

nitívnej,¹ senzorickej² a sociálno-emocionálnej³ zložke klienta. Podľa Petersena (2002) je nápomocná pri precvičovaní sociálnych funkcií, je sprievodcom do vnútorného sveta jedinca, reflektuje ľudské emócie, rovnako môže navodiť pocit pohody, vytvoriť pozitívne emócie a prebudiť potešenie.

V závislosti od potrieb klienta používa muzikoterapeut celý rad terapeutických techník, ktorými sleduje dosiahnutie vytýčeného cieľa⁴ v živote človeka. Proces muzikoterapeutického sedenia sa môže vyvíjať rôznymi spôsobmi. Intervenčné metódy použité v muzikoterapii závisia od počtu klientov⁵ a vyhodnotenia individuálnych potrieb záujemcu o muzikoterapeutickú liečbu.

V nadväznosti na predchádzajúce slová Rodriguez (2005. In: Amorós 2011) vo svojej štúdii uvádza najčastejšie využívané terapeutické techniky, ktoré muzikoterapeut vo svojom terapeutickom poslaní používa na zmiernenie psychickej a fyzickej bolesti:

- **Pasívna muzikoterapia** – klient sa zvyčajne zameriava na počúvanie hudby, nepoužíva žiadne nástroje alebo pohyby.
- **Aktívna muzikoterapia** – umožňuje klientovi spievať, hrať na hudobný nástroj a tancovať (Amorós 2011). Aktívna muzikoterapia je forma neverbálnej terapie, v ktorej je štruktúra liečebného procesu založená na použití hudobných nástrojov v priebehu individuálneho alebo skupinového sedenia. Pacienti komponujú rôzne hudobné skladby, väčšinou improvizáčného charakteru, alebo používajú zvuk hudobných nástrojov namiesto verbálnej zložky komunikácie (Кабанов и Незнанов 2003).
- **Zmiešaná muzikoterapia** – zahŕňa pasívnu a aktívnu muzikoterapiu. Môže byť sprevádzaná rečou tela, hlasom, pohybom a gestami.
- **Receptívna muzikoterapia** – je zameraná na počúvanie klienta, na zdieľanie zážitkov a interpretáciu.

¹ Učenie, pamäť...

² Zvýšenie schopnosti reagovať na prijaté zmyslové podnety.

³ Komunikácia, emócie...

⁴ Myslíme tým dosiahnutie optimálnej kvality života.

⁵ Muzikoterapia môže byť individuálna, párová alebo skupinová.

- **Kreatívna muzikoterapia** – klient vytvára hudbu z rytmov, intenzity, tónov alebo môže použiť hlas, nástroje alebo pohyby tela.

Slobodné preskúmanie prežívaných emócií, správania alebo vyjadrovania v paliatívnej starostlivosti môže podľa Magillu (2006) prebiehať aj prostredníctvom vokálnych techník¹ s použitím sprievodných nástrojov alebo bez použitia sprievodných nástrojov alebo za pomoci inštrumentálnej techniky s použitím hlasu alebo bez použitia hlasu:

1. Vokálne techniky: s alebo bez sprievodných nástrojov

- a) **Predkomponované skladby** – jednotlivci využívajú obsah piesní ako spôsob vyjadrenia toho, čo je inak ťažké vyjadriť. Navyše prítomnosť ľudského hlasu na terapeutickom sedení môže slúžiť na zníženie úzkosti a pocitu izolácie. Výber skladby môže zlepšiť pocit kontroly, ak sú choré osoby aktívne zapojené do terapie.
- b) **Lyrická improvizácia a skladanie piesní** – choré osoby a členovia rodiny môžu zahrnúť svoje vlastné slová do predkomponovaných alebo spontánne improvizovaných melódií. Osobné používanie textov zvyšuje sebavyjadrenie a komunikáciu medzi osobami a rodinami.
- c) **Spievanie a tónovanie** – opakovanie vokálnych intonácií, so slovami alebo bez nich, je spôsob, ako sústrediť pozornosť a znížiť únavu, zvýšiť uvoľnenie, zlepšiť tok dychu a zvýšiť komunikačný prejav (Magill-Levreault 1993. In: Magill 2006).

2. Inštrumentálne techniky: s alebo bez hlasu

- a) **Improvizácia** – muzikoterapeut, pacient a rodinní príslušníci sa často zúčastňujú spontánneho hrania na nástrojoch. Improvizácia môže zlepšiť sebavyjadrenie a komunikáciu (Ahles and Martin 1992. In: Magill 2006). Improvizácia môže uľahčiť pocit kontroly,

¹ Pri terapeutickej liečbe môže muzikoterapeut použiť rôzne techniky na zníženie vedomia bolesti a zapojiť rozmanité psycho-emocionálne procesy. Tieto techniky pozostávajú zo živých a nahraných hudieb a sú vybrané na základe preferencií pacienta a terapeutického sledovania potrieb. Muzikoterapeut taktiež pomáha pacientom a rodinám pri výučbe personalizovaných techník, ako je vizualizácia, vokalizovanie a počúvanie hudby. Získanie týchto relaxačných zručností vedie k pocitu autonómie a posilnenia, pretože môžu byť použité počas epizód úzkosti a bolesti (Salmon 2001).

pretože pacienti hrajú aktívnu úlohu pri vytváraní zvukov a pri nastavovaní rytmu a nálady hudby.

- b) **Počúvanie hudby** – choré osoby si zvolia výber inštrumentálnej hudby, ktorú muzikoterapeut hrá, alebo nahrávky hudby sú starostlivo vybrané tak, aby spĺňali špecifické potreby. Počúvanie hudby môže slúžiť ako technika rozptýlenia na zmiernenie bolesti a nepohodlia. Táto technika je tiež prínosom pre nereagujúcich klientov, pretože hudba, najmä živá hudba, môže dosiahnuť úroveň vedomia. Klienti tak dokážu zmysluplne komunikovať so svojimi blízkymi.
- c) **Hudobná meditácia** – živá hudba môže byť využitá na vytvorenie nálady pokoja. Hudobná meditácia presmerováva myšlienky chorej osoby, zvyšuje uvoľnenie a zlepšuje úroveň pohodlia (Magill 2006).

Muzikoterapeuti by mali byť oboznámení s hudobným vedomím svojich klientov, pretože prostredníctvom tohto vedomia môžu byť rozvinuté aj iné typy vedomia, ako je sebapoznávanie, poznávanie inej osoby a udržiavanie medziľudských vzťahov. Takto používaná hudba sa stáva adaptívnym nástrojom, mostom, prostriedkom pre transformáciu terapeutického procesu (Habron 2016).

Z uvedených slov konštatujeme, že terapeutické¹ využitie hudby je veľmi užitočný a účinný nástroj na poskytnutie podpory širokospektrálnej² klientely každej vekovej kategórie. Hudba prenáša človeka do spomienok, poskytuje emocionálnu podporu, aktivizuje zmyslové senzory, aktivizuje sily človeka, vyvolá pozitívne reakcie a pomôže vyjadriť osobné pocity.

¹ Terapeutický proces muzikoterapie je predmetom záujmu mnohých odborníkov, ktorí podľa Gerlichovej (2014, s. 55) vedú živú diskusiu o tom, „kedy ide v muzikoterapii viac o terapeutický proces a kedy viac o pedagogický proces.“

² V skutočnosti pracujú muzikoterapeuti so širokou škálou klientov. Ide napr. o osoby so zdravotným postihnutím, staršie osoby, onkologických pacientov, psychiatrických pacientov, tehotné ženy a pod.

Muzikoterapia s nevyliciteľne chorým človekom

Napriek poskytnutej komplexnej lekárskej starostlivosti, trpia osoby s progredujúcim nevyliciteľným ochorením v paliatívnej starostlivosti bolesťou, ktorá je považovaná za jeden z najčastejších symptómov utrpenia. U mnohých osôb s terminálnym ochorením prevláda strach z bolesti, osamelosti a neschopnosti urobiť správne rozhodnutia na konci života. Za schodnú cestu pri poskytnutí úľavy od fyzickej a psychickej bolesti považujeme komunikáciu¹ a interpretáciu signálov bolesti pomocou intervencie terapeutickej metódy muzikoterapie. Liečba hudbou podľa Petersena (2002) znamená liečenie pomocou zvukov a hudby, v ktorej je hudba aplikovaná v terapeutickom procese participácie klienta a terapeuta. Cieľom systematickej intervencie terapeutického procesu muzikoterapie je podporovať a povzbudzovať klienta v terminálnom štádiu a jeho rodinu po fyzickej, psychickej, sociálnej, spirituálnej a emocionálnej stránke. Akt načúvania a živá hudba, resp. jej improvizácia v terapeutickom procese, pomáha integrovať myseľ, telo a ducha chorej osoby.

Choré osoby a členovia rodiny² často zosobňujú zložité potreby a psychosociálne problémy. Do hry vstupujú sociokultúrne a spirituálne aspekty vzhľadom na význam bolesti a utrpenia. Muzikoterapeuti preto musia vykonať komplexné posúdenie zahŕňajúce úzku revíziu sociálnej, kultúrnej a zdravotnej anamnézy klienta, aktuálny zdravotný stav, a spôsoby, akými emócie ovplyvňujú bolesť. Muzikoterapeut na terapeutickom sedení diagnostikuje aktuálny stav svojho klienta. Snaží sa získať optimálnu odpoveď klienta ohľadom percipovania a prežívania jeho bolesti. Na terapeutickom sedení s citlivým a individuálnym prí-

¹ Etymologicky vzaté pochádza slovo komunikovať z latinského *communicare*, čo znamená zdieľanie. V takomto ponímaní môže byť komunikácia chápaná ako technika výmeny a pochopenia odoslaných a prijatých správ, ktorými ľudia vnímajú a zdieľajú nápady, myšlienky a postoje (Matsumoto 2012. In: de Andrade et al., 2013). Komunikácia je základným prvkom v medziľudských vzťahoch, vďaka nej môžeme odhaliť problémy, uľahčiť a zmierniť príznaky, stimulovať a zvýšiť sebavedomie, podporiť pohodu a zisťovať potreby klienta (de Andrade et al., 2013).

² Rodinní príslušníci chorej osoby sa často zúčastňujú muzikoterapie, pretože jej intervencia slúži k uspokojeniu ich multidimenzionálnych potrieb (Hilliard 2001; Krout 2003. In: Okamoto 2005).

stupom sonduje klientovo prežívanie bolesti, zisťuje aké slová, obrázky, farby alebo zvuky by najlepšie opísali jeho bolesť, sleduje, ako bolesť ovplyvňuje život chorého človeka, čo robí, ak má bolesti, ako iní reagujú na jeho bolesť, pátra po odpovedi, ako by klient chcel, aby ostatní reagovali na prežívanú bolesť a v konečnom dôsledku je úlohou muzikoterapeuta zistiť klientovo vnímanie existencie zmyslu alebo dôvodu bolesti. Prostredníctvom počúvania, pozorovania a hudobnej improvizácie, sleduje muzikoterapeut klientovo ponímanie bolesti a jeho utrpenie. Muzikoterapeut pravidelne analyzuje úroveň bolesti, náladu, verbálne a neverbálne vyjadrovanie a komunikáciu, pocity straty, bezmocnosti a beznádeje (Salmon 2001).

Niektorí autori, ako napríklad Levent a Tanriverdi (2015) uvádzajú, že hudbu možno považovať za univerzálny a zároveň jediný spoločný jazyk na svete. Autori sa domnievajú, že mnohé osoby dokážu prostredníctvom hudby dosiahnuť lepšiu intrapersonálnu alebo interpersonálnu integráciu (Kantor a kol., 2009), vedia lepšie identifikovať, vyjadriť a odhaliť svoje pocity.

Výskumy ukazujú, že hudba¹ v paliatívnej starostlivosti pôsobí ako analgetikum. Zvukové impulzy pôsobia na vegetatívny nervový systém, poskytujú úľavu od bolesti, napätia a stresu, znižujú spotrebu analgetík. Zároveň výskumy odhalili, že hudba² má stimulačné účinky v boji s bolesťou, pretože rozptyľuje pozornosť osoby a narúša sústredenie sa na bolesť. Hudbou je bolestivý podnet modulovaný (Hatem et al., 2006; Ikonomidou, Rehnstrom and Naesh 2004; Todres 2006. In: Seki and Galheigo 2010).

Podobný názor zdieľajú Guétin et al. (2012), Roy et al. (2012), Mitchell et al. (2006) a Tracey et al. (2002), ktorí vo svojich štúdiách obhajujú

¹ Bernardi et al. (2006. In: Seki and Galheigo 2010) skúmali kardiovaskulárne, cerebrovaskulárne a respiračné zmeny vyvolané rôznymi druhmi hudby, a zistili, že pomalé tempo hudby produkovalo upokojujúce účinky, znižovalo frekvenciu srdca, krvný tlak a ventiláciu, zatiaľ čo rýchlejšie tempo skladby zvýšilo frekvenciu srdca, krvného tlaku a dýchania.

² Jedným z terapeutických cieľov muzikoterapeuta je pomocou rôznych techník muzikoterapie znížiť bolesť, úzkosť, depresiu, zlepšiť náladu, zrelaxovať, uľahčiť komunikáciu, pomôcť vyrovnať sa a prijať ochorenie, poskytnúť podporu, usporiadať si spirituálne hodnoty a uľahčiť proces smútku (Serra et al., 2014).

jú interpretáciu použitia muzikoterapie v paliatívnej starostlivosti. Podľa zrealizovaných výskumov znižuje počúvanie hudby akútnu aj chronickú bolesť, rozptyľuje bolesť, navodí stav príjemného uvoľnenia a potešenia a poskytne voľný priechod emóciám.

Iné klinické štúdie odhalili, že počúvaním hudby u osôb v terminálnom štádiu dochádza k zníženiu srdcovej frekvencie, krvného tlaku, dýchania, nespavosti, depresie a úzkosti. Hudba môže ovplyvniť mozgové vlny, cirkuláciu mozgu a stresové hormóny (Ab Kahar et al., 2010).

V konečnom dôsledku môžeme konštatovať, že ak sa hudba v terapeutickom procese používa erudovane a senzitívne, môže zvýšiť a odzrkadliť aspekty klientovho vnútra, posilniť a overiť jeho skúsenosti. Hudba často funguje ako sprostredkujúci objekt. Napríklad u niektorých chorých osôb je jednoduchšie vybrať si pieseň vyjadrujúcu smútok straty než priamo verbalizovať ich vlastný smútok.

Toto nepriame vyjadrenie vyvoláva menej úzkosti ako samotná verbalizácia, pretože práve hudba vyjadruje pocity človeka. Správne zvolená skladba rezonuje s vnútorným svetom človeka a pôsobí ako prostriedok na hlbšiu úroveň emočných skúseností a uvedomenia. Paradoxne, hudba umožňuje chorému človeku rozpoznať a priblížiť svoje vlastné emocionálne „územie“ (Salmon 2001).

Využitie muzikoterapie u osôb v terminálnom štádiu má svoje opodstatnenie pri dosahovaní lepšej kvality života na jeho konci. Hudba sa môže stať pre chorú osobu a jej rodinných príslušníkov „kormidlom“ pri vysporadúvaní sa so situáciami každodenného života, môže prispieť k zmierneniu fyzických a psychických príznakov, zvládať depresiu, izoláciu, skúmať duchovné záležitosti alebo stimulovať kreativitu a relaxáciu.

Zoznam bibliografických odkazov:

- AB KAHAR, N. A. B. et al., 2010. A Pilot Study of the Effects of Music Listening for Pain Relief among Burns Patients. In: *Proceedings of Singapore Healthcare*. Vol. 20, no. 3, pp. 162-173. ISSN 2059-2329.
- AMORÓS, B. Y., 2011. Music therapy in cancer patients. In: *Cultura de los Cuidados*. Vol. 15, no. 29, pp. 57-73.

- De ANDRE, C. G. et al., 2013. Cuidados paliativos: a comunicação como estratégia de cuidado para o paciente em fase terminal. In: *Ciência & Saúde Coletiva*. Vol. 19, no. 9, pp. 2523-2530. ISSN 1413-8123.
- GERLICHOVÁ, M., 2014. *Muzikoterapie v praxi. Příběhy muzikoterapeutických cest*. Grada Publishing, a. s. ISBN 978-80-247-4581-7.
- GUÉTIN S. et al., 2012. The effects of music intervention in the management of chronic pain: a single-blind, randomized, controlled trial. In: *Clin. J. Pain*. Vol. 28, no. 329-337.
- HABRON, J., 2016. Dalcroze Eurhythmics in music therapy and special music education. In: *Approaches: An Interdisciplinary Journal of Music Therapy*. Vol. 8, no. 2, pp. 100-104. ISSN 2459-3338.
- HANGONI, T., M. ŠIp a M. ŠIPOVÁ, 2013. Edukačná príprava sociálnych pracovníkov v paliatívnej starostlivosti. In: *Nová sociálna edukácia človeka II : (duchovné, antropologické, filozofické, psychologické a sociálne aspekty výchovy, vzdelávania a poradenstva dneška) : zborník príspevkov z medzinárodnej interdisciplinárnej vedeckej konferencie*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, s. 74-80. ISBN 978-80-555-0894-8.
- КАБАНОВА, М. М. и Н. Г. НЕЗНАНОВА, 2003. *Очерки динамической психиатрии. Транскультуральное исследование*. Санкт-Петербург. ISBN 5-94158-058-4.
- KANTOR, J. a kol., 2009. *Základy muzikoterapie*. Grada Publishing. ISBN 978-80-247-2846-9.
- LEVENT, M. and O. TANRIVERDI, 2015. The Music as a Therapy Integrated to Palliative Care of Patients with Cancer. In: *J J Intern Medicine*. Vol. 1, no. 2, pp. 1-4.
- MAGILL, L., 2006. Role of Music Therapy in Integrative Oncology. In: *J Soc Integr Oncol*. Vol. 4, no. 2, pp. 79-81.
- MITCHELL, L. et al., 2006. A comparison of the effects of preferred music, arithmetic and humour on cold pressor pain. In: *Eur. J. Pain*. Vol. 10, pp. 343-351.
- PETERSEN, E. M., 2002. Buscando Novos Sentidos à Vida: Musicoterapia em Cuidados Paliativos. In: *A Revista HUPE*. Vol. 11, no. 2, pp. 63-69. ISSN 1983-2567.
- RICKSON, D. J. and K. McFERRAN, 2007. Music Therapy in Special Education. In: *KAIRARANGA*. Vol. 8, no. 1, pp. 40-47.

- ROY, M. et al., 2009. Modulation of the startle reflex by pleasant and unpleasant music. In: *Int. J. Psychophysiol.* Vol. 71, pp. 37-42.
- SALMON, D., 2001. MUSIC THERAPY AS PSYCHOSPIRITUAL PROCESS IN PALLIATIVE CARE. IN: *JOURNAL OF PALLIATIVE CARE.* VOL. 17, NO. 3, PP. 142-6. ISSN 1557-7740.
- SEKI, N. H. and S. M. GALHEIGO, 2010. The use of music in palliative care: humanizing care and facilitating the farewell. In: *Interface - Comunic., Saude, Educ.* Vol. 14, no. 33, pp. 273-84. ISSN 1807-5762.
- SERRA VILA, M., 2015. Musicoterapia, en sintonía al final de la vida. In: *Arteterapia. Papeles de arteterapia y educación artística para la inclusión social.* Vol. 10, pp. 35-50. ISSN 1886-6190.
- ŠÍP, M., 2014. Sociálny dialóg v kontexte paliatívnej starostlivosti (parciálna štúdia). In: *Dialog powinności człowieka wierzącego.* Kraków : Wydawnictwo św. Stanisława BM, s. 294-302. ISBN 978-83-7422-639-4.
- TRACEY, I. et al., 2002. Imaging attentional modulation of pain in the periaqueductal gray in humans. In: *J. Neurosci.* Vol. 22, pp. 2748-2752.

Internetový zdroj:

- OKAMATO, M., 2005. *The Effects of Music Therapy Interventions on Grief and Spirituality of Family Members of Patients in a Hospice Setting.* [online]. [cit. 2017-07-03]. Dostupné z: <http://diginole.lib.fsu.edu/islandora/object/fsu:180515/datastream/PDF/view>

SELFIE

Mgr. Lucia Drotárová, PhD.

Selfie. Slovo, ktoré prednedávnom nepoznal nikto – a dnes takmer všetci. S výnimkou, zdá sa, teologických zborníkov – nepodarilo sa nám nájsť jediný teologický text v češtine či slovenčine, jediné tematické vystúpenie na teologických konferenciách – minimálne pravoslávnych, ale ani ostatných kresťanských.

V nasledujúcom texte sa pokúsime pozrieť na fenomén „selfie“ z pohľadu kresťanstva/kresťanskej psychológie. Nepôjde, vzhľadom k vyššie uvedenému, o komplexné stanovisko – našim cieľom je vôbec začať diskusiu na tému selfie a kresťanstvo.

Slovo *selfie* [vyslov „selfí“] vzniklo nedávno – v tomto tisícročí: Oxfordský slovník ho uvádza ako slovo pochádzajúce z roku 2003, i keď neskoršie výskumy ukázali jeho prvý výskyt na austrálskom internetovom fóre z r. 2002. Novotvar ale zachycuje v spoločnosti tak rozšírený fenomén, že sa stal súčasťou bežnej slovnej zásoby – a stal sa „slovom roku 2013“¹. Selfie či zdobnene „selfíčko“ (z angl. „self“ = „ja“ alebo „sám“) je pojem pre fotografiu seba samého, typicky vytvorenú pomocou chytrého telefónu či webkamery a zverejnenú na sociálnych sieťach (tamtiež).

Idete teda vo svojej podstate o zobrazovanie seba – a sebaportrét nie je žiadnou novinkou z tretieho tisícročia. Novinkou je iba technická realizácia. Pred storočiami si ľudia museli vystačiť s maliarstvom – uveďme ako príklad známe sebaportréty svetoznámych umelcov – napr. DaVinciho. Alebo menej známe – no pre naše úvahy podnetné – zobrazenie seba samého dokonca na cirkevných pamiatkach – napr. nemenej známy Michelangelo Buonarroti, hlavný autor Posledného súdu v Sixtínskej kaplnke, namaľoval na zmienený obraz sám seba – v podobe prázdnej ľudskej kože, ktorá visí z ruky sv. Bartolomeja. Petr

¹ Pre viac informácií o histórii pojmu odporúčame dva oficiálne blogy stránok Oxford dictionary: <http://blog.oxforddictionaries.com/2013/11/an-infographic-of-selfie/> a <http://blog.oxforddictionaries.com/2013/11/word-of-the-year-2013-winner/>.

Parléř, stavitel' nádherného chrámu sv. Víta v Prahe, nám v tejto katedrále zanechal sochárske spodobenie seba samého (svojej hlavy).

Michelangelo Buonarroti (vpravo dole) ako ľudská koža v ruke sv. Bartolomeja, obraz Posledného súdu v Sixtínskej kaplnke

Petr Parléř, pravděpodobný autoportrét, trifórium katedrály sv. Víta v Prahe

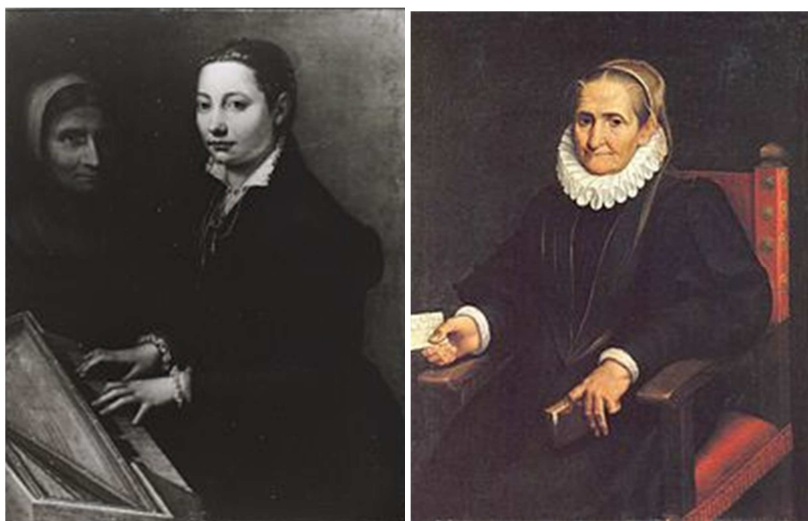

Sebaportréty slúžili pre umelcov oddávna ako tréning. Zrkadlo je lacnejšie ako platiť model a je stále po ruke. V cvičení spôsobilosti maľovať – vlastnú tvár, postavu alebo trebárs iba svoju ruku – nie je iste nič zlé. Ich cieľom nie je vytvoriť oslavu seba samého – toto cvičenie vlastne hovorí: *Nie som dosť dobrý a musím sa zlepšiť – musím na sebe ešte veľa pracovať. Musím skúšať nové techniky...* V tomto maľovaní seba samého sa teda skrýva pokora, nie pýcha. A samozrejme to platí i pri fotografovaní – aspoň pri prvom známom selfie z r. 1839, ktoré poznáme – autorom bol priekopník fotografie, resp. daguerrotypie Robert Cornelius, Američan, syn holandského imigranta. Veriaci kresťan, mnohoročný starší presbyteriánskej cirkvi. Samozrejme, publikácie venujúce sa histórii fotografie používajú výrazy ako *portrayal of himself*.¹

Sebaportrét oddávna slúžil i v marketingu (a to omnoho skorej, než sme zaviedli slovo marketing). Ako príklad uveďme tvorbu fenomenálnej maliarky z dôb renesancie – Sofonisby Anguissoly. Táto mimoriadne plodná maliarka (dožila sa 93 rokov) tvorila a šírila veľké množstvo svojich portrétov a miniportrétov, ako i portrétov svojej najbližšej rodiny. Tieto však neslúžili na propagáciu seba samej ako osoby, ale ako profesionálnej maliarky – portrétistky. Podobne tak, ak šírimo fotky svojich diel, povedzme vstavaných skríň či navrhnutých záhradných úprav, pričom cieľom je pracovať a získať nové zákazky, nie je na tom podľa nášho názoru nič zlé, nič, čo by ohrozovalo náš duševný či duchovný stav. Naopak predstavme si to z pohľadu zákazníka, ktorý povedzme hľadá remeselníka – radi vidíme jeho prácu ba i jeho samého pracovať, aby sme sa uistili, že rodinné peniaze investujeme do práce profesionála, ktorý nám kúpeľňu zhodnotí – a nie zariadi nové skryté vady.

¹ MEEHAN, Sean Ross: *Mediating American Autobiography: Photography in Emerson, Thoreau, Douglass, and Whitman*. University of Missouri Press. p. 24. ISBN 978-0-8262-6640-8. Ilustrácia dostupná z: https://books.google.sk/books?id=Q8Lc2WJankUC&pg=PA24&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Sebaportréty Sofonisby Anguissoly (v mladom a pokročilom veku).

To, že sa svojou tvárou priznáme k dielu – povedzme na stránke kde ponúkame vyššie zmienené vstavené skrine, návrhy záhrad či vysokoškolskú výučbu – pomáha vzájomnej dôvere a motivuje i pracovníkov, nielen prípadných zákazníkov. Preto napr. niektoré hypermarkety realizujú nástenky „zodpovedných pracovníkov“ za úseky ovocia a zeleniny, masa a mäsových výrobkov apod. Prispieva to i k sociálnej orientácii a komunikácii – vysokoškolský učiteľ bude študentom externého štúdia¹ identifikovaný podľa fotky na stránke fakulty, učiteľ si vybaví lepšie prácu študenta počas semestra, keď vidí jeho fotku v MAISe apod. Vhodná fotografia zvýši dôveryhodnosť nášho životopisu na papieri i na LinkedIn.com.

Ako esenciálny argument v diskusii ako sa postaviť k fenoménu selfie teda uveďme, že je to cieľ, s ktorým bola fotografia seba samého realizovaná a zverejnená. Fotografia, ktorú odovzdať musíme (napr. na preukaz ŽSR či do MAISu) nemá iný duchovný dopad, ak sme autorom sami pomocou svojho telefónu, sfoťíme sa vo fotobúdke, sfoťí nás brat či profesionálny fotograf.

¹ V horšom prípade i študentom denného štúdia na konci semestra.

Väčšina selfie však nie je vytvorená následkom skutočnej nutnosti – ale subjektívnej sociálnej potreby. Potreby komunikovať, potreby pochváliť sa, zanechať znamenie, niečo po sebe (viď aj vyššie spomenuté autozobrazenia Petra Parléra a Michelangela Bounarottiho.)

Je toto v súlade či protiklade z biblickokresťanskými východiskami?

Pozrime sa z trošku iného pohľadu na Podobenstvá o stratenej ovci a stranenej drachme:

*Ak niekto z vás má sto oviec a jednu z nich stratí, či nenechá deväťdesiat-deväť na púšti a nevydá sa za stratenou, kým ju nenájde? A keď ju nájde, položí si ju s radosťou na plecia. **Príde domov, zvolá priateľov a susedov a povie im: Radujte sa so mnou, lebo som našiel svoju stratenú ovcu.** Hovorím vám: Tak aj v nebi bude väčšia radosť nad jedným hriešnikom, ktorý robí pokánie, ako nad deväťdesiatimi deviatimi spravodlivými, ktorí pokánie nepotrebujú.*

*Alebo: Keď má nejaká žena desať drachiem a jednu drachmu stratí, či nezažne lampu, nevymetie a neprehľadá dôkladne dom, kým ju nenájde? **Keď ju nájde, zvolá priateľky a susedky a povie: Radujte sa so mnou! Našla som stratenú drachmu.** Hovorím vám: Taká radosť je aj medzi Božími anjelmi nad jedným hriešnikom, ktorý robí pokánie (Lk 15, 1–10).*

Samozrejme je jasné, čo je poslanstvom podobenstiev. Podobenstvá ale, aby naplnili svoj cieľ, používali to, čo bežní vtedajší ľudia – tí, ktorí načúvali Učiteľovi, ale sami neboli nejako vzdelaní – veľmi dobre poznali. A čo poznali (a Učiteľ to ako súčasť normálneho života prijíma a používa)? Zdieľanie spoločnej radosti. Radosti z úspechu, z toho, že sme napravili svoj neúspech, že sa stalo niečo dobré...

Z tohto pohľadu nie je zdieľanie selfie a priori niečo odsúdeniahodné. Fotografia je vo svojej podstate len jedna z foriem komunikácie – neverbálnej komunikácie. Pomocou nej môžeme poskytovať pozitívne emócie – a z tých čerpáme silu na prekonávanie situácií nepríjemných¹. Komunikácia je základná ľudská potreba – bez nej sa cítime osamelý a otvárame dvere depresiám. Poslanie fotky vzdialeným starým rodičom „To som ja a môj čerstvý červený diplom“ nie je hriechom pýchy, ale vyššie zmieneným pozvaním na radosť z plodov svojej práce. Alebo

¹ ATKINSON, Rita L. a kol: Psychologie. Praha: Portál 2003.

z Božieho požehnania: Toto som Ja a moje čerstvo narodené dieťa, sme zdraví, radujte sa s nami. Obrázok, ktorý je viac ako mnoho slov.

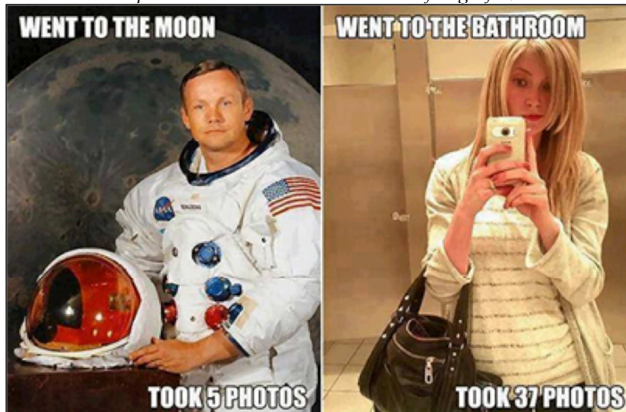
Neverbálna komunikácia je teda len jedna z foriem komunikácie – a ako taká, môže mať zlé motívy a slúžiť na zlé i naopak.

A ako všetko v živote ľudskom, i tu je hriechom nestriedmosť. Hriech, ktorý sa s fenoménom selfie spája podľa nášho názoru pričasto.

Selfie by mal byť iba obrázok, ktorý je ilustráciou nášho života. Kniha, ktorá je vhodne ilustrovaná, sa číta lepšie, lepšie zapamätáva, je nakoniec i viac prínosná, než rovnaký text, ale graficky nedotiahnutý a neilustrovaný. Uvedme si príklad z psychológie: Naši študenti radšej študujú sociálnu psychológiu (zahŕňa problematiku komunikácie) z Hayesovej¹, než z Boroša² – i keď je Borošova kniha úplnejšia, logicky poskladaná, viac zodpovedá zneniu štátnicových otázok a je písaná po slovensky (Hayesová má iba český preklad).

Hayesová je ale bohato vybavená ilustráciami predkladaných faktov: vo forme vtipných kresieb, ale i vo forme zaujímavých popisov experimentov, ktoré dokladajú uvedené tvrdenia. Fakty samozrejme vysoko prevažujú nad ilustráciami – inak by to nebola vedecká monografia, ale lepoporelo.

Fotografie môžu ušetriť mnoho slov. (Preklad popisu: Vľavo: Išiel na Mesiac. Urobil 5 fotografií. Vpravo: Išla na toaletu. Urobila 37 fotografií.)

¹ HAYESOVÁ, N: Sociální psychologie. Praha: Portál 2011.

² BOROŠ, J.: Základy sociální psychologie. IRIS 2001

Tak ako je jedlo nutné, ale nestriednosť sa stáva hriešnym obžerstvom (s dôsledkom na duchovné, duševné i telesné aspekty človeka), tak ako je láska nutná, ale nestriedma sa stáva hriechom a záťažou na mnohé spôsoby, tak i komunikácia je nutná, ale mnohovravnosť ničivá. Záplava selfie, nestriednosť, je tým, čomu je treba sa vyvarovať.

Je to však jediný problém, ktorý je v rámci problematiky selfie vhodné diskutovať? Rozhodne nie. Pokúsime sa preto pripraviť pokračovanie textu, venujúce sa napr. sebaštylizácii v rámci tohto fenoménu.

Pravoslávna bohoslovecká fakulta má v rámci akreditovaného programu Pravoslávna teológia i predmet *Mediálna psychológia*. Považujeme za vhodné, aby sa v rámci seminárov venoval i nami diskutovanej problematike.

Záver

Ako pri každom ľudskom jednaní, i tu je teda dôležité uvedomiť si: aký je **dôvod** nášho jednania (= prečo to robíme) a aký toto jednanie bude mať **dopad** na nás samých a na ostatných (blížnych)? Pokiaľ nie je úprimná a pravdivá odpoveď 3x dobrý, mali by sme sa zastaviť, zamyslieť a znovu svoje jednanie zvážiť. Premýšľať nad sebou samým v tomto zmysle rozhodne nie je povyšovaním ega, ale naopak, nástrojom, ktorý vedie k tomu, aby sme sa zlepšovali. A považujeme ho za vhodný nástroj nielen pre veriach.

Literatúra:

ATKINSON, Rita L. a kol: *Psychologie*. Praha: Portál 2003. ISBN 80-7178-640-3.

BOROŠ, Július: *Základy sociálnej psychológie*. IRIS 2001 8089018203.

HAYESOVÁ, Nicky: *Sociální psychologie*. Praha: Portál 2011. (6. vydanie) ISBN 978-80-7367-909-5.

MEEHAN, Sean Ross: *Mediating American Autobiography: Photography in Emerson, Thoreau, Douglass, and Whitman*. University of Missouri Press. p. 24. ISBN 978-0-8262-6640-8. Dostupné z: https://books.google.sk/books?id=Q8Lc2WJankUC&pg=PA24&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Internetové zdroje:

<http://www.bbc.com/news/magazine-22511650>

<http://www.biblia.sk>

https://en.wikipedia.org/wiki/Sofonisba_Anguissola

<http://www.blog.oxforddictionaries.com/2013/11/word-of-the-year-2013-winner/>

<http://www.e-arthistory5.blogspot.sk/2015/11/a-note-on-michelangelos-face-in-skin-of.html>

PRAVOSLÁVNÝ BIBLICKÝ ZBORNÍK
II/2017

Editor: doc. ThDr. Ján Husár, PhD.

Recenzenti: prof. ThDr. Milan Gerka, CSc.
Ks. biskup ThDr. Paisjusz (Piotr Martyniuk), PhD.
Ks. ThDr. Roman Dubec, PhD.

Technický redaktor: doc. ThDr. Ján Husár, PhD.

Rok vydania: 2017

Počet strán: 161

Vydavateľ: Diecezjalny ośrodek Kultury Prawosławnej
ELPIS v Gorlicach

ISBN 978-83-63055-81-3